

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการวิจัย “การศึกษาความเป็นเครือข่ายทางสังคม คุณภาพชีวิต
และสิ่งแวดล้อม เพื่อการจัดทำแผนพัฒนาตำบลสามเรือน
อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”

โดย

นายสัมพันธ์	สุกใส
นางสาวจิราณี	พันธุ์
นางสาววาสนา	มะลิ
นายหน้ท	เพชรบุรี

เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๙

สัญญาเลขที่ RDG58A0002/13

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการวิจัย “การศึกษาความเป็นเครือข่ายทางสังคม คุณภาพชีวิต
และสิ่งแวดล้อม เพื่อการจัดทำแผนพัฒนาตำบลสามเรือน
อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”

โดย

นายสัมพันธ์	สุกใส
นางสาวจิราณี	พันธุ์
นางสาววาสนา	มะลิ
นายหน้ท	เพชรบุรี

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยและต้นสังกัด
(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกว.และต้นสังกัดไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

บทคัดย่อ

สัญญาเลขที่	RDG58A0002/13
ชื่อโครงการ	โครงการวิจัย “การศึกษาความเป็นเครือข่ายทางสังคม คุณภาพชีวิต และสิ่งแวดล้อม เพื่อการจัดทำแผนพัฒนาตำบลสามเรือน อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”
หัวหน้าโครงการ	นายสัมพันธ์ สุกใส
หน่วยงานต้นสังกัด	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ
E-mail Address	tonggy_132@hotmail.com
ระยะเวลาโครงการ	1 ปี (ตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ 2558 ถึง เดือนมกราคม 2559)

การศึกษาในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์หลัก คือ 1.) เพื่อศึกษาบริบทของชุมชนของตำบลสามเรือน 2.) เพื่อศึกษาความเข้มแข็ง มั่นคง และยั่งยืนของชุมชนตำบลสามเรือน และ 3.) เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืนของชุมชน โดยผลสืบปัจจัยด้านบริบทของชุมชน ความเป็นเครือข่ายทางสังคมของชุมชน ความเข้มแข็ง มั่นคง ยั่งยืนของชุมชน และคุณภาพชีวิตของชุมชน

จากการศึกษาพบว่าบริบทของชุมชนตำบลสามเรือนเป็นแบบ “ชุมชนเมืองผสมผสานกับชุมชนชนบท” คือ มีทั้ง “ชุมชนเมือง” ที่เป็นที่อยู่อาศัยของแรงงานที่มีทำงานในเขตอุตสาหกรรม เช่น หอพัก ห้องเช่า และหมู่บ้านจัดสรร ซึ่งประชากรส่วนใหญ่จะเป็นประชากรแฝงซึ่งส่วนใหญ่จะไม่ค่อยมีส่วนร่วมกับการกิจกรรมของชุมชน เนื่องจากต้องทำงานในนิคมอุตสาหกรรมตลอดทั้งวัน และ “ชุมชนชนบท” ที่มีความสัมพันธ์ทางสังคมก็เป็นแบบกันเอง เนื่องจากเป็นเครือญาติกันเกือบทั้งหมด ไม่มีความแตกต่างทางชนชั้น มีการรวมตัวกันอย่างเหนียวแน่น ประชากรส่วนใหญ่เป็นเกษตรกร มีอาชีพทำนาข้าวเป็นอาชีพหลัก ปัญหาของชุมชนที่มี เช่น ปัญหายาเสพติด ปัญหาเศรษฐกิจ และปัญหาสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะมลพิษทางน้ำ เนื่องจากพื้นที่ในตำบลสามเรือนมีลำคลองไหลผ่าน (คลองโพธิ์)และมีกิจกรรมที่หลากหลายที่ต้องอาศัยลำคลองดังกล่าว

ความเป็นเครือข่ายของชุมชนนั้นมีกลุ่มกิจกรรมหลายกลุ่มอาทิ เช่น กลุ่มขององค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) กลุ่มกรรมการชุมชน กลุ่มกรรมการกองทุนหมู่บ้าน เป็นต้น และมีกลุ่มที่ไม่เป็นทางการ ได้แก่ กลุ่มอาชีพต่าง ๆ ในชุมชน แนวทางการพัฒนาชุมชนตำบลสามเรือนโดยผ่านกลุ่มต่าง ๆ นั้นสามารถกระทำได้โดยเฉพาะกับกลุ่มแกนหลักที่สำคัญ

ความเข้มแข็งของชุมชน พบว่า มีความคิดที่หลากหลายมีทั้งเห็นว่าชุมชนมีความเข้มแข็ง และมีที่เห็นว่าไม่เข้มแข็งเหมือนเดิม การอยู่แบบเครือญาติเป็นปัจจัยหลักของความเข้มแข็งของชุมชน เพราะ

เป็นเหมือนญาติกันทั้งหมด สำหรับผู้ที่เห็นว่าชุมชนไม่เข้มแข็งเหมือนเดิมเนื่องจากสมัยนี้ตัวใครตัวมัน ปัจจุบันมีคนต่างถิ่นเข้ามาอาศัยในเขตชุมชนเป็นจำนวนมาก ทำให้ขาดความร่วมมือ และความไว้วางใจกัน อีกทั้งกระแสโลกาภิวัตน์ที่เข้าสู่ชุมชนประกอบกับเทคโนโลยีที่ก้าวหน้าทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงมากขึ้นในด้านความเข้มแข็งของชุมชนที่ลดลง พิจารณาชุมชนในมิติสังคม มิติเศรษฐกิจ และมิติสิ่งแวดล้อม พบว่า ในมิติสังคมและมิติเศรษฐกิจชุมชนตำบลสามเรือนมีความเข้มแข็งมั่นคง และยั่งยืนพอสมควร แต่สำหรับมิติสิ่งแวดล้อมพบว่าชุมชนยังอ่อนแออยู่

คุณภาพชีวิตจากการประชุมกลุ่ม พบว่า ชุมชนตำบลสามเรือนมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีรายได้พอเพียงในครัวเรือนมีอุปกรณ์อำนวยความสะดวกต่าง ๆ มีการแบ่งปันช่วยเหลือกัน ครอบครัวมีความสุข ชนิดที่เรียกว่า **"ไม่มีหนี้ มีข้าวกิน มีเงินใช้"** จากข้อมูลความจำเป็นพื้นฐานแสดงว่าชุมชนตำบลสามเรือนมีการพัฒนาจนผ่านเกณฑ์ในทุกตัวชี้วัด ความเป็นเครือญาติกันในชุมชนเป็นปัจจัยหลักของความเป็นเครือข่ายที่เข้มแข็งและการมีคุณภาพชีวิตที่ดี การขับเคลื่อนชุมชนสามารถทำได้โดยการขับเคลื่อนกลุ่มแกนหลักโดยผสานกับวิถีของชุมชนที่เข้มแข็งในกลุ่มต่าง ๆ ซึ่งเป็นแนวทางของวิถีความพอเพียง และสามารถนำไปสู่ความยั่งยืนได้

นอกจากนี้เทศบาลที่กำลังได้รับความนิยมของนักท่องเที่ยว อีกทั้งยังเป็นการส่งเสริมให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง ความมั่นคงทางด้านอาชีพและรายได้ของคนในชุมชน คือ งานเทศกาลเห็ดตับเต่า โดยใช้ชื่อว่า **"วันเห็ดตับเต่างามที่สามเรือน"** ซึ่งทางองค์การบริหารส่วนตำบลสามเรือน ได้จัดติดต่อกันเป็นประจำทุกปี เพื่อส่งเสริมให้ผู้ที่ยังไม่รู้จักเห็ดตับเต่าได้เรียนรู้ความเป็นมาและลองรับประทาน อีกทั้งยังส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนให้เข้มแข็ง เนื่องจากผู้ปลูกเห็ดตับเต่ามีการรวมตัวแลกเปลี่ยนความรู้จากภูมิปัญญา สามารถเพาะขยายพื้นที่เพาะเห็ด มีผลผลิตออกมามากที่สุดในประเทศไทย สร้างรายได้ให้แก่ประชาชนในชุมชน และที่สำคัญองค์การบริหารส่วนตำบลสามเรือน ต้องการพัฒนาส่งเสริมพื้นที่เพาะเห็ดตับเต่าให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวิชาการเกษตร และอนุรักษ์ธรรมชาติแห่งใหม่ของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งขณะนี้จะมีประชาชน และนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวชม และศึกษาในแต่ละปีจำนวนเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆทุกปี

คำหลัก ความเป็นเครือข่าย , คุณภาพชีวิต , สามเรือน

Abstract

Project Code	RDG58A0002/13
Project Title	The study of community network , quality of life and environment to design the development plan : a case study of Sam-Reun sub-district area, Bang Phra-In district, Phra Nakorn Si Ayutthaya province
Investigator	Mr. Samphan Suksai Rajamangala University of Technology Suvarnabhumi
E-mail Address	tonggy_132@hotmail.com
Project Period	1 year (February 2015 to January 2016)

The main objective of this study is 1) to examine the context of the community of Sam-Reun sub-district community, 2) to study the strength, stability and sustainability of Sam-Reun sub-district community and 3) to study the guideline for the sustainably development of the community by merging the context of the community, the social network of communities, the community strength, stability and sustainability; and quality of life

The study found that the context of Sam Reun sub-district community is “a blend of urban and rural communities”. That is, there are both "urban" as the housing of workers who have worked in the industry, such as dorm rooms and rental housing. The population is mostly passive population, most of which are rarely involved with community activities, due to work on the estate throughout the day; and "rural community" a social relationship, since almost all of the same lineage without the class differences with the integration firmly. Most of the populations are rice farmers yet the main problem of the community with problems such as drug abuse, economic problems and environmental issues, especially water pollution. This is because the canal (Pho Canal) can run through the Sam-Reun sub-district community and a variety of activities must rely on the canal.

A network of community groups consists of various activity groups. For example, a group of Tambon Administration Organization (TAO), The Board of Directors of Community funds and the non-official groups such as various professional groups in the community. The way developing the Sam-Reun sub-district community through the three different groups can be done with the important core group of major solely.

Regarding the strong sense of community, it is found that the ideas is diverse into a strong community and a community that is not as strong as it was the main factor is the relative strength of the community as well as for all relatives. For one who see that the community is not as strong as it was this current centralized strangers to live in the community which leads to a lot of lack of cooperation and mutual trust as well as the globalization of the community together with technology advancements cause more changes in the strength of the community that is reduced. Considering the community dimension, social dimension, economic dimension and the environment, it is found in the social and economy dimension, Sam-Reun sub-district community are strong and sustainable enough yet for it is still weak when considering the environment dimension.

According to the group meeting in terms of quality of life, it is found that Sam-Reun sub-district community has sufficient income and facilities that are available to share the happy family of so-called "debt free with rice and money ". The necessary background information show that the Sam-Reun sub-district community have been developed itself to meet all the indicators. The kinship in the community is the main factor of the strong network and quality of life. The community driving can be done through sticking to the core with the blending with a strong community in various ways. Such approach can lead to self-sufficiency and sustainable.

In addition, there is the festival that is popular among tourists and can also promotes a community to be strong, cause a job security and income of people in the community of Sam-Reun sub-district in the name of “ A beautiful day of Tap Tao Mushroom at Sam-Reun”. This festival is held by Sam-Reun Tambon Administration Organization annually to encourage those who do not know the mushrooms Tap Tao to learned and eat. It also promotes a strong community because Tap Tao mushroom growers Tap shall gather knowledge from their wisdom of Mushroom cultivation to expand out the most productive in the country and generate larger income for the people in the community. Especially, Sam-Reun Tambon

Administration Organization need to promote Tap Tao mushroom local farm to be a tourism-oriented agriculture and the nature of the new job which is now visited and studies by a tourist and public year by year,

Keywords **Social Network , Quality of Life , Sam-Reun**

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	ก
สารบัญ	ฉ
สารบัญภาพ	ช
สารบัญตาราง	ฌ
บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
ปัญหาการวิจัย	2
วัตถุประสงค์	3
ขอบเขตและวิธีการศึกษา	3
ผลที่คาดว่าจะได้รับ	4
กรอบแนวคิดในการศึกษา	5
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	6
แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน	6
แนวคิดการพัฒนาโดยใช้กิจกรรมร่วม	18
แนวคิดด้านคุณภาพของชีวิต	26
แนวคิดการพัฒนาโดยใช้เครือข่ายชุมชน	33
ข้อมูลบริบทชุมชนตำบลสามเรือน	39
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	42
บทที่ 3 วิธีการดำเนินการวิจัย	45
กรอบแนวคิดขั้นตอนและวิธีการวิจัย	45
การเก็บรวบรวมข้อมูล	46
การวิเคราะห์ข้อมูล	52
บทที่ 4 ผลการวิจัย	53
บริบทชุมชน	56
ความเป็นเครือข่ายทางสังคม	74
ความเข้มแข็ง มั่นคง และยั่งยืนของชุมชน	77

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
คุณภาพชีวิต	78
แนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน	79
แนวทางขยายผลสู่การการพัฒนาที่ยั่งยืน	81
บทที่ 5 สรุป / อภิปรายผล / และ ข้อเสนอแนะ	82
สรุปผลการศึกษา	83
อภิปรายผล	92
ข้อเสนอแนะ	94
บรรณานุกรม	96
ภาคผนวก	98

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการศึกษา	5
ภาพที่ 2 ระบบและกระบวนการของ แนวทางของชุมชนยั่งยืน	17
ภาพที่ 3 ขั้นตอนและวิธีการวิจัย	46
ภาพที่ 4 ร่วมกับชุมชนในการเก็บรวบรวมข้อมูลระหว่างการปฏิบัติการ	51
ภาพที่ 5 เข้าร่วมปฏิบัติการกับชุมชนในการแก้ปัญหาของชุมชน	51
ภาพที่ 6 ร่วมกับชุมชนในการประเมินผลและวิเคราะห์การปฏิบัติการ	52
ภาพที่ 7 ร่วมกับชุมชนในการสรุปผลและประเมินผลที่ได้จากการปฏิบัติการ	52
ภาพที่ 8 ภาพแสดงสัดส่วนระหว่างประชากรจำแนกตามเพศ	56
ภาพที่ 9 ภาพแสดงสัดส่วนระหว่างประชากรจำแนกกลุ่มอายุ	57
ภาพที่ 10 แผนที่แสดงแนวเขตตำบลสามเรือน อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	65

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1 แสดงจำนวนของกลุ่มตัวอย่างที่เก็บข้อมูลจำแนกตามหมู่บ้าน	48
ตารางที่ 2 ตารางแสดงประเด็นสำคัญและข้อมูลที่จะทำการศึกษาวิจัย	51
ตารางที่ 3 ตารางแสดงข้อมูลการปลูกพืชตำบลสามเรือน อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	64
ตารางที่ 4 แสดงขนาดการถือครองที่ดินของตำบลสามเรือน อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	65
ตารางที่ 5 กิจกรรมทางวัฒนธรรมที่มีการร่วมกันจัดกิจกรรมในรูปแบบเครือข่าย วัฒนธรรมเดียวกัน	73

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในขณะที่ประเทศมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องในด้านต่างๆ แต่ปัญหาต่างๆของสังคมก็เกิดขึ้นไปพร้อมกับความเจริญจากการพัฒนาประเทศ และมีแนวโน้มที่จะเพิ่มความรุนแรงขึ้นเรื่อยๆ โดยเฉพาะปัญหาเรื่องการแย่งชิงทรัพยากร ปัญหาเรื่องความแตกต่างระหว่างรายได้ของประชากร ซึ่งสาเหตุสำคัญมาจากกระแสโลกาภิวัตน์ที่เกิดขึ้นทำให้บริบทของสังคมเปลี่ยนไป นิยมวัตถุและบริโภคนิยมมากขึ้น การใช้เงินเกินความจำเป็น การพัฒนาการเกษตรที่ใช้สารเคมีทางการเกษตรอย่างมากมายเพื่อเพิ่มผลผลิต แต่สิ่งที่เกิดก็คือการประสบกับปัญหารายได้ของเกษตรกรที่ไม่เคยสมดุลประสบกับภาวะขาดทุนจากการทำการเกษตรโดยตลอด ยิ่งลงทุนในด้านสารเคมีการเกษตรมากเท่าใดก็ยิ่งขาดทุนมากขึ้นเท่านั้นเพราะราคาผลผลิตที่ได้เพิ่มไม่สมดุลกับต้นทุนที่เพิ่มขึ้น ต้องอาศัยพึ่งพาปัจจัยและการตลาดจากภายนอกที่ไม่อาจจะควบคุมได้ ทำให้เกิดปัญหาหนี้สิน ปัญหาการสูญเสียที่ดินทำกิน ปัญหาการอพยพย้ายถิ่นเพื่อการหางานทำทำให้เกิดปัญหาสังคมต่างๆตามมา เช่น ครอบครัวแตกแยก (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2551: 8) กลายเป็นปัญหาสังคมต่างๆ ในชุมชนเมือง ในปัจจุบันภาครัฐเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีสิทธิและหน้าที่ในการจัดการท้องถิ่นของตนเอง อีกทั้งยังให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน โดยมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่องตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 จนถึงฉบับปัจจุบัน แต่ก็ยังมีความอ่อนแอของภาคประชาชนอยู่มาก ทั้งนี้เนื่องจากที่ผ่านมากระบวนการพัฒนาได้ทำให้ ภาคประชาชนเป็นผู้ถูกกระทำและรับผลกระทบจากการพัฒนา ซึ่งการบริหารประเทศที่ผ่านมา ภาคประชาชนจึงไม่ได้แสดงบทบาท ในการติดตาม กำกับ และถ่วงดุลกับราชการและนักการเมืองได้อย่างแท้จริง (พลเดช ปิ่นประทีป, 2542 : 38) ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการกระจายอำนาจหรือการจัดกลไกการปกครองส่วนท้องถิ่น ไม่เพียงพอที่จะส่งผลให้ท้องถิ่น หรือชุมชนเกิดความเข้มแข็งขึ้นมาได้ กระบวนการสำคัญที่ก่อให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนนั้นมาจากภาคประชาชนท้องถิ่นมากกว่าที่จะพึ่งพางค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพียงอย่างเดียว (โอภาส ปัญญา, 2542 : 1-2)

ปัญหาทั้งหลายที่กล่าวมานั้น ไม่มีข้อยกเว้นเช่นกันกับตำบลสามเรือน อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ก็เช่นกัน จึงนำไปสู่ประเด็นที่สนใจศึกษาคือ บริบทของชุมชน ความเป็นเครือข่ายทางสังคมของชุมชนเป็นปัจจัยที่ทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง มั่นคง และยั่งยืนอย่างไร และ

ส่งผลถึงคุณภาพชีวิตของชุมชนในการนำไปสู่การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนอย่างไร บริบทและวัฒนธรรมของชุมชนตำบลสามเรือน นั้นมีความลุ่มลึกมากน้อยเพียงใดในมิติของเศรษฐกิจสังคม สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ เทคโนโลยีและการเมือง ปัจจัยเหล่านั้นส่งเสริมให้ความเป็นเครือข่ายทางสังคม (Social Network) มีความเข้มแข็งเพียงพอที่จะสามารถต้านทานกระแสการเปลี่ยนแปลงจากภายนอกได้มากน้อยเพียงไร สามารถใช้ชุมชนเป็นฐานในการพัฒนานำไปสู่แนวทางการพัฒนารูปแบบหรือตัวแบบของการพัฒนาที่ยั่งยืนเพื่อเป็นต้นแบบสำหรับชุมชนอื่นๆ ได้หรือไม่ ความเข้มแข็งของเครือข่ายทางสังคมมีส่วนทำให้เกิดความเข้มแข็ง มั่นคงและยั่งยืนของชุมชนตำบลสามเรือนหรือไม่ เครือข่ายทางสังคมและความเข้มแข็ง มั่นคง ยั่งยืนของชุมชนมีส่วนในการพัฒนาคุณภาพชีวิต (Quality of Life) ของสมาชิกชุมชนตำบลสามเรือนอย่างไร ท้ายสุดก็คือสิ่งที่กล่าวมานั้นสามารถพัฒนาเป็นแนวทางของการพัฒนาโดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อให้ผู้ที่มิมีบทบาทในการกำหนดนโยบายนำไปใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการกำหนดแนวนโยบายในการพัฒนาตำบลสามเรือนต่อไป โดยเลือกการศึกษาวิจัยที่ใช้หลากหลายวิธีทั้งการวิจัยเชิงปริมาณ การวิจัยเชิงคุณภาพร่วมกับวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) เพื่อเป็นการผสมผสานข้อมูลและความรู้ที่ได้จากสหวิธีการ และเนื่องจากผู้วิจัยอยู่ในฐานะคนนอกซึ่งมุมมองอาจจะไม่ครบถ้วนหรือมองในเหลี่ยมมุมที่ไม่ตรงกับคนใน ดังนั้นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจึงเป็นการเสริมข้อมูลจากมุมมองของคนในให้แจ่มชัดขึ้น ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจะเป็นเครื่องมือสำคัญในการหาบทสรุปของการวิจัย โดยให้คนในคือคนในชุมชนมีส่วนร่วมในการศึกษาครั้งนี้ เป็นเสมือนการสะท้อนภาพที่แท้จริงของชุมชนจากผู้ที่อยู่ในชุมชนหรือเป็น“คนใน” นั่นเอง รวมทั้งจะใช้ผลการวิจัยเชิงสหวิธีเป็นแนวทางหรือตัวแบบที่จะยกระดับการพัฒนาของชุมชนตำบลสามเรือนเข้าสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนตามแนวทางกระบวนการทัศน์ของการพัฒนาที่มุ่งเน้นคนและชุมชนเป็นหลัก โดยมุ่งเน้นการพัฒนาให้เกิดกระบวนการคิดในเบื้องต้น เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน เน้นการเสริมพลังให้ชุมชนเพื่อเป็นแรงผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชนและสามารถสร้างเครือข่ายทางสังคมที่กว้างขวางขึ้น

2. ปัญหาการวิจัย

- 1) บริบทของชุมชน ความเป็นเครือข่ายทางสังคมของชุมชนเป็นปัจจัยที่ทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง มั่นคง และยั่งยืนอย่างไร และส่งผลถึงคุณภาพชีวิตของชุมชนในการนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนอย่างไร
- 2) สามารถใช้ชุมชนเป็นฐานในการพัฒนาการจัดทำแผนพัฒนาตำบลที่ตอบสนองการพัฒนาชุมชนได้หรือไม่

3. วัตถุประสงค์ของโครงการ

- 3.1 เพื่อศึกษาบริบทของชุมชนของตำบลสามเรือน
- 3.2 เพื่อศึกษาความเข้มแข็ง มั่นคง และยั่งยืนของชุมชนตำบลสามเรือน
- 3.3 เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืนของชุมชน โดยผลสืบปัจจัยด้านบริบทของชุมชน ความ เป็นเครือข่ายทางสังคมของชุมชน ความเข้มแข็ง มั่นคง ยั่งยืนของชุมชน และคุณภาพชีวิตของ ชุมชน

4. ขอบเขตและวิธีการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้ได้กำหนดขอบเขตของการศึกษาไว้ ดังนี้

4.1 ขอบเขตด้านพื้นที่

การศึกษาในครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเฉพาะในเขตพื้นที่ของชุมชนตำบลสามเรือน อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

4.2 ขอบเขตด้านเวลา

การศึกษาในครั้งนี้ทำการศึกษาภายในระยะเวลา ตั้งแต่เดือนมีนาคม พ.ศ. 2558 ถึง มกราคม พ.ศ. 2559

4.3 ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษาเรื่องนี้ศึกษาบริบทของชุมชน ความเป็นเครือข่ายทางสังคมของชุมชน ความ เข้มแข็ง มั่นคง และยั่งยืนของชุมชน และคุณภาพชีวิตของชุมชนในการนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน ของชุมชนบริบทชุมชน ครอบคลุมเนื้อหาข้อมูลส่วนบุคคล ระบบความเชื่อ ค่านิยม ทศนคติ ประเพณี วัฒนธรรม คุณภาพชีวิตของคนในชุมชน ความสัมพันธ์ของสมาชิก ลักษณะทางเศรษฐกิจสังคมอาชีพ การผลิต การบริหารจัดการ การตลาด การอนามัยและสาธารณสุข การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพและ การใช้ประโยชน์จากที่ดิน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เทคโนโลยี และการเมือง ทั้งในอดีต ปัจจุบันและอนาคตความเป็นเครือข่ายทางสังคมของชุมชน ครอบคลุมเนื้อหา แนวคิดเกี่ยวกับการ ฟังตนเองและการใช้ประโยชน์จากเครือข่ายทางสังคม ในด้านเศรษฐกิจสังคม เทคโนโลยี สิ่งแวดล้อม การ รู้จักตนเองและมองเห็นภาพอนาคตร่วมกันเพื่อกำหนดวิถีชีวิตของชุมชนร่วมกัน ชุมชนที่มีความ สมดุล มั่นคง และยั่งยืน

ความเข้มแข็ง มั่นคง และยั่งยืนของชุมชน ครอบคลุมเนื้อหาของกิจกรรมกลุ่มและการทำ กิจกรรมร่วมของชุมชน เป็นแนวทางการสร้างความเข้มแข็ง มั่นคงและยั่งยืนของชุมชนผ่านกิจกรรมเพื่อ ส่วนรวม เป็นการร่วมแรงร่วมใจ สามัคคีในชุมชนในการทำกิจการใดกิจการหนึ่งและเป็นการแสดงออกถึง ความสัมพันธ์อันดีในชุมชนอันนำไปสู่ความเข้มแข็ง มั่นคง และยั่งยืนของชุมชน

คุณภาพชีวิตของชุมชน ครอบคลุมเนื้อหาในด้านวัตถุประสงค์ของปัจจัยพื้นฐานของการดำรงชีวิต ตามแนวทางของความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ) และเนื้อหาในด้านจิตใจในส่วนของการเป็นมุสลิม การ ปฏิบัติกิจต่างๆตามคำสอน ทำให้เกิดความสงบ ความสุขในจิตใจ นำไปสู่การมีคุณภาพชีวิตที่ดีตามวิถี ของมุสลิม

การนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชน ครอบคลุมเนื้อหาในด้านความสัมพันธ์ของบริบทของชุมชน ความเป็นเครือข่ายทางสังคมของชุมชน ความเข้มแข็ง มั่นคง และยั่งยืนของชุมชนและคุณภาพชีวิตของชุมชน ในการนำไปสู่แนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนที่มีความสมดุลในมิติของสังคม มิติของเศรษฐกิจ และมิติของสิ่งแวดล้อม

4.4 ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรที่ศึกษาคือสมาชิกของชุมชนตำบลสามเรือน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียของชุมชนและผู้ให้ข้อมูลหลัก

5. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

การศึกษาในครั้งนี้มีความคาดหวังว่าจะได้รับประโยชน์ ดังนี้

5.1 เข้าใจบริบทของชุมชนตำบลสามเรือน เช่น ข้อมูลส่วนบุคคล ระบบความเชื่อ ค่านิยม ทัศนคติประเพณี วัฒนธรรม คุณภาพชีวิตของคนในชุมชน การอนามัยและสาธารณสุข การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพและการใช้ประโยชน์จากที่ดิน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เทคโนโลยี และการเมือง ทั้งในอดีต ปัจจุบันและอนาคต

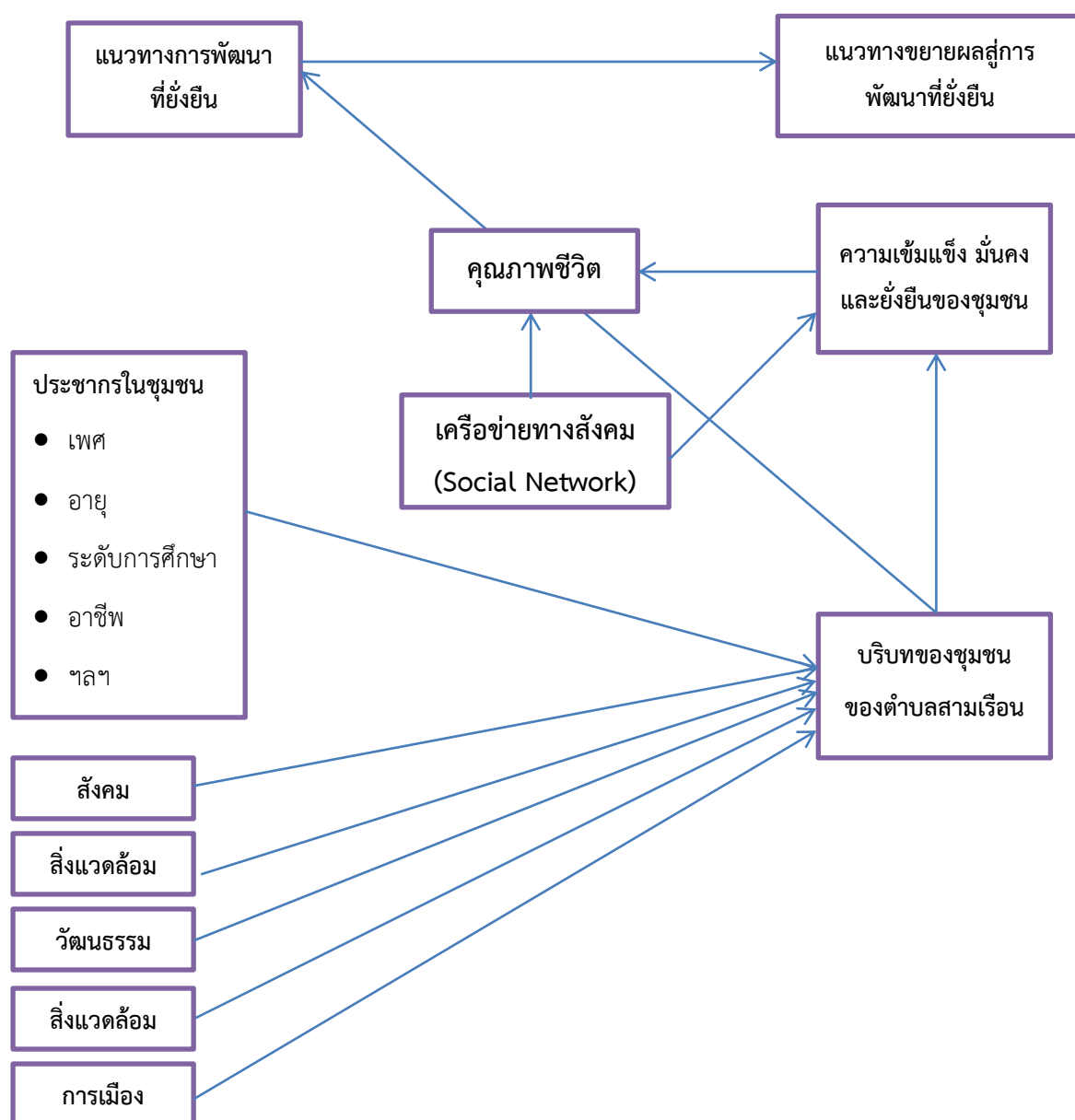
5.2 คนในชุมชนเข้าใจแนวคิดเกี่ยวกับการพึ่งตนเองและการใช้ประโยชน์จากเครือข่ายทางสังคม ในด้านเศรษฐกิจสังคม เทคโนโลยี สิ่งแวดล้อม

5.3 ชุมชนเกิดการเรียนรู้ ความตระหนักและการสร้างจิตสำนึกร่วมกันของชุมชนเพื่อความเข้มแข็ง มั่นคง และยั่งยืนของชุมชน สามารถยืนหยัดจากกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกและวัฒนธรรม โดยการรู้จักและเข้าใจโลกภายนอกผ่านกระบวนการเรียนรู้และกิจกรรมร่วม

5.4 การปรับกระบวนการทัศน์ใหม่ของชุมชนในการพัฒนาโดยใช้กิจกรรมร่วมและใช้ชุมชนเป็นฐานในการพัฒนาทำให้คุณภาพชีวิตของคนในชุมชนดีขึ้น

5.5 สามารถพัฒนาตัวแบบของการพัฒนาที่ยั่งยืนโดยใช้ชุมชนเป็นฐานในการพัฒนาและใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นเครื่องมือ

6. กรอบแนวคิดในการศึกษา

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการศึกษา

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาความเป็นเครือข่ายทางสังคม คุณภาพชีวิต และสิ่งแวดล้อม เพื่อการจัดทำแผนพัฒนาตำบลสามเรือน อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยการศึกษาวิจัยมีทั้งการวิจัยเชิงปริมาณ การวิจัยเชิงคุณภาพพร้อมกับวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) เพื่อเป็นการผสมผสานข้อมูลและความรู้ที่ได้จากสหวิธีการ ดังนั้นคณะผู้วิจัยจึงศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามลำดับดังนี้

1. แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน
2. แนวคิดการพัฒนาโดยการใช้กิจกรรมร่วม
3. แนวคิดด้านคุณภาพของชีวิต
4. แนวคิดการพัฒนาโดยใช้เครือข่ายชุมชน
5. บริบทชุมชน
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

“การพัฒนาที่ยั่งยืน” (Sustainable Development) ถูกนำมาใช้อย่างกว้างขวางเพื่ออธิบายความหมายเกี่ยวกับอนาคตของสังคมมนุษย์และโลกที่มนุษย์อาศัยอยู่ แต่ก็ไม่ใช่เป็นที่กระจ่างชัดนักว่าความหมายของคำว่า “การพัฒนาที่ยั่งยืน” นั้นคืออะไร และจะสามารถนำไปสู่การปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมได้อย่างไร สาเหตุสำคัญประการหนึ่งอาจเป็นเพราะผู้นำหรือผู้ที่มีความอำนาจในการตัดสินใจในสังคมไม่สามารถผลักดันแนวความคิดดังกล่าวไปสู่การปฏิบัติให้ได้ผล หรือกำหนดดัชนีชี้วัดความสำเร็จของการพัฒนาที่ยั่งยืนได้อย่างชัดเจน ทำให้ไม่สามารถติดตามตรวจสอบได้ว่ากิจกรรมใดเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน และกิจกรรมใดเป็นการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืน

นอกจากนี้จากการรวบรวมความคิดเห็นของนักวิชาการหลายท่านพบว่าให้ความหมายของคำว่า “การพัฒนาที่ยั่งยืน” ไว้ ดังนี้

สำราญ คงชะวัน (2545: 39) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืนว่าเป็นการพัฒนาเพื่อให้เพียงพอกับความต้องการในปัจจุบัน โดยไม่เบียดเบียนความต้องการของ คนรุ่นต่อไป ซึ่งโดยรวมเป็นการให้ความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติซึ่งนับวันจะสูญสิ้นไปจากการใช้ประโยชน์ของมนุษย์ดังนั้นเราจึงควรเห็นคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและพยายามใช้ให้เกิดประโยชน์ คุ่มค่าที่สุทธรวมทั้งยังต้องคำนึงถึงลูกหลานหรือผู้สืบทอดในอนาคตว่าจะยังคงสามารถใช้ทรัพยากรที่เหลืออยู่หรือไม่ บำเพ็ญ เขียวหวาน (2551: 319) ใช้คำว่า “ความวิบัติจากการใช้ทรัพยากร

ร่วมกัน” ส่วนอาแว มะแส (2553) ได้เสนอคำแปลว่า “โศกนาฏกรรมของทรัพย์สินร่วม” ซึ่งเป็นข้อสรุปของ Hardin ที่ว่า “ความมีอิสระในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติร่วมกันนำไปสู่ความล่มสลาย” ทางออกคือการแปรสภาพของทรัพยากรสาธารณะหรือทรัพยากรร่วมให้เป็นทรัพยากรส่วนบุคคลหรือเอกชน หรือการที่ภาครัฐต้องจัดตั้งองค์กรหรือสถาบันมากำกับดูแลการใช้ประโยชน์ (เชกชไนเดอร์ และคณะ, 2545: 71) จวบจนปัจจุบันมีการเพิ่มเติมแนวคิดของ Hardin ในการบริหารจัดการแหล่งทรัพยากรโดยพิจารณาด้านสถาบัน ด้านวัฒนธรรม ทำให้ทราบแนวทางการพัฒนาและใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าและยั่งยืนมากขึ้น ตัวอย่างเช่น ญีปุ่นประสบความสำเร็จในการบริหารจัดการทรัพยากรร่วม เช่น การประมงโดยอาศัยกฎและระเบียบสังคม แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนมีประเด็นสำคัญ คือ การปกป้องสิทธิของสมาชิกในชุมชนและภายนอกชุมชน ซึ่งจะขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการทั้งภายในและภายนอกชุมชน สิ่งที่ต้องทราบก็คือสภาพของแหล่งทรัพยากร การตัดสินใจและการออกกฎเกณฑ์ข้อบังคับในการใช้ทรัพยากรร่วมกัน สิทธิและความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกและระหว่างบุคคลภายนอก สิ่งสำคัญอีกประการก็คือความสามารถในการตรวจสอบโดยตนเอง (Self-Regulate) ของคนในชุมชนว่าการใช้ประโยชน์ของทรัพยากรนั้นเป็นไปด้วยดีหรือไม่ เป็นการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการ (Social Control) ทรัพยากรร่วมอย่างยั่งยืนที่แท้จริง (Girling, 1986: 205; Feeny, Berkes, McCay, & Acheson, 1990: 8, 12-14) ผู้มีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบทและมีบทบาทเป็นอย่างมากก็คือชุมชนชนบทนั่นเองที่จะเป็นตัวหลักที่สำคัญที่สุด ในการพัฒนาชนบท การพัฒนาที่ยั่งยืนควรพัฒนาคนเป็นหลักและทำให้ชุมชนยั่งยืนก่อนโดยต้องพัฒนาสิ่งแวดล้อมควบคู่กับเศรษฐกิจร่วมกับการพัฒนาเชิงวัฒนธรรมโดยเน้นคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา (ชัยวัฒน์ ปานบุญทอง, 2541: 1; สำราญ คงชะวัน, 2545: 39) การพัฒนาคนโดยการให้เทคโนโลยีผสมผสานกับฐานความรู้ดั้งเดิมเป็นแนวทางการพัฒนาที่สอดคล้องกันของสังคมเศรษฐกิจและนิเวศและนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้ (Ramakrishnan, 1998: 214-215) ซึ่งแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 ก็เริ่มปรับเปลี่ยนแนวทางการพัฒนาตามกระแสหลักมาเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนมากขึ้นและต่อเนื่องมาถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 และฉบับที่ 11 ในปัจจุบัน ได้ตอบสนองต่อแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนนี้ สำหรับบทบาทของภาครัฐนั้นรัฐควรมีบทบาทในการกำหนดนโยบายยุทธศาสตร์ในระดับชาติในลักษณะแนวทางกว้าง ๆ โดยเน้นให้แต่ละชุมชนปรับใช้ตามสภาพปัญหาและภาครัฐเป็นฝ่ายสนับสนุน นอกจากการพัฒนาที่เน้นการพัฒนาคนแล้วยังควรเป็นการพัฒนาที่สมดุลระหว่างการพัฒนาภาคธุรกิจ(เศรษฐกิจ) และทางภาคเกษตรควบคู่กันไป ส่งเสริมให้เกิดความตระหนักมีจิตสำนึกถึงความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่ผ่านมานั้นนโยบายภาครัฐมักเป็นรูปแบบสวัสดิการมากกว่าจะเน้นการพัฒนาเพื่อให้พึ่งตัวเองได้ จำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยความช่วยเหลือจากภายนอกมาโดยตลอด (วิศณุ เป็งย่อง, 2535: 181-188) ซึ่งแนวทางการพัฒนาชุมชนและชนบทที่สมดุลและยั่งยืน ได้แก่ การพัฒนาชนบทที่ยั่งยืน (Sustainable Development) การพัฒนาแบบพึ่งตนเอง (Self-Help Development) มีการเชื่อมโยงทุนทางสังคมเข้าสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนและการพัฒนาชนบทแบบการมีส่วนร่วมของประชาชน (People's Participation Development) การสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีเพื่อการอนุรักษ์

สิ่งแวดล้อมและคนในชุมชนมีชีวิตที่ดีมีสุขภาพแข็งแรง (วรทัศน์ อินทรคัมพร, 2546: 167-169; วรุณี โรมรัตนพันธ์, 2548: 89) สำหรับการพัฒนาชนบทที่ยั่งยืนนั้น สำราญ คงชวัน (2545: 39) ได้เสนอแนวทางการพัฒนาชุมชนและชนบทที่สมดุลและยั่งยืนโดยมีระบบทั้งสิ้น 10 ระบบ ประกอบกัน คือ

- 1) ระบบคุณค่า
- 2) ระบบการเรียนรู้
- 3) ระบบเกษตรกรรมยั่งยืน
- 4) ระบบทุนชุมชน
- 5) ระบบธุรกิจชุมชน
- 6) ระบบอุตสาหกรรมชุมชน
- 7) ระบบสิ่งแวดล้อม
- 8) ระบบสวัสดิการชุมชน
- 9) ระบบรักษาสุขภาพของชุมชน
- 10) ระบบการจัดการของชุมชน

ซึ่งระบบทั้งหมดมีความต่อเนื่องเชื่อมโยงกันโดยระบบคุณค่าและการเรียนรู้จะเป็นแกนหลักของระบบอื่นๆ ซึ่งกระบวนการเรียนรู้ถือว่าเป็นหัวใจหลักของการขับเคลื่อนโดยมีกิจกรรมต่างๆเป็นเครื่องมือทำให้เกิดพลังประชาสังคม (Civil Society) เกิดการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นและนำมาปรับใช้ได้อย่างต่อเนื่องนำไปสู่การสร้างภูมิคุ้มกันกับกระแสการเปลี่ยนแปลงจากภายนอก ทำให้เกิดเป็นกระบวนการพัฒนาชุมชนที่สมดุลและยั่งยืนในที่สุด ซึ่งก็สอดคล้องกับงานของ Zhuge และ Tisdell (1996: 26-27) ที่เสนอว่าแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนนั้นควรอยู่บนฐานของชุมชนและยังมีองค์ประกอบอื่นเช่น ความเชื่อท้องถิ่น อำนาจในการตัดสินใจของคนในชุมชน และกฎระเบียบของชุมชน กระบวนทัศน์ใหม่ของการพัฒนาคือการพัฒนาที่ยั่งยืน บนพื้นฐานของคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาและการมีส่วนร่วม (ดิเรก ฤกษ์หรรษา, ม.ป.ป.: 42-43; อวอร์ด โอภาสพัฒนกิจ, 2539 ก: 282-295) การพัฒนาในอดีตเปลี่ยนแปลงวิถีการบริโภคของชุมชนจากการบรรยายของ พอตเตอร์ (2526) เกี่ยวกับคนไทยทางภาคเหนือจะเห็นความเป็นโครงสร้างทางสังคมที่ฝ่ายหญิงมีบทบาทมากกว่าชายและการบริโภคก็เป็นการบริโภคแบบพื้นบ้าน รับประทานข้าวเหนียว กับปลาที่จับได้จากลำคลองและผักต่างๆ การศึกษาของ เสาวภา พรศิริพงษ์ และคณะ (2548: 151) ที่ทำการศึกษาวิถีชีวิตของชุมชนลุ่มแม่น้ำนครชัยศรีที่รายงานว่าเมื่อ 80 ปีก่อนวิถีชีวิตสองฝั่งแม่น้ำนั้นอยู่อย่างเรียบง่าย ดำเนินชีวิตสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติสามารถพึ่งพิงตนเองได้ ชุมชนมีข้าวในยุ้งทุกบ้านพอกับการบริโภคตลอดทั้งปี ทำนาแลกเปลี่ยนข้าวกับผลผลิตอื่น ปลูกผักผลไม้ในบริเวณบ้าน กับข้าวแทบไม่ต้องซื้อเพราะมีอุดมสมบูรณ์ทั้งกุ้งและปลา เหลือกินก็เอาไปขาย เช่นเดียวกับการศึกษาของ Madge (2512 อ้างถึงใน พอตเตอร์, 2526: 276-277) พบว่าชุมชนชนบทไทยในจังหวัดอุบลราชธานีในอดีตนั้นชาวนามีการถือครองที่ดินน้อยแต่ก็มีที่ดินกันทุกคน ไม่มีชาวนาที่จนแบบแร้นแค้นหรือร่ำรวยมั่งคั่งสุดคณานับส่วนใหญ่จะมีฐานะใกล้เคียงกัน ซึ่งแตกต่างจากในปัจจุบันที่ชุมชนชนบทไทยโดยเฉพาะชาวนานั้นสูญเสีย

ความเป็นเจ้าของที่ดิน จากการศึกษาของสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรพบว่าใน พ.ศ. 2550 นั้น ชาวนาไทยถือครองที่ดินครอบครัวละประมาณ 14 ไร่และมีเพียงร้อยละ 54 เท่านั้นที่ถือกรรมสิทธิ์ ในที่ดิน (Office of Agricultural Economics, 2009) (ต่างจาก พ.ศ. 2506 ที่ชาวนาร้อยละ 82 เป็น เจ้าของที่ดิน (Girling, 1986: 190)) อัตราส่วนการเช่าที่นาต่อการถือครองนั้นมีแนวโน้มสูงขึ้น ตามลำดับนับตั้งแต่ พ.ศ. 2506 เป็นต้นมาแสดงให้เห็นว่าถึงจะมีรายได้มากแต่ก็มีหนี้สินมากขึ้น เป็นเงาตามตัว (พานาโยโต, วราพร สุรวดี, อุดม เกิดพิบูลย์, ทิมเมอร์, และเมธี ครองแก้ว, 2536: 128-135) อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2544: 101) ได้แยกแยะชาวนาไทยออกเป็นห้าชนชั้น คือ นายทุน เจ้าที่ดิน ชาวนารวย ชาวนากลางและชาวนาจน ซึ่งแตกต่างจากอดีตที่ชาวนาส่วนใหญ่มี ฐานะใกล้เคียงกัน สิ่งที่จะเป็นมากขึ้นก็คือสัดส่วนของชาวนายากจนจะเพิ่มขึ้นโดยดูจากการ เพิ่มขึ้นของสมาชิกกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร ในต่างประเทศนั้นเช่นประเทศอินโดนีเซีย จากการศึกษาของ Firdausy (1997) ก็พบว่าชาวนาอินโดนีเซียมีสามระดับ คือ ยากจน ยากจน มากและยากจนแร้นแค้น (Destitute) เนื่องจากพิจารณาด้านรายได้แล้วชาวนาของอินโดนีเซียมี รายได้น้อยกว่าเส้นความยากจนเป็นส่วนใหญ่ซึ่งแสดงว่าชาวนาไทยก็ยังอยู่ในสถานะที่ต่ำกว่า จาก การศึกษาของ Wilson (2000) พบว่าการพัฒนาทางการเกษตรกรรมที่เรียกว่าการปฏิวัติเขียวนั้น ทำให้ผลผลิตทางการเกษตรเพิ่มขึ้นอย่างมากก็จริงแต่สิ่งที่ติดตามมาก็คือการเสื่อมสภาพของ สิ่งแวดล้อมและปัญหาสุขภาพโดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้สารเคมีกำจัดแมลง ซึ่งทำให้สุขภาพของ เกษตรกรเสื่อมโทรมลงและมีค่าใช้จ่ายในการรักษาสูงขึ้น แนวทางการพัฒนาเกษตรกรรมอย่าง ยั่งยืนที่เสนอโดย Zhen et al. (2005) และ Zhuge & Tisdell (1996:508) เสนอว่าการพัฒนาที่ ยั่งยืนนั้นควรจะต้องประกอบด้วยสามบรรทัดฐานทางระบบนิเวศวิทยา การอยู่รอดทางเศรษฐกิจและการ ยอมรับทางสังคม จะทำให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนทั้งในด้านการเกษตรและสังคมควบคู่กันไป โดยไม่เบียดบังคุณภาพของสิ่งแวดล้อมสอดคล้องกับงานของ Regmi และ Weber (2000) เช่นกัน ที่เน้นความเป็นอยู่ของมนุษย์ ธรรมชาติ ทรัพยากรธรรมชาติและหลากหลายทาง ชีวภาพของสิ่งแวดล้อม

นอกจากที่ได้กล่าวมาข้างต้นแล้วนั้น ยังมีงานวิจัยต่างประเทศที่ได้ให้ความสำคัญและ อธิบายความหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืนไว้ ดังนี้

การพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นแนวความคิดการพัฒนาที่สามารถตอบสนองต่อเป้าหมายของ ระบบสามระบบด้วยกัน คือ ระบบทางชีววิทยา ระบบเศรษฐกิจ และระบบสังคม โดยที่แต่ละระบบ สามารถพัฒนาไปสู่เป้าหมายของตนได้ (Barbier, 1987: 104)

การพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นระดับการพัฒนาด้านเศรษฐกิจที่ไม่ทำลายคุณภาพของ สิ่งแวดล้อมหรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง การพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นการพัฒนาที่มุ่งเน้นการพัฒนาด้าน เศรษฐกิจในระดับที่สูงที่สุด ภายใต้ข้อจำกัดที่ต้องการรักษาคุณภาพของสิ่งแวดล้อมให้คงอยู่ ตลอดไป (Pearce et al., 1990: 659)

การพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นการพัฒนาที่ไม่ทำให้อรรถประโยชน์ของมนุษย์ในรุ่นต่อไปลดลง (Pizzey, 1992: 323)

การพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นแนวความคิดที่มีความจำเป็นสำหรับความอยู่รอดของมนุษยชาติ รวมทั้งระบบนิเวศวิทยาในระยะยาว การเข้าถึงกระบวนการพัฒนาอย่างแท้จริงจะต้องคำนึงทั้งการบำรุงรักษา การพัฒนา ปรับปรุง ทั้งด้านมนุษย์และสิ่งแวดล้อมให้อยู่ในสภาวะที่ดี ทั้งนี้การพัฒนาทั้งด้านมนุษย์และสิ่งแวดล้อมย่อมมีผลกระทบซึ่งกันและกันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้(Hardi and Zdan,1997: 8)

การพัฒนาที่ยั่งยืนประกอบด้วยการพัฒนาใน 3 มิติ ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2546: 2-3)

มิติที่หนึ่ง การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน

การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน หมายถึง การใช้ทรัพยากรธรรมชาติในปริมาณที่ระบบนิเวศสามารถฟื้นตัวกลับสู่สภาพเดิมได้ และปล่อยมลพิษออกสู่สิ่งแวดล้อมในระดับที่ระบบนิเวศสามารถดูดซับและทำลายมลพิษนั้นได้โดยง่าย กล่าวคือ

หากใช้ทรัพยากรธรรมชาติประเภทที่ใช้แล้วหมด (Non-renewable) จำเป็นต้องหาทรัพยากรธรรมชาติประเภทที่ใช้แล้วไม่หมดไป สามารถหมุนเวียนกลับมาใช้ใหม่ได้ หรือ มาแทนที่ (Renewable) และต้องใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่ใช้แล้วไม่หมดไปนี้ ไม่มากเกินไปจนขีดความสามารถของระบบนิเวศในการผลิตทดแทนได้ด้วย ทั้งนี้เพื่อคงความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ ความหลากหลายทางชีวภาพ และคุณภาพของสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เป็นบ้านการผลิตของระบบเศรษฐกิจและการดำรงชีวิตของมนุษย์ได้อย่างต่อเนื่องตลอดไป

กรอบแนวความคิดการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในบริบทของการพัฒนาที่ยั่งยืน มีดังนี้

1. การปรับปรุงกระบวนการพัฒนาด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

1.1 สำหรับผู้บริหารประเทศ ต้องตระหนักว่าการพัฒนาประเทศจะต้อง เป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยมีความสมดุลทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมไปพร้อมๆ กัน ทั้งนี้ต้องถือหลักว่าทรัพยากรธรรมชาติเองให้สามารถใช้ประโยชน์ได้ในระยะยาวอันจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนซึ่งเป็นการพัฒนามนุษย์บนพื้นฐานทรัพยากรของตนเองได้ในที่สุด

1.2 สำหรับประชาชนทั่วไป ที่เคยเข้าใจว่า ทรัพยากรธรรมชาติเป็นของรัฐและเป็นหน้าที่ของรัฐที่ต้องจัดการทุกอย่างเพื่อให้ทันต่อความต้องการของประชาชน โดยไม่ได้คำนึงถึงผลกระทบและผู้ถูกกระทบ ต้องเปลี่ยนทัศนคติให้ยอมรับว่าทรัพยากรธรรมชาติเป็นที่หวงแหนของทุกคนในชาติต้องมีส่วนร่วมในการจัดการ และจำเป็นต้องใช้อย่างประหยัด ให้มีประสิทธิภาพสูงสุด รวมทั้งบำรุงรักษาให้สามารถใช้ได้อย่างต่อเนื่องในระยะยาว ตลอดจนประชาชนต้องรับภาระต้นทุนและ ความเสียหายที่มีต่อสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างไม่คุ้มค่า

2. การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมต้องยึด หลักการบริหารจัดการเชิงนิเวศ โดยในการพัฒนาที่ยั่งยืนจำเป็นต้องเข้าใจถึงขีดจำกัดและความสามารถในการรองรับ

ของระบบนิเวศ และจำเป็นต้องเปลี่ยนรูปแบบการบริหารจัดการตามเขตพื้นที่การปกครองมาสู่การจัดการ ภายใต้ระบบนิเวศ เช่น ระบบลุ่มน้ำ เพื่อให้เกิดบูรณาการเชื่อมโยงการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การพัฒนากิจกรรมทางเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และชุมชน ไว้ในกระบวนการบริหารจัดการโดยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนของสังคม

3. การจัดการสิ่งแวดล้อมจะต้องหลากหลายตามวัตถุประสงค์

การจัดการสิ่งแวดล้อมจะต้องหลากหลายตามวัตถุประสงค์โดยสิ่งแวดล้อมชีวภาพ/ทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งเป็นประโยชน์อย่างมากในเชิงเศรษฐกิจ ต้องยึดหลักการนำมาใช้อย่างยั่งยืนเกิดประโยชน์และคุณค่าสูงสุด นำกลับมาหมุนเวียนใช้อย่างรู้ค่าแท้จริง รวมทั้งต้องคำนึงถึงความสูญเสียและผลกระทบที่เกิดขึ้นด้วย สิ่งแวดล้อมกายภาพหรือมลพิษที่เกิดจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติจะต้องยึดหลักการป้องกันมากกว่าแก้ไข และสิ่งแวดล้อมทางมนุษย์และสังคม คือ ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีที่มนุษย์สร้างขึ้นเป็นสิ่งที่ดีมีค่าไม่ได้ควรได้รับการอนุรักษ์ให้คงอยู่

มิติที่สอง การพัฒนาเศรษฐกิจที่ยั่งยืน

การพัฒนาเศรษฐกิจที่ยั่งยืน หมายถึง การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศเจริญเติบโตอย่างมีคุณภาพ มีเสถียรภาพ มีความสมดุลและกระจายความมั่งคั่ง เอื้อประโยชน์ต่อคนส่วนใหญ่ และต้องเป็นการเติบโตที่ยั่งยืนได้ในระยะยาว

1. การเติบโตอย่างมีคุณภาพ

การเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศที่ผ่านมาเป็นการเติบโตที่ยูบยวบยากรฐานของการสร้างความได้เปรียบในเชิงเปรียบเทียบ (Comparative Advantage) โดยใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติรวมทั้งปัจจัยทุนอย่างเต็มที่ และการใช้แรงงานราคาถูกในการผลิตสินค้าและบริการ ในขณะที่ปัจจัยเชิงโครงสร้างที่เป็นปัจจัยหลักในการผลิตไม่ได้มุ่งไปในเชิงการแข่งขัน ทำให้ไม่สามารถพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงและการเคลื่อนไหวที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในบริบทของเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองโลกได้

ดังนั้นประเทศไทยต้องปรับเปลี่ยนแนวความคิดของการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศมาให้ความสำคัญกับความได้เปรียบในเชิงแข่งขัน (Competitive Advantage) เพื่อปรับปรุงปัจจัยเชิงโครงสร้างที่เป็นปัจจัยหลักในการผลิตให้มุ่งไปในเชิงการแข่งขัน ที่คำนึงถึงการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์โลกควบคู่กับ “ความเป็นไทย” (Thainess) ภายใต้เป้าหมายการพัฒนาที่ชัดเจนที่จะมุ่งเข้าสู่ยุคเศรษฐกิจฐานความรู้ (Knowledge-based Economy) ซึ่งหมายถึง ประเทศไทยต้องรู้ว่าอะไร (What) ผลิตอย่างไร (How) ผลิตโดยใคร (By Whom) และ ผลิตเพื่อใคร (For –Whom)

การขยายตัวทางเศรษฐกิจอย่างมีคุณภาพที่จะทำให้เศรษฐกิจสามารถแข่งขันได้ในเชิงแข่งขันเกิดขึ้นจากเงื่อนไขทั้งด้านมหภาคและในระดับจุลภาค

1. ดานมหภาค ประกอบด้วย ความมีเสถียรภาพทางการเงินและการคลังที่จะสร้างให้เกิดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการตัดสินใจลงทุนและการดำเนินธุรกิจ ตลอดจนประสิทธิภาพของการดำเนินธุรกิจให้สามารถแข่งขันได้ ซึ่งแต่ละประเทศจะต้องมีนโยบายมหภาคที่เสริมซึ่งกันและ

กันอย่างเหมาะสมทั้งทางด้านการเงิน (การควบคุมอัตราเงินเฟ้อ) การคลัง (การควบคุมการขาดดุลงบประมาณ) การค้า (ลดระดับอัตราภาษีศุลกากร/การส่งเสริมให้เกิดการแข่งขันทางการค้าในและต่างประเทศ/การสร้างความร่วมมือทางการค้า เป็นต้น) และอัตราแลกเปลี่ยนที่ควรมีความยืดหยุ่นสูง

2. ดานจุลภาค การปรับโครงสร้างการผลิตเป็นเงื่อนไขสำคัญของการพัฒนาในระดับนี้เพื่อตอบคำถามที่ว่าอะไรจะผลิตอะไร อย่างไร โดยใคร และเพื่อใคร เนื่องจากการปรับโครงสร้างการผลิตมีองค์ประกอบใน 2 ส่วนสำคัญ คือ การเลือกผลิตอย่างฉลาด ซึ่งหมายถึง การให้ความสำคัญกับการพัฒนาอุตสาหกรรมและบริการเป้าหมายที่มีศักยภาพทางการผลิตภายในประเทศที่สอดคล้องกับความต้องการของตลาดภายในและต่างประเทศ เช่น สินค้าที่สามารถสร้างความเป็นเลิศในตลาดโลก (Global Niches) เป็นลำดับต้น ควบคู่ไปกับการผลิตอย่างมีประสิทธิภาพ (Productivity) โดยการปรับการใช้จ่ายการผลิตให้เกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่า ภายใต้แนวความคิดการบริหารจัดการเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของห่วงโซ่อุปทาน (Supply Chain Management) โดยมีการสร้างมูลค่าเพิ่มตลอดสาย (Value Chain) รวมทั้งจะต้องสร้างให้เกิดความเชื่อมโยงของเครือข่ายการผลิตสู่การตลาดในลักษณะของการรวมกลุ่มกัน หรือที่เรียกว่า “Cluster” ที่จะเอื้อให้การพัฒนาตามนโยบายภายใต้เครื่องมือดังกล่าวเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตดังกล่าวจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยปัจจัยสนับสนุนพื้นฐานที่สำคัญ ประกอบด้วย

1. การพัฒนาคุณภาพแรงงานและทุนมนุษย์ (Human Resources Development) เพื่อเพิ่มทักษะและฝีมือแรงงาน รวมทั้งความสามารถทางนวัตกรรมจากภูมิปัญญาที่เป็นหัวใจสำคัญประการหนึ่งของการพัฒนาเศรษฐกิจ ซึ่งได้จากการลงทุนทั้งด้านสาธารณสุข การศึกษา และการ ฝึกอบรมภายใต้เงื่อนไขตลาดแรงงานที่แข่งขันอย่างสมบูรณ์ มีกฎ ระเบียบและข้อบังคับทางกฎหมายที่มีการบังคับใช้อย่างจริงจัง เพื่อคุ้มครองแรงงานให้ได้รับความยุติธรรมและความปลอดภัยในการทำงาน

2. การเพิ่มคุณภาพและประสิทธิภาพของการลงทุนโดยให้ความสำคัญกับการวิจัยและพัฒนาทางดานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่สอดคล้องกับความต้องการของภาคการผลิตและบริการรวมทั้งสนับสนุนให้เกิดนวัตกรรมที่ช่วยปรับปรุงกระบวนการผลิตให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น เช่น เดียวกับการมีโครงสร้างพื้นฐานทางกายภาพ กฎ ระเบียบ และการจัดการที่เอื้อต่อการลดต้นทุนความสะดว คล่องตัว ในการดำเนินการของธุรกิจเอกชน

3. การเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการในทุกๆระดับ เพื่อสร้างความรับผิดชอบต อสังคม(Social Responsibility) ด้วยการยึดหลักการบริหารจัดการที่ดี (Good Governance) ทั้ง ภาครัฐและภาคเอกชน การรู่บทบาทหน้าที่และการเข้ามามีส่วนรวมของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งการจัดสรรทรัพยากรและปัจจัยการผลิตไปสู่ภาคการผลิตที่มีประสิทธิภาพอย่างเหมาะสม สอดคล้องกับความต้องการอย่างแท้จริง

การใช้จ่ายการผลิตอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น ภายใต้เงื่อนไขตลาด ใช้จ่ายการผลิต ที่มีการแข่งขัน และมีข้อมูลข่าวสารที่สมบูรณ์ จะทำให้ผลตอบแทนของปัจจัยการผลิตเพิ่มขึ้น อาทิ

ผลตอบแทนแรงงานที่แท้จริงที่สะท้อนประสิทธิภาพแรงงานที่เพิ่มขึ้น และที่สำคัญการขยายตัวทางเศรษฐกิจที่เกิดจากการเพิ่มประสิทธิภาพการใช้ปัจจัยการผลิตเป็นหลัก จะไม่สร้างข้อจำกัดต่อทรัพยากรและปัจจัยการผลิตที่สนับสนุนการขยายตัวในระยะยาวทั้งยังจะลดแรงกดดันต่อต้นทุนการผลิต ราคาสินค้าและบริการอันเกิดจากการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ

2. การเติบโตอย่างมีเสถียรภาพและยั่งยืน

ระบบเศรษฐกิจที่มีเสถียรภาพประกอบด้วย เสถียรภาพภายในประเทศ ได้แก่ การมีอัตราเงินเฟ้อที่ต่ำและไม่ผันผวน มีการวางแผนในระดับที่เหมาะสม และหนี้สาธารณะของประเทศอยู่ในระดับที่จัดการได้ เสถียรภาพด้านต่างประเทศ ได้แก่ ฐานะดุลบัญชีเดินสะพัดที่เหมาะสม และทุนสำรองเงินตราต่างประเทศอยู่ในระดับที่เพียงพอ เมื่อเปรียบเทียบกับหนี้ต่างประเทศระยะสั้น และมูลค่าการนำเข้ารายเดือน ของประเทศ ซึ่งจะทำให้อัตราแลกเปลี่ยนของประเทศไทยมีเสถียรภาพไม่ผันผวน เสถียรภาพทั้งในและต่างประเทศดังกล่าวสะท้อนถึงการดำเนินนโยบายทางด้านการเงิน การคลัง การลงทุน การค้าระหว่างประเทศ และด้านการผลิตที่เหมาะสมสอดคล้องกับศักยภาพการผลิตของประเทศ

อย่างไรก็ตาม จากวิกฤตเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในปี 2540 และช่วงซบเซาของเศรษฐกิจโลกในปี 2544 เป็นสัญญาณที่บ่งชี้ให้เห็นว่า ประเทศไทยขาดความมั่นคงและความเสถียรภาพทางเศรษฐกิจที่จะพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากปัจจัยภายในและภายนอก จึงจำเป็นที่จะต้องปรับแนวความคิดการบริหารเศรษฐกิจมหภาคที่จะนำไปสู่ความมีเสถียรภาพของระบบเศรษฐกิจ และความเปราะบางของเศรษฐกิจที่มีฐานรากอันเข้มแข็งสามารถพึ่งตนเองได้ รวมทั้งภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจที่พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในทุกระดับและตลอดเวลา ซึ่งนอกเหนือจากการมีเสถียรภาพทั้งภายในและภายนอกประเทศด้วยการบริหารเศรษฐกิจมหภาคอย่างมีประสิทธิภาพตามคุณลักษณะข้างต้นแล้วจำเป็นที่ประเทศจะต้องให้ความสำคัญกับแนวความคิดการพัฒนาเศรษฐกิจในระดับรากหญ้าควบคู่กับการพัฒนาเพื่อแข่งขันได้ในระดับโลก หรือที่เรียกว่า “การพัฒนาแบบสองแนวทางหรือคูขนาน (Dual Track Development)” เพื่อสร้างรากฐานทางเศรษฐกิจของประเทศให้เข้มแข็ง โดยที่เศรษฐกิจทั้งสองแนวทางนี้จะต้องมีความเชื่อมโยงและพร้อมที่จะเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน (Local Link , Global Reach)

นอกจากนั้นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตลอดเวลา กับความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทำให้ประเทศไทยจำเป็นต้องคำนึงถึงการมีปัจจัยที่เอื้อต่อการผลิตที่มีคุณภาพอย่างต่อเนื่องและสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง ซึ่งเกิดขึ้นได้จากการผลิตและบริการที่เหมาะสม มีประสิทธิภาพประหยัด และไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม หรือที่มีลักษณะเรียกว่า “Clean Productivity” มีการใช้ประโยชน์ควบคู่กับการอนุรักษ์ การฟื้นฟูและรักษาเป็นการผลิตและการบริโภคในระดับที่สมดุลทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ ที่ต้องการความต่อเนื่องของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ โครงสร้างพื้นฐานเทคโนโลยีการผลิตนวัตกรรม จนสามารถใช้เป็นปัจจัยการผลิตที่ส่งเสริมให้เกิดความมีเสถียรภาพทางภาคการผลิตนวัตกรรม จนสามารถใช้เป็นปัจจัยการผลิตที่ส่งเสริมให้เกิดความมีเสถียรภาพทางภาคการผลิตและบริการได้ในระยะยาว

3. การกระจายความมั่งคั่ง

ที่ผ่านมาการพัฒนาจะอยู่ในลักษณะการกระจุกตัวทางเศรษฐกิจ มีประชาชนเพียงไม่กี่กลุ่มที่ได้รับประโยชน์จากการพัฒนาในขณะที่เดียวกันพัฒนายังไม่กระจายไปถึงพื้นที่ต่าง ๆ ทั่วประเทศอย่างเท่าเทียมกัน การพัฒนาเศรษฐกิจที่ยั่งยืนจะเกิดขึ้นได้ หมายถึง คนในประเทศส่วนใหญ่จะต้องมีส่วนได้รับประโยชน์จากการพัฒนาที่เหมาะสมสอดคล้องกับศักยภาพของตน ทั้งในเรื่องของรายได้ที่ต้องสร้างให้ทุกคนมีโอกาสทางเศรษฐกิจที่จะทำให้เกิดความเท่าเทียมกันของรายได้และกระจายอย่างทั่วถึง รวมทั้งความสามารถในการเข้าถึงการใช้ประโยชน์ในทรัพยากรธรรมชาติ บริการโครงสร้างพื้นฐานของรัฐ ซึ่งต้องอาศัยรูปแบบการพัฒนาที่มีนโยบายชัดเจนต่อการพัฒนากลุ่มเป้าหมาย เพื่อแก้ปัญหาความยากจนและส่งเสริมการกระจายรายได้ โดยเฉพาะ (Pro-poor Development Policies) โดยใช้เครื่องมือทั้งด้านมหภาคและจุลภาค ได้แก่ กลไกทางดานภาษีงบประมาณและสินเชื่อ การขยายการให้บริการโครงสร้างพื้นฐานและการศึกษาให้ครอบคลุมทั่วถึงทั้งปริมาณและคุณภาพ การเสริมสร้างทักษะแรงงานและสมรรถนะทางอาชีพ การคุ้มครองแรงงาน การส่งเสริมให้เกิดและสร้างความเข้มแข็งให้กับเศรษฐกิจชุมชนและเศรษฐกิจระดับรากหญ้า การดูแลกลไกตลาดสินค้าในแต่ละขั้นตอนให้ทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้การแบ่งปันผลตอบแทนในแต่ละขั้นตอนการผลิตมีความเป็นธรรม

มิติที่สาม การพัฒนาสังคมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

การพัฒนาสังคมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน หมายถึง การพัฒนาคนและสังคมให้เชื่อมโยงกับการพัฒนาเศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุล โดยพัฒนาคนไทยให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้นสามารถปรับตัวรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงที่จะนำไปสู่การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตและการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศที่ยั่งยืน มีจิตสำนึก พฤติกรรม และวิถีชีวิตที่ไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีสิทธิและโอกาสที่จะได้รับจัดสรรทรัพยากรผลประโยชน์จากการพัฒนาและได้รับการคุ้มครองอย่างทั่วถึงและเป็นธรรมที่จะนำไปสู่การยกระดับมาตรฐานคุณภาพชีวิตที่ดี สามารถพึ่งตนเองได้อย่างมั่นคง มีระบบการจัดการทางสังคมที่เสริมสร้างการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนของสังคมในกระบวนการการพัฒนา รวมทั้งมีการนำทุนทางสังคมและทุนทางทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่หลากหลายมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ได้อย่างเหมาะสม เพื่อสร้างสังคมไทยให้เป็นสังคมที่มีคุณภาพเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต และเป็นสังคมमानฉันท์เอื้ออาทร

กล่าวโดยสรุปแล้วการพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นการพัฒนาโดยเน้นการสร้างสมดุลระหว่างการพัฒนาใน 3 ด้านหลัก คือ

1. การพัฒนาโดยให้ความสำคัญกับด้านระบบนิเวศวิทยา เน้นในเรื่องการสร้าง ความตระหนักถึงคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติ โดยการใช้ประโยชน์เท่าที่จำเป็น ใช้อย่างรู้ค่าและบำรุงรักษา เพื่อให้เกิดความยั่งยืนทางด้านระบบนิเวศในระยะยาว และเพื่อส่งมอบทุนทาง ธรรมชาติให้แก่ ทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ และทุนที่มนุษย์สร้างขึ้น ได้แก่ ปัจจัยการผลิต และ สินค้าต่าง ๆ ให้คนรุ่นอนาคตได้ใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนสืบไป

2. การพัฒนาโดยให้ความสำคัญกับด้านสังคม การพัฒนาที่ยั่งยืนจะต้องสามารถตอบสนองความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ได้อย่างต่อเนื่อง โดยคำนึงถึงความเป็นธรรมทางสังคม และกลุ่มชนระดับต่าง ๆ เพื่อมุ่งสู่เป้าหมายที่สำคัญ คือ การรักษาคุณภาพชีวิตของประชากรให้มีระดับสูงขึ้นอย่างยาวนาน

3. การพัฒนาโดยให้ความสำคัญกับแนวด้านเศรษฐกิจ การพัฒนาที่ยั่งยืนหมายถึงการขยายตัวทางเศรษฐกิจอย่างมีเสถียรภาพบนพื้นฐานการสงวนรักษาทุนทางธรรมชาติไว้ใช้ประโยชน์สำหรับคนรุ่นปัจจุบันและรุ่นอนาคต ทั้งนี้ จำเป็นต้องปรับปรุงโครงสร้างการผลิต การบริโภคและการพัฒนาเทคโนโลยีที่ไม่เป็นอันตรายต่อสิ่งแวดล้อม

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทานพระราชดำริในการพัฒนาชุมชนเพื่อความยั่งยืน โดยการยึดหลักการ “ทฤษฎีใหม่” ดังนี้ (วารสารมูลนิธิพัฒนา, 2542)

ขั้นที่ 1 มีความพอเพียง เลี้ยงตัวเองได้บนพื้นฐานของความประหยัดและจัดการใช้จ่าย

ขั้นที่ 2 รวมพลังกันในรูปกลุ่มเพื่อการผลิต การตลาด การจัดการ รวมทั้งด้านสวัสดิการ การการศึกษา และการพัฒนาสังคม

ขั้นที่ 3 สร้างเครือข่าย กลุ่มอาชีพ และขยายกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่หลากหลาย โดยประสานความร่วมมือกับภาครัฐกิจ ภาคองค์กรพัฒนาเอกชน และภาคราชการในด้านเงินทุน การตลาด การผลิต การจัดการและข่าวสารข้อมูล

ประเวศ วะสี แนะนำทางเลือกใหม่ของการพัฒนาอย่างยั่งยืนโดยการนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่น (Indigenous Knowledge) ซึ่งหมายถึงสติปัญญาอันเกิดจากการเรียนรู้ สะสมถ่ายทอดประสบการณ์ที่ยาวนานของผู้คนในท้องถิ่นซึ่งได้ทำหน้าที่ชี้แนะในการใช้ชีวิตอย่างยั่งยืนถาวร และกลมเกลียวกับเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเอง และภาวะแวดล้อมรอบตัว ดังนั้นภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงมีความหมายครอบคลุมไปถึงการดำรงชีวิต และรวมถึงแบบแผนในการดำรงชีวิต

ฯพณฯ ดร. ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรี มีนโยบายที่จะพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่เดิมด้วยการนำเอาเทคโนโลยีสมัยใหม่มาปรับเปลี่ยนภูมิปัญญาเดิมให้เข้าสู่ความเป็นสากล นานาชาติ และในขณะเดียวกันต้องเน้นการนำเอา “พลังแผ่นดิน” มาเพื่อเป็นกลไกในการพัฒนาประเทศด้วย เพราะการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศจะต้องเริ่มจากรากฐานคือ สร้างความเข้มแข็งให้แก่ประชาชนภายในประเทศ ดังนั้น การจัดตั้งโครงการ “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” รัฐบาลจึงมุ่งเน้นที่พัฒนาความรู้ในการที่จะสร้างผลิตภัณฑ์ประจำตำบลให้กับประชาชนในท้องถิ่นเพื่อให้มีโอกาสในการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นเชื่อมโยงกับเทคโนโลยีสมัยใหม่เพื่อผลิตสินค้าขายภายในประเทศ และส่งออกต่างประเทศในขณะเดียวกัน

จากการศึกษาเรื่องแนวทางการพัฒนาเกษตรกรรายย่อยในพื้นที่ชนบทของ คณะกรรมการการเกษตรและสหกรณ์ วุฒิสภาได้ข้อสรุปของกระบวนการเรียนรู้ มีอยู่ 10 ระบบที่เกี่ยวข้องและสัมพันธ์กันอย่างเป็นกระบวนการ เรียกว่า “แนวทางการพัฒนาเพื่อความยั่งยืนของชุมชน” หรือชุมชนยั่งยืน (Sustainable Community) ดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2542)

1. ระบบคุณค่า เป็นนามธรรมที่คอยกำกับกิจกรรมหรือการดำเนินกิจกรรมของระบบอื่นๆ

โดยมี “คน” และ “การอยู่รวมกันเป็นชุมชน” เป็นเป้าหมายสำคัญ ระบบคุณค่าจะเน้นการจัดความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน (สังคมหรือชุมชน) ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ (การผลิตการจัดการทรัพยากรและการเลือกใช้เทคโนโลยี) และคนกับคุณธรรม (กายและจิต) ระบบคุณค่าจึงปรากฏในกฎระเบียบต่างๆ ของสังคมในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ และกระบวนการถ่ายทอดเรียนรู้ชุมชน

2. ระบบการเรียนรู้ เป็นแกนกลางของกิจกรรมทุกระบบ เป็นการเรียนรู้ที่ต่อเชื่อมความรู้ภูมิปัญญาของชุมชนเข้ากับความรู้ทางสากล พัฒนาองค์ความรู้ใหม่ที่สอดคล้องและรับใช้ชีวิตของชุมชนในปัจจุบัน กิจกรรมหรือระบบอื่นๆ จึงต้องมีการเรียนรู้เฉพาะระบบหรือเฉพาะด้าน โดยมี “ภูมิปัญญา” เป็นแกนกลาง เชื่อมรอยความรู้ทุกส่วนเข้าด้วยกันเป็นองค์ความรู้ใหม่ของชุมชนชาวไทย

3. ระบบเกษตรกรรมยั่งยืน คือ การเกษตรที่คำนึงถึงวงจรความอุดมสมบูรณ์โดยธรรมชาติหลีกเลี่ยงเทคนิคหรือวิธีการทางการเกษตรที่ส่งผลกระทบต่อวิถีธรรมชาติ เกษตรกรรมยั่งยืนในทางรูปธรรมจึงหมายถึง เกษตรผสมผสาน วนเกษตร สวนสมรม (ภาคใต้) ไร่นาสวนผสม เกษตรธรรมชาติ เกษตรกรรมวิถีพุทธ ฯลฯ ที่มีเป้าหมายเพื่อการบริโภคและมีส่วนเกินเพื่อการแบ่งปันแลกเปลี่ยนทั้งผ่านระบบการแลกเปลี่ยนแบบวัฒนธรรมชุมชนแบบใหม่

4. ระบบทุนชุมชน ความคิดที่ก่อตัวขึ้นจากปัญหานี้สินและการพึ่งพาสถาบันทุนของระบบใหม่ คือ การพึ่งตนเองด้านทุนหรือนัยหนึ่งคือระบบการสะสมทุนของชุมชน ที่มีรูปแบบและวิธีการทางวัฒนธรรมเข้ามามีบทบาท ทั้งในความคิดจึงแตกต่างจากการสะสมทุนของระบบทุนนิยมและมีเป้าหมายเพื่อตอบสนองปัจจัยพื้นฐานของสมาชิกในชุมชน

5. ระบบธุรกิจชุมชนหรือตลาดที่ชุมชนต้องการซึ่งประกอบด้วย การจัดการตลาดเพื่อเพิ่มมูลค่าของผลผลิต ของตนเอง การจัดการด้านการตลาดเพื่อลดต้นทุนสินค้าอุปโภคบริโภคที่ชุมชนผลิตเองได้ ต้องนำเข้าจากภายนอกชุมชนและสุดท้ายคือ การจัดการด้านระบบการแลกเปลี่ยนผลผลิตระหว่างชุมชนต่อชุมชนและระหว่างผู้ผลิตกับผู้บริโภค

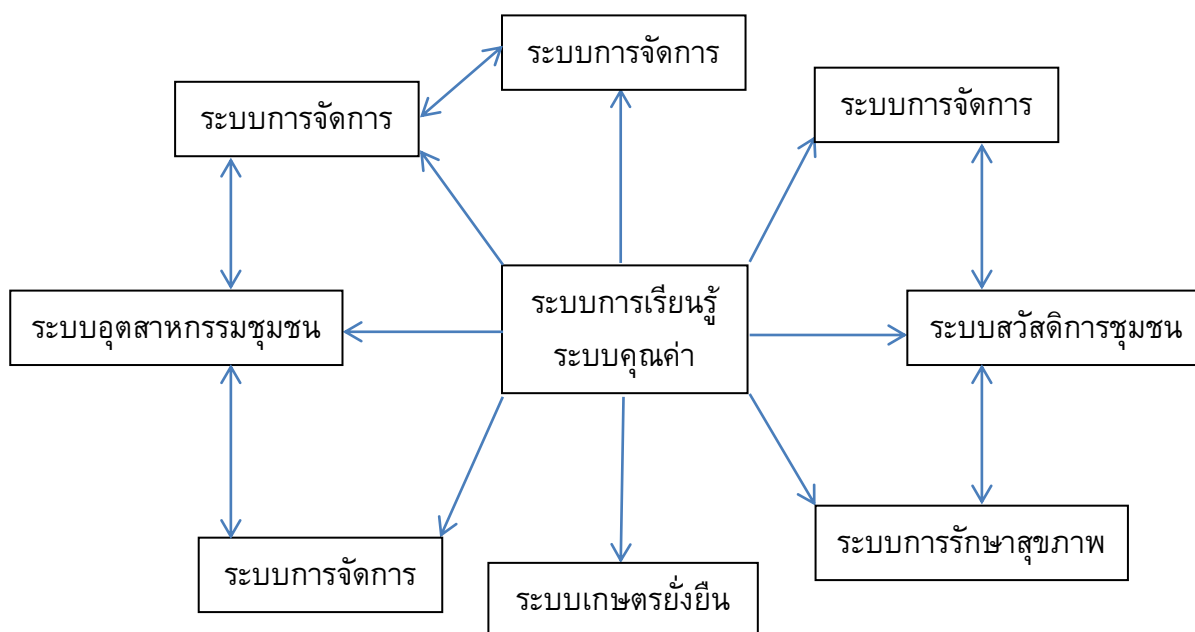
6. ระบบอุตสาหกรรมชุมชน เป็นระบบคู่กับระบบธุรกิจ แต่มีรากฐานมาจากระบบการพึ่งตนเอง เดิมทีครอบครัวเป็นผู้แปรรูปเก็บถนอมผลผลิตของตนเองไว้บริโภคในระยะยาวและเทคนิควิทยาการแปรรูปต่างๆ เช่น เครื่องสีข้าวมือ การผลิตเครื่องมือเครื่องใช้พื้นบ้านต่าง ๆ เป็นต้นที่ไม่ได้รับโอกาสในการพัฒนาโดยชุมชนและเป็นของชุมชนเอง อุตสาหกรรมชุมชนจึงมี 3 แบบ คือ อุตสาหกรรมชุมชนแปรรูปผลผลิต อุตสาหกรรมชุมชนผลิตภัณฑ์จากทรัพยากรท้องถิ่นและอุตสาหกรรมชุมชนที่นำวัตถุดิบจากภายนอกมาผลิตเพื่อตอบสนองการบริโภคและใช้สอยในชุมชน

7. ระบบสิ่งแวดล้อม นอกเหนือจากการเกษตรและอุตสาหกรรมที่คำนึงถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมแล้ว ระบบสิ่งแวดล้อมของชุมชนยังครอบคลุมถึงสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อวิถีชีวิต ระบบสิ่งแวดล้อมจึงหมายถึง ดินน้ำป่า อากาศ การจัดการทางกายภาพของชุมชน เช่น ถนนหนทางแหล่งศูนย์กลางชุมชน เป็นต้น และสภาพแวดล้อมทางสังคมที่เอื้อต่อการเจริญชีวิตด้วย

8. ระบบสวัสดิการชุมชน การคิดในครั้งแรกของชุมชน คือ ชาวบ้านต้องมีสวัสดิการเหมือนข้าราชการ เมื่อรัฐให้ไม่ได้ ชุมชนต้องดำเนินการเอง จึงมีกองทุนที่เกิดจากการนำผลกำไรของชุมชนต่าง ๆ มาจัดสรรเป็นคารัักษายาบาล ค่าทำศพ บำนาญ ฯลฯ เมื่อสำเร็จแล้วพบว่าเป้าหมายที่สำคัญของระบบสวัสดิการชุมชน คือ การสร้างหลักประกันความมั่นคงในชีวิตรวมกันหลักประกันที่ว่านี้ อาจหมายความว่ารวมถึง การช่วยเหลือให้ผู้ไม่มีที่ดินทำมาหากินมีที่ดินทำกินของตนเองด้วย

9. ระบบการรักษาสุขภาพของชุมชน ตั้งอยู่บนฐานของความรู้ ด้านการแพทย์ที่เรียกรวม ๆ ว่าแผนไทย ซึ่งไม่ได้เน้นที่การรักษาแต่เน้นการดูแลสุขภาพ ซึ่งเชื่อมโยงตั้งแต่ ภาวะร่างกายของคน (ธาตุ) ฤดูกาล อาหารและยาสมุนไพร เกี่ยวข้องโดยตรงกับการจัดการการผลิตในระบบเกษตรกรรมยั่งยืนและระบบการรักษาสิ่งแวดล้อมของชุมชน

10. ระบบการจัดการชุมชน นอกเหนือจากการที่ทุกระบบมีการจัดการตนเองแล้ว ทั้งชุมชนจะต้องมีการจัดการรวมเพื่อให้อยู่ในทิศทางเดียวกัน ระบบการจัดการชุมชนนี้อาจหมายถึงระบบหลักทั้ง 9 ระบบที่ทำให้องค์กรชุมชน (ใหม่) ที่เกิดขึ้นพัฒนาภาวะความเป็นสถาบันทางสังคมที่สมาชิกในชุมชนพึงพาได้ทดแทนบทบาทของสถาบันหมู่บ้าน (เดิม) ที่อ่อนตัวลง ดังกรณีของกลุ่มออมทรัพย์ตำบลคลองเปยะหรือกลุ่มเกษตรกรทำนาโนโส เป็นต้น

ภาพที่ 2 ระบบและกระบวนการของ แนวทางของชุมชนยั่งยืน
ที่มา: กระทรวงศึกษาธิการ (2542)

กล่าวโดยสรุปว่าการพัฒนาที่ยั่งยืนนั้นควรพัฒนาที่เน้นการพัฒนาคนเป็นหลักและทำให้ชุมชนยั่งยืนด้วย โดยต้องพัฒนาสิ่งแวดล้อมควบคู่กับเศรษฐกิจร่วมกับการพัฒนาสังคมเชิงวัฒนธรรมโดยกระบวนการที่เน้นคนเป็นศูนย์กลาง

2. แนวคิดการพัฒนาโดยใช้กิจกรรมร่วม

ความหมายของการกระทำกิจกรรมร่วมตามนิยามของ Marshall (Marshall, 1998 อ้างถึงใน Di Gregorio et al., 2004: 8) คือกิจกรรมใดๆที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลได้ร่วมกันกระทำเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกัน ซึ่งการกระทำกรร่วมนอกจากเป็นเครื่องมือในการพัฒนาเพื่อให้ชุมชนสามารถมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นแล้วยังสามารถเป็นเครื่องมือในการเสริมพลังเพื่อช่วยเหลือคนในชุมชน รวมทั้งเป็นการผานพลังให้ชุมชนในการเจรจาต่อรองกับฝ่ายปกครองหรือองค์กรอื่นได้(Di Gregorio et al., 2004: 8-9) และการกระทำกรร่วมนยังเป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติร่วมได้อีกด้วย ดังเช่นที่ Elinor Ostrom ผู้ได้รับรางวัลโนเบลสาขาเศรษฐศาสตร์ในปี พ.ศ. 2552 (Wikipedia, 2010b) เป็นผู้ที่ทำการศึกษาการใช้กิจกรรมร่วมในการบริหารจัดการแหล่งทรัพยากรร่วม (Common-Pool Resources) มาเกือบสามสิบปี ปัจจัยสำคัญของความสำเร็จในการบริหารจัดการทรัพยากรร่วม คือ โครงสร้างของแหล่งทรัพยากรนั้น คุณลักษณะและพฤติกรรมของคนในชุมชน กฎระเบียบที่มีความเหมาะสมในการบังคับใช้ และผลลัพธ์หรือผลตอบแทนที่เกิดจากการบริหารจัดการแหล่งทรัพยากรร่วมกัน สอดคล้องกับงานวิจัยของ Ronal J. Oakerson (Bromley & Feeny, 1992: 43) ซึ่งกาญจนพันธุ์ (2544ก: 124-125) ก็ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับการให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรไว้ว่า "ความเป็นชุมชนจึงหมายถึงอุดมการณ์อำนาจหรือสิทธิของการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรภายใต้ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนและรัฐ ที่ผลิตซ้ำในบริบททางวัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม" ในขณะที่ อาแว มะแส (2553) ได้ทำการศึกษาชุมชนควนเค็ง ในอำเภอชะอวด จังหวัดนครศรีธรรมราช และกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านนาหว้าตั้งอยู่ที่บ้านนาหว้า อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา ถึงแนวคิดการพัฒนาโดยใช้กิจกรรมร่วมหรือบางครั้งใช้การกระทำกรร่วมน (Collective Action) ซึ่งอริสา สุขสม (2552: 151) ใช้คำว่า "จิตสำนึกสาธารณะ" แต่อาแว มะแส ได้เสนอให้ใช้คำว่า "กิจอาสา" เพราะด้วยบริบทและวัฒนธรรมถิ่นที่ชุมชนร่วมแรงร่วมใจกันในการทำกิจกรรมต่างๆด้วยจิตที่อาสาจะเข้ามาทำงานโดยไม่ได้มุ่งหวังผลตอบแทน

จากการศึกษาของอวรณ์ โอภาสพัฒนกิจ (2539ก) พบว่าการกระทำกรร่วมน (Collective Action) ทำให้เกิดการรวมกลุ่มและทำกิจกรรมที่คนเพียงคนเดียวทำไม่ได้ ส่งผลให้เกิดการพัฒนาการทำกิจกรรมที่ทำให้เกิดความสามัคคีและความเสียสละเพื่อส่วนรวม เป็นแนวทางการพัฒนาโดยชุมชนเป็นฐานและสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนตอบรับกับการพัฒนาที่มั่นคงและยั่งยืนได้ (อวรณ์ โอภาสพัฒนกิจ, 2539ข: 294) สอดคล้องกับข้อเสนอของอาแว มะแส ที่ระบุว่า "ชุมชนที่พัฒนาจนประสบผลสำเร็จสูงในการพึ่งตนเองในชนบทไทย มีคุณลักษณะร่วมที่สำคัญประการหนึ่งของชุมชน คือมักจะมิกิจกรรมที่ดำเนินในรูปแบบของการทำกิจกรรมร่วมของคนในชุมชนด้วยเสมอ" (อาแว มะแส, 2553: 11) ซึ่งเป็นการชี้ความสำคัญของการทำกิจกรรมร่วมกับการพัฒนาในยุคปัจจุบัน รวมทั้งการเน้นการบริหารจัดการชุมชนโดยชุมชนเอง (Self-Manage, Self-Regulate) น่าจะเป็นแนวทางใหม่ในการบริหารจัดการชุมชนและทรัพยากร เนื่องจากหากทรัพยากรที่ไม่มีผู้ครอบครอง(ตามกฎหมาย) ย่อมมีผู้ฉกฉวย

ผลประโยชน์โดยไม่ร่วมลงทุนหรือร่วมลงทุน (Free-Rider) ตามหลักของZero Contribution Thesis (Sandler, 1992: 17, 117; Ostrom, 2000: 137) ซึ่งเป็นปัญหาของการใช้ทรัพยากรอย่างขาดประสิทธิภาพและผลิตภาพต่ำ เนื่องจากขาดการดูแลและบริหารจัดการ ไม่มีผู้สนใจลงทุนพัฒนามิแต่แสวงหาประโยชน์ (Chalamwong Yongyuth, 1986; Ostrom, 1990) นอกจากนั้นในอดีตจากการศึกษาของ Gershon Feder (1987) และ John Girling (1986: 205) ต่างก็พบว่าชาวนาไทยที่ไม่มีที่ดินเป็นของตนเองในการทำนามีต้นทุนในการผลิตที่สูงกว่าชาวนาที่มีที่ดินเป็นของตนเองและผลิตภาพที่ได้ก็ต่ำกว่าชาวนาที่มีที่ดินเป็นของตนเอง เนื่องจากขาดเงินทุนและไม่ต้องการเสี่ยงในการลงทุนด้านระบบการผลิต วัตถุดิบ (ปุ๋ย ยาปราบศัตรูพืช) แรงงานและเครื่องจักร ซึ่งเป็นการใช้ทรัพยากรไม่คุ้มค่า ซึ่งก็สอดคล้องกับแนวคิดของ Ostrom (2000) และ DiGregorio และคณะ (2004: 3) จึงเป็นข้อนำพิจารณาถึงแนวทางการพัฒนาการทำนาเพื่อให้เกิดผลิตภาพโดยกระบวนการกิจกรรมร่วมหรือการกระทำกร่วมสำหรับชาวนาที่ไม่มีที่ดินเป็นของตนเองซึ่งนอกจากปัญหานี้สินที่ทำให้ชาวนาไม่มีที่ดินเป็นของตนเองแล้วประกอบกับในอดีตการจับจองกรรมสิทธิ์ของที่ดินก็กระทำกันเองในชุมชนจนกระทั่งมี พ.ร.บ.ที่ดิน พ.ศ. 2497 จึงมีเอกสารสิทธิเกี่ยวกับที่ดินออกมาแต่ชาวนาหรือเกษตรกรจำนวนมากก็ไม่ได้คิดว่าเอกสารสิทธิเหล่านี้จะเป็นประโยชน์และมีคุณค่าเนื่องจากได้จับจองที่ดินทำกินมาเป็นเวลานานจึงไม่คิดว่าจะมีการแย่งสิทธิได้และในอดีตมีที่ดินที่ไม่ได้ทำประโยชน์จำนวนมากจึงทำให้ชาวนาหรือเกษตรกรไม่ได้สนใจในเอกสารสิทธิต่าง ๆ (Feder, 1987: 21; Vanlandingham & Hirschman, 2001: 235) และระบบสถาบันการเงินยังไม่มี ความสำคัญในการเป็นแหล่งเงินทุนสำหรับการทำเกษตรดังนั้นการมีเอกสารสิทธิที่ดินจึงไม่มีนัยสำคัญในการเป็นเครื่องมือเข้าถึงแหล่งเงินทุนของเกษตรกรหรือชาวนา (Feder, 1987: 26) ซึ่งปัจจัยดังกล่าวมีความสำคัญต่อต้นทุนในการผลิตของชาวนาไทยในปัจจุบันมาก นอกเหนือจากเอกสารสิทธิที่ดินแล้วจากการศึกษาของ Vermillion (1999: 185-190) ที่ได้ ทำการศึกษาการจัดการระบบชลประทานของหลายประเทศทั้ง อินเดีย อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ และประเทศไทย พบว่าปัจจัยสำคัญของความสำเร็จในการจัดการระบบชลประทานโดยการกระทำกร่วมคือการที่ชุมชนมีสิทธิในการบริหารจัดการทรัพยากรร่วมอย่างเต็มที่โดยภาครัฐควรเป็นพี่เลี้ยงให้และมอบสิทธิการดูแลดังกล่าวให้กับชุมชนไปบริหารจัดการเองจะทำให้การใช้ ทรัพยากร(ในที่นี้คือระบบชลประทาน)ให้เกิดประโยชน์ได้สูงสุดและมีประสิทธิภาพสูงสุด ซึ่งก็ สอดคล้องกับงานวิจัยของ Ostrom (2000: 154) ที่เสนอว่าภาครัฐควรเพิ่มอำนาจของชุมชน หรือบุคคลที่มีกฎระเบียบของตัวเอง จะทำให้กระบวนการพัฒนาบรรทัดฐานสังคมที่ เปลี่ยนแปลงและได้ผลดีเพิ่มขึ้น การให้ชุมชนมีอำนาจในการสร้างบรรทัดฐาน กฎทางสังคม และบริหารจัดการเองน่าจะเป็นการแก้ปัญหาการกระทำกร่วมโดยบุคคลหรือชุมชนในการ ดูแลรักษาทรัพยากรร่วมที่ดีกว่า ซึ่งVermillion (1999) เสนอให้ประกาศว่าทรัพยากรร่วมนั้น เป็น “ทุนทางสังคม” ของชุมชนและร่วมกันตัดสินใจบริหารจัดการในการใช้ประโยชน์ร่วมกันใน ชุมชนรวมทั้งต้องร่วมลงทุนในการขยายและบำรุงรักษาด้วย สอดคล้องกับ Di Gregorio และ คณะ (2004) ที่เสนอว่าทุนทางสังคมจากการมีสิทธิในการบริหารจัดการทรัพยากรร่วมนั้น

นอกจากเป็นการค้ำค่าในด้านการผลิตแล้วยังเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการกระจายรายได้และลดปัญหาความยากจน ยิ่งไปกว่านั้นทุนทางสังคมนี้ยังเป็นเครื่องเสริมพลังให้กับการกระทำกรรร่วมสำหรับชุมชนที่ต้องการการพัฒนาทั้งในด้านเทคโนโลยี การผลิต การตลาด การเงินและการลงทุน (Di Gregorio et al., 2004: 3)

สิทธิในการการบริหารจัดการแหล่งทรัพยากรของประเทศไทยนั้นได้ระบุให้ประชาชนและชุมชนมีสิทธิในการการบริหารจัดการแหล่งทรัพยากรธรรมชาตินับตั้งแต่ รัฐธรรมนูญ พ.ศ.2540 สืบต่อมาจนถึงรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2550 เป็นพลวัติการมีส่วนร่วมของประชาชนชาวไทยในระบบประชาธิปไตยซึ่งพอสรุปประเด็นหลักของการมีส่วนร่วมตามรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันได้ คือ การร่วมรับรู้ ร่วมปฏิบัติ ร่วมเสนอความคิดเห็น ร่วมติดตามตรวจสอบและร่วมในการตัดสินใจ (ถวิลวดี บุรีกุล, 2552: 153-204) ซึ่งจากกฎหมายสูงสุดของประเทศนั้นเอื้อประโยชน์ต่อชุมชนในการมีส่วนร่วมและการรวมตัวกันบริหารจัดการทรัพยากรเพื่อความดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพและมุ่งเน้นการใช้ประโยชน์อย่างสมดุลและยั่งยืน โดยที่หลักบริหารจัดการกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนได้แก่ การเริ่มต้นเร็ว (Starting Early) ครอบคลุมผู้เกี่ยวข้อง (Stakeholders) ความจริงใจ (Sincerity) และวิธีการเหมาะสม (Suitability) (พัชรี สิโรรส, 2546: 2-5, 2-7) ซึ่งบำเพ็ญ เขียวหวาน (2551: 43) เสนอว่าเป็น “กระบวนการที่ใหม่ในการพัฒนา” นอกจากนั้นชาวบ้านหลายชุมชนก็สามารถใช้หลักการของจารีตประเพณีของท้องถิ่นตนในการบริหารจัดการทรัพยากรได้อย่างยั่งยืนอยู่แล้วแต่ปัญหาเกิดจากการไม่เข้าใจกฎหมายอย่างถ่องแท้ หน่วยงานราชการยังพยายามรักษาอำนาจไว้และระบบกฎหมายของไทยยังขาดการยอมรับในความหลากหลายของระบบกฎหมาย ทำให้มองการบริหารจัดการทรัพยากรโดยชุมชนในมิติเดียวและมองสิทธิต่างๆเป็นเชิงเดี่ยวไม่มองแบบสิทธิเชิงซ้อน ดังนั้นบริบทของชุมชนบางพื้นที่จึงอาจจะขัดแย้งกับข้อกฎหมายและกฎหมายก็ตามไม่ทันเช่น เรื่องของป่าชุมชน ที่มีการบริหารจัดการและพัฒนาไปอย่างก้าวไกลในหลายพื้นที่แต่กระทั่งปัจจุบันก็ยังไม่มีการกฎหมายป่าชุมชนออกมาบังคับใช้ ซึ่งหลักการของป่าชุมชนก็คือหลักการบริหารจัดการทรัพยากรร่วม (Communal Property) และการใช้ประโยชน์ร่วมกัน (Communality) นั้นเอง(อาพันธ์ กาญจนพันธ์, 2544ก: 222-228, 255-257) บำเพ็ญ เขียวหวาน (2551: 228) ได้นำเสนอจุดเด่นของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมว่ามีจุดเด่น คือ 1.เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนและหน่วยงานอื่นๆ 2.มีการกำหนดประเด็นปัญหาเพื่อหาคำตอบร่วมกันและดำเนินงานอย่างเป็นระบบโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัย 3.มีการศึกษา วิเคราะห์ปัญหา สาเหตุ การกำหนดทางเลือกและลงมือปฏิบัติ 4.ได้ความรู้จากการปฏิบัติงานร่วมกันและตกกับชุมชน 5.เป็นกระบวนการที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งความรู้ ทักษะ และพฤติกรรมของผู้ที่เกี่ยวข้อง และ6.กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมทำให้เกิดบูรณาการระหว่างกระบวนการแก้ไขปัญหา กระบวนการเรียนรู้และกระบวนการวิจัยในระหว่างปฏิบัติการโดยสรุปการพัฒนาโดยใช้กิจกรรมร่วมและการมีส่วนร่วมของชุมชนนั้น มีข้อกำหนดทั้งในรูปแบบของกฎหมาย กฎชุมชน กฎกลุ่ม ชุมชนที่พัฒนาจนประสบผลสำเร็จสูงในการพึ่งตนเองควรมีคุณลักษณะร่วมที่สำคัญประการหนึ่งของชุมชน คือ ควรมีกิจกรรมที่ดำเนินในรูปแบบ

ของการทำกิจกรรมร่วมของคนในชุมชนด้วยเสมอเพื่อเป็นการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน และการทำกิจกรรมร่วมเป็นการสร้างปฏิสัมพันธ์ที่ดีให้กับชุมชนส่งเสริมให้เกิดความรักใคร่สามัคคีอันนำไปสู่ความสำเร็จในการพัฒนาได้

การมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีบทบาทความคิด รวมตัดสินใจ รวมแก้ปัญหาที่สมาชิกมีส่วนเกี่ยวข้องในกิจกรรมของกลุ่ม โดยอาจจะเกี่ยวข้องในลักษณะของการทำงานร่วมกัน การดำเนินงานร่วมกันในเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลายเรื่อง เพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายตามที่ต้องการ ซึ่งมองได้ 2 แนวทาง แนวทางแรกมองว่าองค์กรมีบทบาทสวนใหญ่เป็นองค์กรราชการ การจัดทำโครงการจึงมีลักษณะแก้ปัญหาเฉพาะหน้า เป้าหมายคือตอบสนองความต้องการขององค์กร การจัดทำโครงการจึงมีระยะสั้น ไม่ถาวร และโครงการลุ่มเล็กไปได้ง่ายแนวทางที่ 2 มองว่าประชาชนมีบทบาท เป็นการมองที่ความสนใจ กับปัญหาความต้องการของประชาชน ดังนั้นแนวทางการจัดทำโครงการจึงต้องคำนึงถึงปัญหาความต้องการของประชาชนซึ่งจะต้องเข้าใจถึงพื้นฐานวัฒนธรรมและค่านิยมเป็นองค์ประกอบในการสร้างความร่วมมือ แนวทางนี้จะทำให้เกิดความร่วมมือในแต่ละโครงการถาวร ไม่ฉาบฉวยเฉพาะหน้า เพราะเป็นการตอบสนองความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง อย่างไรก็ตาม ใดมีผู้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ต่างๆ กัน แต่โดยสวนใหญ่มักครอบคลุมถึงการมีส่วนร่วมใน 4 มิติคือ การวางแผน (Planning) การดำเนินการ (Implementation) การประเมินผล (Evaluation) และการรับประโยชน์ (Benefits)

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี (2526: 25) ได้อธิบายไว้ว่า “สาระสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นหมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่างๆ ที่มีผลกระทบมาถึงตัวประชาชนเอง” ซึ่งการที่จะพิจารณาว่าเรื่องใดจะมีผลกระทบถึงตัวนั้น อาภรณ์พันธ์ จันทรวง (2522: 19) กล่าวว่าเป้นผลมาจากการเห็นพ้องต้องกันในเรื่องของความต้องการ และทิศทางของการเปลี่ยนแปลง และความเห็นพ้องต้องกันนั้นจะต้องมีมากพอจนเกิดการริเริ่มโครงการเพื่อปฏิบัติ ดังนั้นการมีความเดือดร้อนและมีปัญหาร่วมกันหรือความต้องการในการเปลี่ยนแปลงร่วมกัน จึงเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของคนสวนใหญ่ และเป็นเหตุผลให้คนสวนใหญ่รวมปฏิบัติการณ์นั้นๆโดยอาจเป็นการลงมือปฏิบัติด้วยบุคคลหรือกลุ่มคนโดยตรงหรืออาจจะกระทำผ่านองค์กรตัวแทน ซึ่งเสมือนหนึ่งเป็นตัวแทนทำให้บรรลุถึงการเปลี่ยนแปลงที่ต้องการก็ได้ นอกจากนั้นแล้วกลุ่มสังคมศาสตร์สาธาณสุข ยังได้เพิ่มเติมในความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า หมายถึงการสร้างประชาธิปไตย คือนอำนาจแห่งการพัฒนาให้แก่ประชาชน ในกระบวนการนี้อย่างน้อยที่สุดประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการกำหนดแผน และดำเนินการในเรื่องทั้งปวง อันมีผลต่อการปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่และอนาคตของพวกเขา

ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์ (2527: 81) ให้ความหมายการมีส่วนร่วมของประชาชนคือ การที่ประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการ และควบคุมการใช้และการกระจายทรัพยากรและปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในสังคม เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคมตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกสังคม

นรินทร์ จงวุฒิเวศย์ (2527: 182-183) กล่าวว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจและอารมณ์ของบุคคลหนึ่งในสภาพการณ์กลุ่ม ซึ่งผลของความเกี่ยวข้องดังกล่าวเป็นเหตุเร่งให้เกิดการกระทำ (Contribution) บรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้น กับทั้งทำให้เกิดความรู้สึกรับผิดชอบกับชุมชนนั้น ได้บังเกิดขึ้นกับชุมชนต่างๆ ทั่วโลกซึ่งการมีส่วนร่วมเกิดจากแนวคิด 3 ประการคือ

1. ความสนใจและความห่วงกังวลรวมกัน ซึ่งเกิดจากความสนใจและความห่วงกังวลส่วนบุคคลซึ่งบังเอิญพ้องต้องกัน กลายเป็นความสนใจและความห่วงกังวลรวมกันของส่วนรวม
2. ความเดือดร้อนและความไม่พึงพอใจรวมกัน ที่มีต่อสถานการณ์ที่เป็นอยู่นั้น ผลักดันให้พุ่งไปสู่การรวมกลุ่ม วางแผน และลงมือกระทำรวมกัน
3. การตกลงใจรวมกันที่จะเปลี่ยนแปลงกลุ่มหรือชุมชนในทิศทางที่พึงปรารถนา การตัดสินใจรวมกันนี้จะต้องรุนแรงมากพอ ที่จะทำให้เกิดความริเริ่มกระทำที่สนองตอบความเห็นชอบของคนส่วนใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมนั้นๆ

ความหมายของการมีส่วนร่วมยังรวมถึงการที่บุคคลและกลุ่มคนได้มีโอกาสในการนำทรัพยากรต่างๆ ที่มีอยู่มาใช้ให้เกิดประโยชน์ ครอบคลุมทรัพยากรและสถาบันต่างๆ ตามสถานะที่เป็นอยู่ โดยที่สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (2537: 17) ได้กล่าวไว้ว่า “การมีส่วนร่วมของประชาชน คือการที่ประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนเอง ในการจัดการ และควบคุมการใช้และการกระจายทรัพยากรและปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในสังคม เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตทางเศรษฐกิจและสังคม ตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรี ในฐานะสมาชิกสังคม ในการมีส่วนร่วมประชาชนได้พัฒนาการรับรู้และภูมิปัญญา ซึ่งแสดงออกในรูปการกำหนดวิถีชีวิตของตนเองอย่างเป็นตัวของตัวเอง

จากความเห็นต่างๆ พอจะสรุปความหมายของการมีส่วนร่วมได้ว่า เป็นเรื่องที่บุคคลและกลุ่มคนเห็นพ้องต้องกันในเรื่องความต้องการ และการเปลี่ยนแปลงที่ต้องการ ซึ่งมีผลกระทบโดยตรงต่อตนเองและส่วนรวม จนเกิดการลงมือปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามที่ต้องการนั้น โดยนำทรัพยากรต่างๆ ที่มีอยู่มาใช้ให้เกิดประโยชน์

การมีส่วนร่วมของบุคคลในกิจกรรมหนึ่งๆ อาจมีส่วนร่วมในขั้นตอนหนึ่ง หรือหลายขั้นตอนก็ได้ นักวิชาการได้แบ่งขั้นหรือขั้นตอนต่างๆ ของกิจกรรมไว้แตกต่างกันออกไป กล่าวคือ

อแลสแตร์ ที ไวท์ (White 1982: 18) ได้กล่าวไว้ว่า การมีส่วนร่วม ประกอบด้วย 3 มิติ มิติที่หนึ่ง คือ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจอะไร และทำอะไร มิติที่สอง มีส่วนร่วมเสียสละในการพัฒนาการลงมือปฏิบัติตามที่ตัดสินใจ และมิติที่สาม มีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดจากการดำเนินงาน ทั้งยังได้เพิ่มเติมอีกว่า สาธะสำคัญของการมีส่วนร่วมในประการที่ 4 ที่ควรนำมาพิจารณาคือ การมีส่วนร่วมในการประเมินผลการดำเนินงานที่ทำไป

โคเฮน และอัฟโฮฟฟ์ (Cohen and Uphoff 1980: 324-328) ซึ่งมีความเห็นสอดคล้องกับ White โดยได้แบ่งประเภทการมีส่วนร่วมไว้เป็น 4 ประเภท คือ

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision making) ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ ริเริ่มตัดสินใจ ดำเนินการตัดสินใจ และตัดสินใจปฏิบัติการ

2. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ (Implementation) ประกอบด้วย การสนับสนุนด้านทรัพยากร การบริการและการประสานขอความร่วมมือ

3. การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Benefits) ไม่ว่าจะเป็นผลประโยชน์ทางด้านวัตถุ ผลประโยชน์ทางสังคม หรือผลประโยชน์ส่วนบุคคล

4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation)

กรรณิกา ชมดี (2524: 13) ได้สรุปแบบของการมีส่วนร่วม 10 แบบ คือ

1. การมีส่วนร่วมประชุม (Attendance at Meetings)
2. การมีส่วนร่วมออกเงิน (Financial Contribution)
3. การมีส่วนร่วมเป็นกรรมการ (Membership on Committees)
4. การมีส่วนร่วมเป็นผู้นำ (Position of Leadership)
5. การมีส่วนร่วมสัมภาษณ์ (Interviewer)
6. การมีส่วนร่วมเป็นผู้ชักชวน (Solicitor)
7. การมีส่วนร่วมเป็นผู้บริโภค (Customers)
8. การมีส่วนร่วมเป็นผู้ริเริ่มหรือผู้เริ่ม (Entrepreneur)
9. การมีส่วนร่วมเป็นผู้ใช้แรงงาน (Employee)
10. การมีส่วนร่วมออกวัสดุอุปกรณ์ (Material Contribution)

ปธาน สุวรรณมงคล (2527: 81-91) กล่าวว่า ขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วมควรจะเริ่มตั้งแต่การคิด การค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา การมีส่วนร่วมในการวางแผนและการปฏิบัติการมีส่วนร่วมในผลประโยชน์และมีส่วนร่วมในการประเมินผล

การที่ประชาชน จะตัดสินใจมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ และรับผิดชอบในกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งระบบนั้นขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการทั้งปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งเป็นคุณลักษณะในส่วนบุคคลและกลุ่มคน และปัจจัยทางด้านการติดต่อสื่อสาร ซึ่งเป็นการรับรู้ข้อมูลที่เกิดขึ้นจากภายนอก ดังมีผู้ให้ความเห็นไว้ดังนี้คือ

1. ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคม

หัตตดาว บุญปาล (2530: 30) ได้กล่าวไว้ว่า การมีส่วนร่วมทางสังคมของบุคคลนั้นมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องคือ สถานภาพทางสังคม สถานภาพทางเศรษฐกิจ สถานภาพทางอาชีพ และที่อยู่อาศัย โดยบุคคลที่มีสถานภาพทางสังคมและเศรษฐกิจต่ำ จะเข้าร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนน้อยกว่าบุคคลที่มีสถานภาพทางสังคมและเศรษฐกิจสูง นอกจากนั้นแล้ว คลาร์ก (Clark 1940: 87) อ้างถึงในณรงค์ ศรีสวัสดิ์ (2526: 42) ได้ศึกษาแหล่งอำนาจและการตัดสินใจในชุมชน โดยพิจารณาแหล่งอำนาจที่นำมาซึ่งการใช้อำนาจ และการตัดสินใจในการเข้าร่วมดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนทั้งหมด 13 ตัวแปร ซึ่งผลของการศึกษาพบว่า ความรู้และความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน มีค่าแลกเปลี่ยนสูงสุดเท่ากับบวก 9 เงินค่าแลกเปลี่ยนรองลงมาเท่ากับบวก 7 ซึ่งแสดงให้เห็นว่าความรู้และความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ซึ่งก็คือ ผู้ที่มีการศึกษาสูงสุดและเงินเป็นสิ่งที่แสดงถึงสถานภาพทางเศรษฐกิจ แหล่งอำนาจทั้งสองชนิดนี้ ถ้าผู้ใดได้ครอบครองหรือมีไว้ ก็จะเป็นผู้ที่มีบทบาทสูงในชุมชน โดยเฉพาะในการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน

นอกจากฐานะทางเศรษฐกิจและระดับการศึกษาแล้ว คุณลักษณะทางสังคม ไม่ว่าจะเป็น ความเชื่อ ค่านิยม ตลอดจนนิสัย ประเพณี ในบุคคลหรือกลุ่มคน ก็อาจจะมีผลต่อการมีส่วนร่วมเช่นกัน

วิลเลียม รีตเตอร์ (Reeder 1973: 74 อ้างถึงใน มานิตย จันทรเจริญ 2535: 19 - 20) ได้สรุปปัจจัยต่างๆ ที่มีผลต่อการเข้ามามีส่วนรวมของประชาชนไว้ 11 ประการ ดังนี้คือ

1. การปฏิบัติตนให้คล้อยตามความเชื่อพื้นฐาน กล่าวคือ บุคคลและกลุ่มบุคคลเหมือนกันจะเลือกแบบวิธีการปฏิบัติ ซึ่งสอดคล้องและคล้ายคลึงกับความเชื่อพื้นฐานของตนเอง
2. มาตรฐานคุณค่าบุคคลและกลุ่มบุคคลดูเหมือนจะปฏิบัติในลักษณะที่สอดคล้องมาตรฐานคุณค่าของตนเอง
3. เป้าหมายบุคคลและกลุ่มบุคคลดูเหมือนจะส่งเสริม ปกป้อง และรักษาเป้าหมายของตนเอง
4. ประสบการณ์ที่ผิดปกติธรรมดา พฤติกรรมของบุคคลหรือกลุ่มบุคคล บางครั้งมีมาตรฐานมาจากประสบการณ์ที่ผิดปกติธรรมดา
5. ความคาดหวัง บุคคลหรือกลุ่มบุคคล จะประพฤติตามแบบที่ตนคาดหวังว่าจะต้องประพฤติในสถานการณ์เช่นนั้น ทั้งยังชอบปฏิบัติต่อผู้อื่นในลักษณะที่ตนคาดหวังจากผู้อื่นด้วยเช่นกัน
6. การมองแต่ตัวเอง บุคคลและกลุ่มบุคคลมักจะทำสิ่งต่างๆ ซึ่งคิดว่าตัวเองจะต้องกระทำเช่นนั้น
7. การบีบบังคับบุคคลและกลุ่มบุคคลมักจะทำสิ่งต่างๆ ด้วยความรู้สึกว่าตนถูกบีบบังคับให้ทำ
8. นิสัยและประเพณี บุคคลและกลุ่มบุคคลมักจะทำสิ่งต่างๆ ซึ่งเรานิยมนิสัยชอบกระทำเมื่ออยู่ในสถานการณ์นั้นๆ
9. โอกาส บุคคลและกลุ่มบุคคล มักจะเข้ามามีส่วนรวมในรูปแบบการปฏิบัติของสังคม โดยเฉพาะในทางที่เกี่ยวของกับจำนวนและชนิดของโอกาส ตามโครงสร้างของสังคม
10. ความสามารถ บุคคลและกลุ่มบุคคล มักจะเข้าร่วมกิจกรรมที่ตนมีความสามารถ
11. การสนับสนุน บุคคลและกลุ่มบุคคล มักจะเริ่มปฏิบัติงานเมื่อเขารู้สึกว่าเขาได้รับการสนับสนุน

สรุปได้ว่า สถานภาพทางเศรษฐกิจ สถานภาพทางสังคม ไม่ว่าจะเป็นระดับ การศึกษา ความเชื่อ ค่านิยม นิสัย ประเพณี ตลอดจนความรู้สึกนึกคิด รวมทั้งการได้รับการตอบรับหรือการสนับสนุนจากผู้อื่น เป็นปัจจัยซึ่งเป็นคุณลักษณะภายในของบุคคลหรือกลุ่มคนที่มีต่อการมีส่วนร่วมทั้งสิ้น

2. ปัจจัยทางด้านการติดต่อสื่อสาร

การติดต่อสื่อสารเป็นการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ซึ่งช่วยเสริมสร้างความเข้าใจระหว่างบุคคลหรือกลุ่ม การติดต่อสื่อสารระหว่างตำรวจกับประชาชนจะเป็นการเสริมสร้างความเข้าใจระหว่างสองฝ่าย และส่งผลให้ประชาชนเข้าใจการปฏิบัติงานของตำรวจ ก่อให้เกิด

ความมั่นใจในสมรรถภาพและความตั้งใจจริงของตำรวจ ทำให้พร้อมที่จะให้การสนับสนุนงานที่ทำและมีส่วนรวมในโครงการต่างๆ ของตำรวจ

นักวิชาการและนักจิตวิทยา ได้กล่าวถึงการติดต่อสื่อสารไว้หลากหลายแนวความคิด เช่น บังอร ชินกุลกิจนิวัฒน์ (2525: 36) กล่าวไว้ว่า

1. การติดต่อสื่อสาร เป็นกระบวนการ คือ เป็นกิจกรรมที่มีการเปลี่ยนแปลงและดำเนินการไปตลอดเวลา มีการตอบโต้กลับไปกลับมา
2. การติดต่อสื่อสาร เป็นระบบ มีองค์ประกอบต่างๆ ประกอบกัน เกี่ยวข้องกัน
3. การติดต่อสื่อสาร เป็นตัวกระทำ คือ กระทำให้เกิดผลนานาประการ เช่น ดัดความเข้าใจระหว่างกัน เกิดการเปลี่ยนแปลงทางอารมณ์และอื่นๆ
4. การติดต่อสื่อสาร เป็นไปได้ทั้งโดยเจตนาและไม่เจตนา

อารี เพชรผุด (2530: 134) ให้ความหมายการสื่อสารคือ การส่งข่าวสาร ข้อมูล แนวความคิด ความรู้สึก ตลอดจนทัศนคติจากบุคคลหนึ่งไปยังบุคคลหนึ่ง การสื่อสารเป็นกระบวนการทางสังคมที่มนุษย์มีไว้ในการติดต่อกันโดยการพูด การเขียน และสัญลักษณ์ต่าง ๆ

สมิธ (Smith) และ เวค (Wakele) ได้กล่าวไว้ว่า การสื่อสาร คือการให้หรือการแลกเปลี่ยนข้อมูล ความคิด ความรู้สึกโดยวิธีการพูด การเขียน และการใช้สัญลักษณ์ ขณะเดียวกัน คาน (Kahn) ได้ให้ความหมายการสื่อสาร คือ การแลกเปลี่ยนข่าวสาร และการส่งความหมายตัวอย่างในระบบสังคมหรือในองค์การ การสื่อสารเป็นระบบสังคมที่เกี่ยวข้องกับหน้าที่ของกลุ่มขององค์การและของสังคม

สรุปได้ว่า การติดต่อสื่อสาร เป็นกระบวนการสื่อสาร แลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูลระหว่างบุคคลหรือกลุ่มคน ทั้งเป็นความคิด ความรู้สึก ทัศนคติ หรือข้อเท็จจริงจากบุคคล หรือคนคนหนึ่ง ไปยังอีกบุคคลหรือกลุ่มคนหนึ่ง โดยผ่านกระบวนการทางสังคมที่มนุษย์ใช้ติดต่อกันเช่น การพูด การเขียน หรือการใช้สัญลักษณ์ต่างๆ ทำให้เกิดความรู้สึกและความเข้าใจในเรื่องต่างๆ มากขึ้น และมีผลต่อเป้าหมายของการสื่อสารนั้น หรือเกิดการปฏิบัติในสิ่งที่ต้องการ ปัจจัยทางด้านการติดต่อสื่อสาร จึงเป็นปัจจัยที่บุคคลหรือกลุ่มคนได้รับทราบ แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารจากบุคคลหรือกลุ่มคนอื่นภายนอก และมีผลต่อความรู้ความเข้าใจ ตลอดจนความรู้สึกสำนึกของบุคคลหรือ กลุ่มคน อันจะส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของกลุ่มคนนั้น

การศึกษาในครั้งนี้จะใช้วิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการศึกษามีส่วนร่วมของชุมชนตำบลสามเรือนในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ศึกษาการกำหนดประเด็นปัญหาและร่วมกันหาคำตอบ มีการการศึกษาปัญหา วิเคราะห์ปัญหา สาเหตุ และแนวทางการกำหนดทางเลือกเพื่อการปฏิบัติ

3. แนวคิดด้านคุณภาพของชีวิต

คุณภาพของชีวิตเป็นสิ่งที่ทำการศึกษามาเป็นเวลานาน กว้างขวางและหลากหลายทั้งในแง่แนวคิดการสำรวจและการวิจัย (Rapley, 2003: xiii-xiv) ความหมายของคุณภาพชีวิตก็มีการให้คำนิยามที่หลากหลาย ทั้ง สถานะความเป็นอยู่ ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ค่านิยมทางสังคม การพักผ่อน การมีชีวิตอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ความสามารถในการเผชิญกับปัญหา ความรู้สึก ความพึงพอใจ ความสุข ความสมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ (ประนอม พรหมสัย, 2544: 11) โกวิน วิวัฒน์พงศ์พันธ์ และคณะ (2535: 3) ได้ให้ความหมายของคุณภาพชีวิต ว่าหมายถึง สภาพความเป็นอยู่ของประชาชนในหมู่บ้านทั้งสภาพเศรษฐกิจ สังคม สุขภาพอนามัย การประกอบอาชีพ ตลอดจนสภาพแวดล้อมอื่นๆของชุมชน สำหรับองค์การอนามัยโลก (The World Health Organization: WHO) ได้ให้ความหมายของคุณภาพชีวิตว่าเป็น การรับรู้ถึงตำแหน่งของชีวิตตนภายใต้บริบทของวัฒนธรรมและระบบคุณค่าที่บุคคลนั้นมีชีวิตอยู่ และเกี่ยวข้องกับเป้าหมาย ความคาดหวัง มาตรฐานและความเป็นห่วงกังวลของคนเหล่านั้น (Teichmann, Murdvee, & Saks, 2006: 147)

จึงพอจะเห็นได้ว่าการให้ความหมายของคุณภาพชีวิตนั้นเป็นการยากที่จะให้ความหมายอันเป็นสากลได้ เนื่องจากเป็นกระบวนการทางด้านจิตใจที่สามารถบรรยาย ดีความ ผ่านตัวกรองด้านความคิดและประสบการณ์ ซึ่งการตีความนั้นขึ้นกับคุณค่าที่แฝงเร้นอยู่ อีกทั้งคุณภาพชีวิตมีองค์ประกอบต่างๆมากมาย (อนุชาติ พวงสำลี และอรทัย อาจอ่ำ, 2541: 38) ดังนั้นโดยทั่วไปมักพิจารณาคูณภาพของชีวิตในมิติด้านเศรษฐศาสตร์และเป็นรูปธรรม เช่น รายได้ รายจ่าย ความเป็นอยู่ การให้ได้ว่าซึ่งทรัพย์สิน ปัจจัยสี่หรือสิ่งอำนวยความสะดวกแก่ชีวิต ในด้านของมหภาคก็มองในมิติดังเช่นกันและตัวชี้วัดที่สำคัญก็คือ ผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (Gross National Product: GNP) หรือผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ (Gross Domestic Product: GDP) แนวทางการพัฒนาตามกระแสนี้ก็มีวัตถุประสงค์เพื่อการทำให้ผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติหรือ GDP หรือ GNP มีอัตราสูงซึ่งจะประเมินว่าเมื่อผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติมีอัตราสูงคุณภาพของชีวิตก็ย่อมดีตามไปด้วย ซึ่งในปัจจุบันมีการพิจารณาคูณภาพของชีวิตในหลากหลายมิติซึ่งไม่ใช่เพียงประเด็นของเศรษฐกิจแต่เพียงอย่างเดียว ยังมีการพิจารณาในด้านของรูปธรรม เช่น สุขภาพ การสาธารณสุขสภาพความเป็นอยู่ (Livelihood) การได้รับการศึกษา สภาพของชุมชน การนันทนาการและในด้านของนามธรรม เช่น คุณค่า ความรู้สึก เรื่องของจิตใจ เข้าไปด้วย ผู้ที่ให้ความสำคัญกับคุณภาพชีวิตด้านนามธรรม อาทิ เช่น พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) (2533 อ้างถึงใน อนุชาติ พวงสำลี และอรทัย อาจอ่ำ, 2541: 172-173) ซึ่งท่านได้จำแนกคุณภาพชีวิตออกเป็น 3 ระดับ คือ ทุฏฐัมมิกัตถะ (พื้นฐาน) สัมปรายิกัตถะ (พัฒนาการ) และ อุภยัตถะ (เอื้อโอกาส)

Greenwood et al. (1991) ให้แนวทางการพิจารณา Quality of Life ไว้ว่า ในขณะที่คุณภาพของชีวิตได้ถูกจัดให้เป็นเป้าหมายของนโยบายที่ชัดเจนหรือแม้โดยนัยก็ตาม คุณภาพของชีวิตสามารถจำแนกออกเป็น 3 ประเภท อันประกอบด้วยคุณภาพของชีวิตเชิงประวิสัย คุณภาพของชีวิตเชิงอัตวิสัยและคุณค่าของบุคคลและแรงบันดาลใจ (Felce & Perry, 1996 อ้างถึงใน

Rapley, 2003 : 53-54) Sirgy และคณะ (2006: 345) ได้กล่าวว่าทางยุโรปเลือกที่จะใช้คำว่า "Way of Life" ซึ่งเป็นเชิงอัตวิสัยมากกว่าคำว่า "Quality of Life" ในการวัดคุณภาพของชีวิตและโดยนัยของคำว่า "คุณภาพ" ย่อมเป็นความหมายเชิงพรรณนามากกว่าการตรวจวัดค่า อย่างไรก็ตามความหมายที่พอเหมาะพอดีและการวัดคุณภาพของชีวิตก็ยังทำความเข้าใจได้ยาก ด้วยความหลากหลายของตัวบ่งชี้ทั้ง "ปรนัย" และ "อัตนัย" ปรากฏอยู่ในสหสาขาวิชาความรู้และมีการพัฒนาเครื่องมือวัดล่าสุดสำหรับการวัด "ความผาสุก (Subjective Well-Being: SWB)" จากการสำรวจและงานด้านจิตวิทยาของความสุขได้ถูกพัฒนาขึ้น ซึ่งการวัดคุณภาพของชีวิตแปรเปลี่ยนไปเป็นการวัดความผาสุกซึ่งค่อนข้างจะเป็นการวัดเชิงอัตวิสัย (Wikipedia, 2010d) ถึงกระนั้นการพยายามวัดหรือประเมินคุณภาพของชีวิตก็ยังคงมีทั้งอัตวิสัยและปรวิสัยแยกหรือบ่งบอกว่าวิธีการใดเหนือกว่าอีกวิธีใดอย่างไม่ชัดเจนแต่การพยายามวัดสิ่งที่เป็นนามธรรมย่อมทำได้ยากมากกว่าการวัดสิ่งที่เป็นรูปธรรมอย่างแน่นอน (Baldwin, Godfrey, & Propper, 1990: 110) จากการศึกษาของ Grasso และ Canova (2008) กับประชากรในสหภาพยุโรป 25 ประเทศพบว่าคุณภาพของชีวิตในเชิงอัตวิสัยมีความสัมพันธ์กับคุณภาพชีวิตในเชิงปรวิสัยอย่างมาก แต่ในสายตาของนักปรัชญาและนักเศรษฐศาสตร์อย่าง Amartya Kumar Sen ให้มุมมองของคุณภาพของชีวิตในมิติของ "Basic Capability" (Baldwin et al., 1990: 15) มากกว่ารายได้ ซึ่งคาดหมายได้ว่าคุณภาพของชีวิตตามนัยของ Sen นั้นหมายถึงความสามารถในการเข้าถึงปัจจัยต่างๆ ที่เป็นไปตามที่บุคคลผู้นั้นต้องการ ซึ่งแน่นอนว่าผู้ด้อยโอกาสย่อมขาดโอกาสในการเข้าถึงปัจจัยต่างๆ มากกว่าผู้มีฐานะและมุมมองด้านการมีอิสรภาพในการเข้าถึงด้วย (Development as Freedom) (Wikipedia, 2010a, 2010c) วิธีการประมาณค่าหรือประเมินค่าของคุณภาพของชีวิตซึ่งมักจะมุ่งมิติทางกายนั้นมีการแบ่งวิธีประเมินค่าของคุณภาพของชีวิตออกเป็น การประเมินค่าความรุนแรง (Magnitude Estimation) แบ่งประเภทและหมวด (Category Rating) และเปรียบเทียบเป็นคู่ (Paired Comparisons) (Baldwin et al., 1990: 68-70) สำนักวิจัย สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตโดยเริ่มจากเขตกรุงเทพฯ ก่อนในปี พ.ศ. 2536 จนกระทั่งปัจจุบันโดยทำการพัฒนามาตรวัดคุณภาพชีวิตในระดับปัจเจกบุคคลโดยใช้ตัวชี้วัดทางอัตวิสัย (Subjective Indicators) ในเรื่องคุณภาพชีวิต 4 มิติ คือ 1) คุณภาพชีวิตด้านการทำงาน 2) คุณภาพชีวิตด้านครอบครัว 3) คุณภาพชีวิตด้านสุขภาพและความเครียด 4) คุณภาพชีวิตด้านสิ่งแวดล้อม ร่วมกับตัวชี้วัดในระดับมหภาคซึ่งใช้ตัวชี้วัดทางวัตถุวิสัย (Objective Indicators) ได้มาจากการสำรวจวิเคราะห์และสังเคราะห์จากข้อมูลทุติยภูมิ (ณดา จันทรธัม และคณะ, 2550: 1-10)

คุณภาพชีวิตมีความสำคัญทั้งต่อบุคคลและสังคม คุณภาพชีวิตเป็นสิ่งที่มนุษย์กำหนดสร้างขึ้น และชวนขยายให้ได้มาด้วยตัวของมนุษย์เอง นอกจากนั้นยังเป็นเกณฑ์หรือมาตรฐาน ที่จะทำให่มนุษย์ได้พัฒนาตนเองไปสู่เป้าหมายที่พึงปรารถนา บุคคลและครอบครัวที่มีคุณภาพชีวิตที่ดีย่อมมีเป้าหมายในการดำเนินชีวิตให้ดีขึ้นในทุก ๆ ด้านอยู่ตลอดเวลา ได้แก่ การศึกษา อาชีพ รายได้ สุขภาพอนามัย คุณธรรม จริยธรรม การพักผ่อนหย่อนใจ การรับข้อมูลข่าวสาร การพึ่งตนเอง และการมีส่วนร่วม (ปวย อึ้งภากรณ์, สุชาติ เสโส และภูมิรินทร์ พงษ์ไกลภิตติ 2542: 5-

7) ในลักษณะเช่นนี้ เขาย่อมจะมีความสามารถในการปรับปรุงทั้งตนเอง สังคมและสิ่งแวดล้อมให้เกิดคุณค่า หรือ ประโยชน์สูงสุด ปัญหาต่าง ๆ ในสังคมก็จะลดลงหรือหมดไปได้ อาทิเช่น ปัญหาครอบครัว ปัญหา เศรษฐกิจ ปัญหาอาชญากรรม ปัญหายาเสพติด ปัญหาสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ส่วนประเทศที่มีประชากรไม่มีคุณภาพชีวิตจะประสบกับ ปัญหาความลาช้า หรือความล้มเหลวในการพัฒนาประเทศ ซึ่งจะเป็นปัญหาต่อเสถียรภาพ ความมั่นคง และความปลอดภัยของประเทศด้วย ดังนั้นจึงต้องใช้ความพยายามกันอย่างเต็มที่ในการปรับปรุงพัฒนาประชากรที่ด้อยคุณภาพให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นจนถึงระดับมาตรฐานที่สังคมต้องการ ทั้งนี้คุณภาพชีวิตจึงมีความสำคัญทั้งต่อบุคคล และสังคมอย่างยิ่ง โดยผู้มีคุณภาพชีวิตจะช่วยให้ตนเอง และสังคมมีลักษณะดังนี้

1. บุคคลจะมีการดำรงชีวิตในแนวทางที่ดี ใช้วิธีการอันชอบธรรมในการสนองความต้องการในด้านต่าง ๆ ของตน โดยไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ตนเองและผู้อื่น
2. บุคคลจะมีการสร้างสรรค์พัฒนา คิดปรับปรุงตนเอง สังคมและสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้นอยู่เสมอ
3. บุคคลจะใช้ภูมิปัญญา เหตุผล และวิธีการแห่งสันติในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ
4. บุคคลจะมีการยอมรับในคุณค่าและความสำคัญของตนเอง ผู้อื่น สังคม และสิ่งแวดล้อม ทำให้การอยู่รวมกันในสังคมมีปัญหาและความขัดแย้งน้อย
5. บุคคลจะเป็นพื้นฐานของครอบครัวและสังคมให้มีความสงบสุข มีความเจริญก้าวหน้ามีเสถียรภาพ ความปลอดภัย ความเป็นปึกแผ่นมั่นคง และความเป็นระเบียบเรียบร้อย

ในรอบหลายสิบปีที่ผ่านมาคุณภาพชีวิต (Quality of life) เป็นคำที่ได้นำมาใช้กันอย่างแพร่หลาย ในหลายประเทศ เช่น สหรัฐอเมริกา แคนาดา สวีเดน ฝรั่งเศส และญี่ปุ่น ต่างก็ตระหนักถึงความจำเป็นที่ต้องมีเครื่องมืออันเหมาะสมใช้ในการกำหนดนโยบายการสร้างคุณภาพชีวิตของประชาชน จึงได้พยายามศึกษาความหมายของคุณภาพชีวิตเชื่อมโยงให้ถึงมาตรฐานดัชนีที่จะใช้วัดคุณภาพชีวิตได้

จากการค้นคว้าเอกสารและตำราต่าง ๆ พบว่ามีการกล่าวถึงคุณภาพชีวิตมานานแล้ว เพียงแต่มีได้กล่าวถึงและนำมาใช้กันโดยตรง คงปรากฏแต่คำว่า “การมีชีวิตที่ดี” (Good life) และการอยู่ดีกินดี (Well - Being) ซึ่งก็พอจะอนุมานได้ว่า หมายถึง การมีคุณภาพชีวิตที่ดีนั่นเอง การมีชีวิตที่ดีนั้นมีการกล่าวถึงกันตั้งแต่สมัยเริ่มแรกของการเกิดมีมนุษยชาติขึ้นบนพื้นโลก เพราะเมื่อมนุษย์เกิดมาธรรมชาติก็ได้สอนให้มนุษย์ต่อสู้ดิ้นรนกับสภาพแวดล้อมเพื่อ การอยู่รอดและพยายามแสวงหาความสุขในชีวิต ซึ่งก็น่าจะเป็นจุดเริ่มต้นของการมีชีวิตที่ดีของมนุษย์นั่นเอง เพียงแต่ไม่ปรากฏหลักฐานที่แน่ชัด ต่อมาในสมัยกรีกโบราณได้มีนักปราชญ์และนักปรัชญาที่มีชื่อเสียงชาวกรีกคือ โซเครตีส (พินิจ รัตนกุล 2518: 35) ได้มีการกล่าวถึงการมีชีวิตที่ดีสำหรับมนุษย์คือ ชีวิตที่มนุษย์รู้จักใช้สติปัญญา เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตและแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่ปรากฏขึ้นตามธรรมชาติ ซึ่งมีการตรวจสอบในการที่จะรู้จักตนเองและปรับปรุงตนเองให้ดีขึ้น เพื่อให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ที่สุด และเป็นชีวิตที่ถูกต้องตามทำนองครองธรรมในระบบสังคม

การมีชีวิตที่ดีตามแนวความคิดปรัชญาของศาสนาต่าง ๆ เช่น ศาสนาพุทธ (ชิตชัย สนั่นเสียง 2527: 18) กล่าวถึงชีวิตที่ดีว่า ชีวิตที่ดีของบุคคลต้องสอดคล้องกับสภาพสังคมที่ดีด้วย ต้องทำให้ตัวเองดี รักตัวเองและรักผู้อื่น ทางด้านศาสนาคริสต์ได้กล่าวถึงชีวิตที่ดีว่า การดำเนินชีวิตที่ดีนั้น คือ ชีวิตที่มีความรักอันเสียสละ ซึ่งความรักนั้นแบ่งออกเป็นสอง ด้านคือ ความรักต่อพระเจ้าและความรักต่อเพื่อนมนุษย์ เมื่อมนุษย์มีความรักดังกล่าวแล้ว ชีวิตจะมีความสุข และแนวความคิดปรัชญาชีวิตที่ดีในศาสนาอิสลามกล่าวไว้ว่า ชีวิตที่ดีนั้นขึ้นอยู่กับตัวของมนุษย์ประกอบด้วย 3 ด้าน คือ ความศรัทธา ความรู้ และการกระทำในสิ่งที่ดีงาม ถูกต้องตามหลักคำสอนของศาสนาอิสลามแล้วมนุษย์จะมีชีวิตที่ดี

จากแนวความคิดปรัชญาเกี่ยวกับชีวิตที่ดีของศาสนาต่าง ๆ นั้นพอสรุปได้ว่า ชีวิตที่ดีของมนุษย์ในด้านศาสนาที่กล่าวมาแล้วนั้น จะมุ่งเน้นพิจารณาไปที่ชีวิตที่ดีขึ้นอยู่กับตัวมนุษย์ เป็นสำคัญที่จะพัฒนาตัวเองไปตามธรรมชาติเพื่อการมีชีวิตที่ดีด้วยตนเองได้ และต้องปฏิบัติตามหลักคำสอนของศาสนานั้นให้สอดคล้องกับสภาพของสังคมด้วย จะเห็นได้ว่าการศึกษาแนวคิด ปรัชญาชีวิตที่ดีของมนุษย์นั้น มุ่งชีวิตที่ดีไปที่ตัวมนุษย์ เพราะมีการเชื่อวาทกรรมชาติของมนุษย์ยอมแสวงหาชีวิตที่ดีได้ด้วยตนเอง มนุษย์มีอิสระสามารถเลือกกระทำหรือไม่กระทำการต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง แม้จะขัดกับสังคมก็ตาม การที่มนุษย์จะมีความสุขได้นั้น จะต้องรู้จักดำเนินชีวิตของตนเองด้วยสติปัญญา โดยมีตอรองให้สังคมเปลี่ยนแปลงเสียก่อน

คุณภาพชีวิตที่ดีเป็นสิ่งที่ทุกคนต้องการให้เกิดขึ้นและส่งผลไปสู่ครอบครัว ชุมชน สังคม รวมถึงประเทศ และระดับโลก จะเห็นได้ว่าการดำเนินงานทุกประเภทที่เกี่ยวกับการพัฒนา เช่น พัฒนาชุมชน สังคม เศรษฐกิจของประเทศ จะมีจุดหมายปลายทางคือมุ่งพัฒนาให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี (Ultimate goal) คุณภาพชีวิตจึงเป็นคำที่ถูกกล่าวถึงมากที่สุด

คำว่าคุณภาพชีวิต (Quality of life) ตามรูปศัพท์แปลว่า ภาวะแห่งความดี (state of goodness) หรือ ความปรากฏของความดี เรามักพูดว่า ของนี้คุณภาพดี ของนั้นคุณภาพไม่ดี ของนั้นคุณภาพสูง ของนั้นคุณภาพต่ำ เมื่อเราพูดถึงคุณภาพชีวิตก็หมายถึงลักษณะดีเลวของชีวิต ซึ่งในปัจจุบันมีนักวิชาการต่าง ๆ พยายามศึกษาเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตกันมากและต่างคนต่างก็ให้ทัศนะความหมายต่างกันไป

ลีปนันท เกตุทัต (2528: 2) ให้ความหมายของคุณภาพชีวิตคือ ชีวิตที่มีความสุข ชีวิตที่สามารถปรับตัวเองเข้ากับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้ ทั้งสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ (Physical Environment) และสิ่งแวดล้อมทางสังคม (Social Environment) และสามารถปรับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และสังคม ให้เข้ากับตนโดยไม่เบียดเบียนผู้อื่น หรือการเรียนรู้ธรรมชาติจนปรับตนเองและธรรมชาติให้เข้ากันได้โดยไม่เบียดเบียนกัน

พัฒน์ สุจำนงค์ (2539: 39) กล่าวว่า คุณภาพชีวิต หมายถึง สถานภาพของความเป็นอยู่ในทางที่ดีขึ้น ทั้งในแง่ของส่วนบุคคล ครอบครัว และชุมชน

นิศารัตน์ ศิลปเดช (2540: 65) กล่าวว่า คุณภาพชีวิต หมายถึง สภาพการดำรงชีวิตที่บุคคลเกิดความสุขทั้งทางร่างกายและจิตใจ อันเนื่องมาจากการได้รับการตอบสนองความต้องการในด้านต่าง ๆ อย่างเพียงพอและเหมาะสม กล่าวคือ

ความสุขทางกายที่จะก่อให้เกิดความพึงพอใจได้นั้นคือ ลักษณะที่บุคคลมีสิ่งต่าง ๆ สมองความต้องการด้านร่างกายอย่างเหมาะสมกับสภาพฐานะของตน ได้แก่ การมีอาหารบริโภค ยารักษาโรค เสื้อผ้า ที่อยู่อาศัย รวมถึงเครื่องมือเครื่องใช้ เครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ

ความสุขทางจิตใจ ที่จะช่วยให้บุคคลเกิดความพึงพอใจในชีวิตนั้น คือ ลักษณะที่บุคคลมีความรัก ความอบอุ่น และความมั่นคงในจิตใจ ได้รับการยอมรับและยกย่องจากผู้อื่น เกิดความภาคภูมิใจและการนับถือตนเอง คิดและทำในสิ่งที่เป็ประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น

ศิริ ฮามสุโพธิ์ (2543: 57) กล่าวว่า คุณภาพชีวิต หมายถึง ชีวิตของบุคคลที่สามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับสังคมได้อย่างเหมาะสม ไม่เป็นภาระและไม่เกิดปัญหาให้แก่สังคม เป็นชีวิตที่มีความสมบูรณ์ ทั้งร่างกาย จิตใจ และสามารถดำเนินชีวิตที่ชอบธรรม สอดคล้องกับสถานภาพแวดล้อม ค่านิยมของสังคม สามารถแก้ไขปัญหาได้ ตลอดจนการแสวงหาสิ่งที่ตนปรารถนาให้ได้มาอย่างถูกต้องภายใต้เครื่องมือและทรัพยากรที่มีอยู่ มีจุดเน้น 3 ประการคือ

1. ด้านร่างกาย คือบุคคลต้องมีสุขภาพร่างกายที่สมบูรณ์แข็งแรงปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ ซึ่งเป็นผลจากการได้รับการสนองตอบทางด้านปัจจัยความจำเป็นพื้นฐานที่พอเหมาะ
2. ด้านจิตใจ คือ บุคคลจะต้องมีสภาพจิตใจที่สมบูรณ์ราเริงแจ่มใส ไม่วิตกกังวล มีความรู้สึกที่เป็นสุขและพึงพอใจในชีวิตของตนเอง ครอบครัว สังคม และสภาพแวดล้อมที่ดีมีความปลอดภัยในชีวิต และทรัพย์สิน เป็นต้น
3. ด้านสังคม คือ บุคคลที่สามารถดำรงชีวิตภายใต้บรรทัดฐาน ค่านิยมทางสังคมในฐานะเป็นสมาชิกได้อย่างปรกติสุข

วัลเลส (Wallace 1974: 6) กล่าวว่า คุณภาพชีวิตหมายถึง องค์ประกอบที่ทำให้เกิดความพึงพอใจ (satisfy) แก่บุคคล ทั้งร่างกาย (Physical) และจิตใจ (Psychological) ในช่วงระยะเวลาหนึ่งๆ

สต็อกเดล (Stockdale) อธิบายคุณภาพชีวิตว่าเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการอยู่ดีกินดี ปัจจัยในการครองชีพขั้นพื้นฐาน สุขภาพทางจิตใจ (Psychological Health) ความสามารถในการสร้าง

สรรค์ (Creativity) ความมีศักดิ์ศรี (Dignity) การได้รับการยอมรับ การรู้สึกว่าเป็นที่รักของคนอื่นการปราศจากความกลัวและความกังวล (Wallace 1974: 3)

ชาร์มา (Sharma 1975: 109-113) อธิบายคุณภาพชีวิตว่าเป็นเรื่องที่สลับซับซ้อนมาก ทั้งนี้เพราะคุณภาพชีวิตหมายถึงเรื่องของความพึงพอใจอันเกิดจากการได้รับ การตอบสนองความต้องการทางจิตใจและสังคม ทั้งในระดับจุลภาคและมหภาค และเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความสามารถของสังคม ในการตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของสมาชิกในสังคมด้วย

ยูเนสโก (UNESCO 1978: 89) ได้สรุปความคิดเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตไว้ว่า เป็นความรู้สึกของการอยู่อย่างพึงพอใจ (มีความสุข มีความพอใจ) ต่อองค์ประกอบต่าง ๆ ของชีวิต ซึ่งมีสวนสำคัญมากที่สุดของบุคคล

จากความหมายคุณภาพชีวิตที่กล่าวมาถึงแม้ว่าจะไม่มีนิยามใดของคุณภาพชีวิตที่ทำให้เกิดการยอมรับอย่างเป็นเอกฉันท์ ทั้งนี้เพื่อกำหนดกรอบความหมายให้ชัดเจนให้สามารถวัดและประเมินได้ โดยการพิจารณาจากความจำเป็นพื้นฐานขั้นต่ำที่ประชาชนสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้

โดยไม่เดือดร้อน ดังนั้นการกำหนดความหมายของ คุณภาพชีวิตของประชาชน (People's Quality of life) จึงหมายถึง ระดับความเป็นอยู่ของคนในช่วงเวลาหนึ่ง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับความต้องการทางร่างกายและจิตใจที่จะบรรลุถึง “ความจำเป็นพื้นฐาน” (Basic Minimum Need) 8 ประการ ดังนี้ คือ การมีสุขภาพดี การมีบ้านพักอาศัยที่มั่นคง การได้รับบริการด้านการศึกษา ครอบครัวมีความสุขสบาย การมีรายได้เพียงพอ การมีส่วนร่วมในการพัฒนา การมีคุณธรรม และการบำรุง รักษาสิ่งแวดล้อม (กรมการพัฒนาชุมชน 2545: 1)

ในปัจจุบันได้มีนักวิชาการสาขาต่าง ๆ ได้ให้ความสนใจต่อการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับเรื่อง คุณภาพชีวิตกันอย่างกว้างขวาง แนวคิดเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตในศาสตร์สาขาต่าง ๆ มีความแตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับการให้คุณค่าต่อสิ่งที่คิดว่าเป็นคุณภาพชีวิตตลอดจนขึ้นอยู่กับวิธีการศึกษาค้นคว้าในศาสตร์สาขานั้น ๆ

แนวคิดเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตตามแนวคิดของนักเศรษฐศาสตร์ (สุวรรณ เอี่ยมสุขวัฒน์ สิงหาคม-กันยายน 2530: 23-25) เชื่อว่าสภาวะการอยู่ดีกินดี โดยการพัฒนาทางเศรษฐกิจจะสามารถนำไปสู่การมีคุณภาพชีวิตที่ดี กล่าวคือ เมื่อได้มีการพัฒนาทางเศรษฐกิจเป็นผลให้เศรษฐกิจเจริญเติบโต มีการเพิ่มและสะสมทุน การพัฒนาทักษะของมนุษย์ในการเพิ่มผลผลิต ในทัศนะนี้ตัวบ่งชี้พื้นฐานที่บอกถึงสภาพการพัฒนาทางเศรษฐกิจ ได้แก่ รายได้ประชาชาติ ดัชนีผู้บริโภค เป็นต้น

เฮเกน (Hegen) ได้ชี้ให้เห็นว่าความฟุ่มเฟือย และการมีสิ่งอำนวยความสะดวกทางวัตถุ มิได้ทำให้บุคคลมีความสุขอย่างที่เคยคิดกัน การมีเงินทองมากแม้จะทำให้คนมีทางเลือกในการดำรงชีวิตมากขึ้น แต่ทางเลือกที่มากขึ้นมิได้มีความสัมพันธ์กับความสุข นอกจากนี้คน มุ่งพัฒนาเศรษฐกิจการดำรงชีวิตอยู่ด้วยความฟุ่มเฟือยยังทำให้เกิดผลต่อสภาวะแวดล้อมเกิดมลพิษประเภทต่าง ๆ ขึ้นและการที่มนุษย์แข่งขันกันในด้านวัตถุ พยายามแสวงหาสิ่งต่าง ๆ มาบริโภคเกินความจำเป็น ทำให้เกิดการทำลายคุณค่าเก่า ๆ ในสังคมทำให้มนุษย์มีสภาพเป็นอนุภาคเล็ก ๆ ที่ขาดความมีน้ำใจต่อกันมากขึ้น (สุวรรณ เอี่ยมสุขวัฒน์ สิงหาคม-กันยายน 2530: 23)

เนาวรัตน์ พลายนอย ให้ความเห็นว่า แม่นพยายามพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยการพัฒนาเศรษฐกิจ จะมีข้อได้เปรียบหลายประการ แต่ก็เป็ข้อได้เปรียบในด้านวิธีการเท่านั้น การพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน ย่อมละเว้นการพัฒนาเศรษฐกิจมิได้ เพียงแต่ว่าเรามีอาจพัฒนาเศรษฐกิจเพียงด้านเดียว จนละทิ้งการพัฒนาด้านอื่น ๆ ได้เท่านั้น เช่น สังคม และสิ่งแวดล้อม (สุวรรณ เอี่ยมสุขวัฒน์ สิงหาคม-กันยายน 2530: 24)

แนวความคิดเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตตามแนวคิดของนักสังคมวิทยา มีความเห็นว่าดัชนีทางด้านสังคมมีค่าที่จะวัดและอธิบายระดับของคุณภาพชีวิตได้ ได้แก ดัชนีทางด้านสุขภาพอนามัยการศึกษา สวัสดิการ สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ รายได้และความยากจน อาชญากรรม การติดยาเสพติดความปลอดภัย สภาพที่อยู่อาศัย การจ้างงาน ผลิตผล สถานภาพของบุคคล ความเสมอภาค การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี ความผูกพันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในสังคม ครอบครัว และวงจรชีวิตในครอบครัว เป็นต้น แต่เนื่องจากบุคคลแต่ละกลุ่มมีแบบแผนของชีวิตแตกต่างกันไป ตัวแปรดังกล่าวข้างต้นก็มักจะถูกโต้แย้งในแง่ที่ว่า ไม่สามารถวัดระดับคุณภาพชีวิตของกลุ่มที่

แตกต่างกันได้เสมอ เช่น กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มหนุ่มสาว หรือกลุ่มที่มีวัฒนธรรมแตกต่างกัน (สุวรรณ เอี่ยมสุขวัฒน์ สิงหาคม-กันยายน 2530: 24)

แนวคิดเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตตามแนวคิดของนักสิ่งแวดล้อม มีความเชื่อว่าคุณภาพชีวิตกับสภาพแวดล้อมมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน การจะพัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์ได้นั้น จำเป็นที่จะต้องทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนกับสิ่งแวดล้อมเสียก่อน โดยจะต้องทำให้เกิดมีความสมดุลระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์ การขาดความสมดุลดังกล่าวจะทำให้คุณภาพชีวิตมีขึ้นไม่ได้นอกจากนี้นักสิ่งแวดล้อมยังเชื่อว่า ค่านิยมทางสังคมจะเป็นตัวบ่งชี้คุณภาพและระดับคุณภาพของสิ่งแวดล้อม คิมบอล (Kimball) ได้พยายามสร้างดัชนีทางสิ่งแวดล้อมที่สัมพันธ์กับระดับคุณภาพชีวิตพิจารณาด้าน อากาศ น้ำ ดิน ป่าไม้ สัตว์ป่า แร่ธาตุ และที่ว่าง สิบนนท์ เกตทัต กล่าววว่า ชีวิตที่มีความสุขในทัศนะของปรัชญาฮินดู และพุทธศาสนา ก็คือ ชีวิตที่กลมกลืนกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นชีวิตที่ไม่ฝืนธรรมชาติ หมายถึงธรรมชาติทั้งทางร่างกาย ซึ่งสามารถมองเห็นได้รวมทั้งธรรมชาติทางจิตใจ และสังคม (สุวรรณ เอี่ยมสุขวัฒน์ สิงหาคม-กันยายน 2530: 24)

แนวคิดเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตของนักจิตวิทยา (สุวรรณ เอี่ยมสุขวัฒน์ สิงหาคม-กันยายน 2530: 24) มีความเห็นว่าคุณภาพชีวิตเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสภาพจิตใจ นักจิตวิทยาได้ให้ความสนใจเกี่ยวกับแรงจูงใจของมนุษย์ ซึ่งสามารถนำมาใช้อธิบายเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตได้ ทฤษฎีแรงจูงใจที่ได้รับการยอมรับกันมากก็คือ ทฤษฎีของมาสโลว์ (Maslow) ได้จำแนกความต้องการของมนุษย์ไว้ 5 ชั้น (สรอยตระกูล (ตียานนท์) อรรถมานะ 2542: 92) ได้แก่

1. ความต้องการพื้นฐานทางดานร่างกาย (Basic Physiological and Biological Needs)
2. ความต้องการความปลอดภัยและความมั่นคง (Safety and Security Needs)
3. ความต้องการทางสังคม ความรักใคร่ และความปรารถนา (Social, Affiliative, and Belonging Needs)
4. ความต้องการที่จะได้รับความยกย่องและเป็นที่ยอมรับ (Esteem, Recognition Needs)
5. ความต้องการที่จะประสบความสำเร็จสูงสุด (Self-Actualization, Self-Fulfillment Needs)

ซึ่งมาสโลว์ กล่าวว่า บุคคลจะต้องได้รับความพึงพอใจในความต้องการขั้นพื้นฐานเสียก่อนจึงจะหันไปหาความต้องการในขั้นสูงกวาต่อไป

โดยสรุปแล้วคุณภาพชีวิตมีผู้ให้ความหมายและการชี้วัดไว้หลากหลายประเด็นแต่สำหรับการศึกษาในครั้งนี้จะศึกษาคุณภาพชีวิตในเชิงอัตวิสัยจากข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน ร่วมกับการทำแบบสัมภาษณ์ และจะศึกษาคุณภาพชีวิตในเชิงอัตวิสัยโดยการประชุมกลุ่ม การระดมสมอง การสัมภาษณ์เชิงลึก โดยแนวคิดคุณภาพชีวิตของมนุษย์ที่เป็นผลทั้งในเชิงวัตถุวิสัยและอัตวิสัย ในช่วงระยะเวลาที่ทำการศึกษา

4. แนวคิดการพัฒนาโดยใช้เครือข่ายชุมชน

การสร้างเครือข่าย หมายถึง การทำให้มีการติดต่อและการสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนเปลี่ยนแปลงข้อมูลข่าวสาร และการร่วมมือกันด้วยความสมัครใจ การสร้างเครือข่าย ควรสนับสนุน และอำนวยความสะดวกให้สมาชิกในเครือข่ายมีความสัมพันธ์กันที่เพื่อนที่ต่างก็มีความอิสระมากกว่า สร้างการคบค้าสมาคมแบบพึงพิง นอกจากนี้ควรมีระบบการสื่อสารแบบสองทางระหว่างสมาชิกเครือข่ายเพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ตรงกัน (กรมพัฒนาชุมชน, 2545, หน้า 12)

พระมหาสุทนต์ อากาศโร และปาริชาติ วลัยเสถียร (2547) สนธยา พลศรี (2550: 195) ให้ความสำคัญกับความคิดเรื่องเครือข่ายสังคมไว้น่าสนใจคือ “The Key Word is The Web of Life” ซึ่งหมายถึงเครือข่ายสังคมคือเครือข่ายแห่งสายใยของชีวิต เป็นระบบแห่งความสัมพันธ์ตามสภาวะธรรมชาติ เป็นกระบวนการที่ผสมผสานสิ่งต่างๆ เข้าด้วยกัน มีการโยงใยเชื่อมโยงและมีความสลับซับซ้อนต่อเนื่องกันไปตามเหตุปัจจัยและธรรมชาติ เครือข่ายสังคม (Social Network) เป็นความสัมพันธ์ของมนุษย์ตั้งแต่ระดับปัจเจกไปจนถึงกลุ่มต่างๆ มีโครงสร้างและรูปแบบที่หลากหลายไม่ตายตัวแต่สามารถรับทราบได้ เป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรม ปฏิสัมพันธ์และความสัมพันธ์ระหว่างกันในระดับ ภายในเครือข่ายจะมีระบบซึ่งมักเป็นระบบเปิดมีความสัมพันธ์กับระบบอื่น เป็นต้น เรื่องของความไม่เป็นระเบียบและนำไปสู่ความเป็นระเบียบ เช่นการตกผลึกในของเหลว ในการพัฒนาเครือข่ายชุมชนนั้น อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2544ก: 52-56) ได้นำเสนอให้ศึกษาความสัมพันธ์ของชุมชนใน 5 มิติ คือ อุดมการณ์และอำนาจ พิธีกรรมในการสืบทอดอุดมการณ์ อำนาจในการจัดการทรัพยากรร่วมกัน ภูมิปัญญา และองค์กร เครือข่ายของความสัมพันธ์ซึ่งความสัมพันธ์ในชุมชนมีทั้งความกลมกลืนและความขัดแย้งมีพลวัตการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา มีการผลิตสร้างซ้ำและผลิตสร้างใหม่ ความสัมพันธ์ของชุมชนมีทั้งภายในและภายนอกชุมชน สำหรับนัยแห่งเครือข่ายหรือความสำคัญของเครือข่ายคือ มีนัยคุณค่าแห่งความสัมพันธ์ มีนัยแห่งการประสานความร่วมมือและมีนัยภารกิจและกระบวนการ เปรียบเสมือนร่างกายอันประกอบด้วยรูปธรรมและนามธรรม เช่น จิต เวทนา สัญญา สังขารและวิญญาณ (พระมหาสุทนต์ อากาศโร และปาริชาติ วลัยเสถียร, 2547: 5-10) ซึ่งชินลัคค สุวรรณอัจฉริย (2549: 15-17) ก็ได้ให้ความสำคัญขององค์ความรู้เครือข่ายทางสังคมไว้ดังนี้

- 1) การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดอย่างคุ้มค่าและมีเหตุผล
- 2) เกิดการแพร่กระจาย ถ่ายทอดประสบการณ์ การแก้ปัญหา ช่องทางข้อมูลโดยระบบเครือข่าย
- 3) สร้างความน่าเชื่อถือและแลกเปลี่ยนความสัมพันธ์ ความร่วมมือ เกิดความมั่นคงในชีวิต
- 4) เป็นช่องทางการระดมทรัพยากรและช่วยเหลือกัน
- 5) กำหนดความเป็นอิสระของเครือข่ายสามารถพัฒนาตามศักยภาพของกลุ่ม
- 6) เป็นเครื่องมือในการรวมกลุ่มเพื่อการแก้ปัญหาโดยตนเองไม่ต้องพึ่งพาผู้อื่น

เครือข่ายก็มีองค์ประกอบของรูปธรรมและนามธรรมเช่นกัน ซึ่งองค์ประกอบของ ความเป็นเครือข่ายประกอบด้วย หน่วยแห่งชีวิตหรือสมาชิก จุดมุ่งหมาย การทำหน้าที่อย่างมีจิตสำนึก

การมีส่วนร่วมระบบความสัมพันธ์และการติดต่อสื่อสาร สำหรับกระบวนการการเกิดเครือข่าย เริ่มจากการก่อตัว การขยายตัว การดำเนินกิจกรรมให้ต่อเนื่องและการดำรงอยู่ ผลสัมฤทธิ์ของความเป็นเครือข่าย เกิดกระบวนการเรียนรู้ เพิ่มโอกาสในการแก้ปัญหา เกิดการพึ่งพาตนเอง เกิดการจัดการทรัพยากรท้องถิ่น เกิดการผลักดันเชิงนโยบายและเกิดพลัง ยุทธศาสตร์การจัดการเครือข่ายจำเป็นต้องมี จุดมุ่งหมายร่วม บุคคลมีจิตสำนึกร่วม มีการเชื่อมโยงที่เหมาะสม มีความรู้สึกร่วมระบบสามารถตรวจสอบได้และโปร่งใส มีระบบข้อมูลข่าวสาร ซึ่งก็สอดคล้องกับทางพุทธศาสนาที่สนับสนุนการรวมกลุ่มเป็นสหธรรมิก หมายถึง กลุ่มผู้ปฏิบัติธรรมและมีหลักธรรมว่าด้วยความไม่เสื่อมแห่งหมู่ชน คือ อปริหานิยธรรมและยังมีหลักธรรมว่าด้วยการรวมกลุ่มเป็นหมู่คณะคือศรัทธา ศีล พาหุสัจจะ วิริยารัมภะและปัญญา (พระมหาสุทิตย์ อาภาภโร และปาริชาติ วลัยเสถียร, 2547: 48-50, 90, 118-122) เอกกมล อ่อนศรี (2544: 126-127) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาความเข้มแข็งของเครือข่ายองค์กรชุมชนไว้ว่าการจะทำให้เครือข่ายเข้มแข็งนั้นมีปัจจัยที่เกี่ยวข้อง คือลักษณะของเครือข่าย ความสามารถของผู้นำเครือข่าย ปัจจัยแวดล้อมของการดำเนินงานของเครือข่ายและปัจจัยแวดล้อมของการพัฒนาเครือข่าย สำหรับการพัฒนาเครือข่ายมีสามด้านหลักๆคือพัฒนาจำนวนสมาชิก พัฒนาการบริหารและการจัดการ สุดท้ายคือการพัฒนากิจกรรม ส่วนการวัดความเข้มแข็งของชุมชนพิจารณาจากตัวชี้วัดบางประการ เช่น ความสัมพันธ์ในหมู่สมาชิก กิจกรรมตอบสนองต่อการแก้ปัญหา เครือข่ายเป็นที่ยอมรับจากองค์กรภายนอก มีการพัฒนาของเครือข่าย มีผู้นำที่เสียสละและสมาชิกที่เข้มแข็ง มีการบริหารจัดการด้านการเงินดี มีแนวโน้มการขยายพื้นที่ของเครือข่ายได้ สมาชิกสามารถติดต่อสื่อสารกันได้สะดวก มีการจัดทำทะเบียนที่เป็นระบบ (เอกกมล อ่อนศรี, 2544: 122-126) ตามแนวคิดของ Coleman เครือข่ายทางสังคมมีความสำคัญจากทุนทางสังคมและกิจกรรมทางสังคม โดยมีโครงสร้างทางสังคมหรือความสัมพันธ์ทางสังคมเป็นเครื่องมือในการอำนวยความสะดวกการกระทำร่วมกันทำให้เกิดพลังในการกระทำกิจกรรมต่างๆได้สำเร็จ ส่วนประกอบที่สำคัญของเครือข่ายทางสังคม คือ ความเชื่อถือหรือความไว้วางใจ การต่างตอบแทนที่สมมาตรและการติดต่อประสานทั้งภายใน และระหว่างกลุ่มเป็นการดำเนินงานตามศักยภาพของชุมชน มีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มหรือเครือข่าย มีกฎระเบียบของกลุ่มหรือชุมชนที่รวมเอาความเชื่อ และค่านิยมเข้าด้วยกันกับข้อบังคับ และที่ควรมีก็คือความไว้วางใจตามหลักของทุนทางสังคม Norm Network และ Trust ของ Putnam เช่นเดียวกับ Coleman ซึ่งนักวิชาการไทยอย่าง อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2544ก: 129-133) ก็สนับสนุนว่าทุนทางสังคมเป็นพลังที่จะขับเคลื่อนสังคมให้เคลื่อนไหวและสร้างสรรค์ โดยอาศัยพื้นฐานทางสังคมเช่น จริยธรรม การตอบแทนซึ่งกันและกัน (Reciprocity) และการใช้ประโยชน์ร่วมกัน (Communalism) (ทางภาคเหนือเรียกว่าหน้าหมู่)(หนูเกณท์ จันทาสี, เครือข่ายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมภาคอีสาน, ชมรมศิษย์เก่าบูรณะชนบทและเพื่อน และโครงการฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ, 2543: 52-55) ดังนั้นจึงจะเห็นได้ว่าทุนทางสังคมเป็นส่วนสำคัญในการพัฒนาชุมชนให้เกิดความสำเร็จเพราะหากไม่มีทุนทางสังคมแล้วถึงจะมีทุนทางทรัพยากรและทุนทางความรู้แต่หากขาดการร่วมแรงร่วมใจกัน การพัฒนาก็ไม่อาจเกิดความสำเร็จขึ้นได้เลย

เพราะขาดพลังและความร่วมมือกัน ปัญหาที่เกิดขึ้นกับสังคมไทยคือเป็นความสัมพันธ์ที่หละหลวม ความผูกพันระหว่างกันน้อยและตั้งอยู่บนโครงสร้างของระบอบอุปถัมภ์

การสร้างและพัฒนาเครือข่าย มีวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดการติดต่อสัมพันธ์กันของคนกลุ่ม องค์กรชุมชน การสร้างเครือข่ายมีความสำคัญต่อการพัฒนาชุมชนอย่างยิ่งเพราะว่า การที่ ประชาชน กลุ่ม ชุมชน ได้ใช้พลังปัญญา ความรู้ ความสามารถของตนในการดำเนินเครือข่ายโดย ยึดหลักการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ก่อให้เกิดการถ่ายทอดศักยภาพระหว่างบุคคล ต่อบุคคล กลุ่ม ต่อกลุ่ม ชุมชนต่อชุมชน และเสริมสร้างให้เกิดการสนับสนุนช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ตลอดจนความร วมมือกันป้องกันดูแลรักษาผลประโยชน์ซึ่งเป็นการพัฒนาขีดความสามารถของกลุ่ม องค์กรชุมชน ให้บรรลุเป้าหมายรวมกันในที่สุด นอกจากนี้เครือข่ายชุมชนจะมีบทบาทสำคัญในการประสาน เชื่อมโยงการดำเนินงานระหว่างองค์กรประชาชนในระดับเดียวกัน ซึ่งอาจจะอยู่ในชุมชนเดียวกัน หรือระหว่างชุมชน หรือประสานเชื่อมโยงการดำเนินกิจกรรมขององค์กรชุมชนกับหน่วยงานที่ เกี่ยวข้องในระดับที่ต่างกันทั้งหน่วยงานของรัฐเอกชนด้วย (กรมพัฒนาชุมชน, 2545, หน้า 14-15)

กลไกการดำเนินงานของเครือข่าย

องค์ประกอบของการประสานสัมพันธ์ที่เป็นเครือข่ายในการดำเนินงานมีหลักสำคัญ 4 ประการดังนี้ (กรมพัฒนาชุมชน, 2545, หน้า 15-16)

1. การถ่ายทอด การแลกเปลี่ยน และกระจายความรู้ทั้งในส่วนของวิทยาการสากล และภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อประยุกต์สร้างองค์ความรู้ใหม่ ๆ โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับชุมชนเพื่อ สนับสนุนการเรียนรู้ทั้งของบุคคลและชุมชน
2. การกระตุ้นความคิด ความใฝ่แสวงหาความรู้ จิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนและ การมีส่วนร่วมในการพัฒนาเพื่อเพิ่มพูนขีดความสามารถของบุคคลในการตัดสินใจหาทางเลือกที่ เหมาะสมสำหรับการแก้ไขปัญหาของตนเองและชุมชนบนพื้นฐานของการวิเคราะห์สภาพความต ้องการและเงื่อนไขของตนเองและของชุมชน
3. การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับโครงการพัฒนาชุมชนของหน่วยงาน ภาครัฐและเอกชน เพื่อให้หน่วยต่าง ๆ สามารถทราบความเคลื่อนไหวของกันและกัน
4. การระดมและประสานการใช้ทรัพยากรบุคคล วัสดุอุปกรณ์ อาคารสถานที่และ เงินงบประมาณ เพื่อให้หน่วยงานต่าง ๆ สามารถใช้ทรัพยากรร่วมกัน

กระบวนการสร้างและพัฒนาเครือข่าย

การสร้างเครือข่าย หรือหุ้นส่วนการทำงาน Gray and Larson (2000, p. 332) มีความเห็นว่า คำนิยามของการสร้างหุ้นส่วนทำงานมีมากมาย แต่คำนิยามที่นิยมพูดถึงกันก็คือ การสร้างหุ้นส่วนทำงาน เป็นการสร้างความผูกพันระยะยาวระหว่างองค์การตั้งแต่ 2 องค์การขึ้นไปเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนด ด้วยการเพิ่มประสิทธิผลในการใช้ทรัพยากรของแต่ละองค์ การให้สูงขึ้น องค์การเหล่านี้ต้องเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์แบบดั้งเดิมให้เป็นวัฒนธรรม รวมอันหนึ่งที่ไม่ผูกติดกับขอบเขตขององค์การความสัมพันธ์แบบใหม่นี้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความ ไวเนื้อเชื้อใจกัน การเพียรพยายามไปสู่เป้าประสงค์ (goals) ร่วมกัน และความเข้าใจในความ คาดหวังและค่านิยมของกันและกัน การสร้างหุ้นส่วนทำงาน เป็นการเพิ่ม ประสิทธิภาพและ

ประสิทธิผลของการใช้จ่าย เพิ่มโอกาสในการสร้างนวัตกรรมใหม่ และปรับปรุงคุณภาพของผลิตภัณฑ์และบริการ การสร้างทุนส่วนการทำงานโครงการ เป็นวิธีการหนึ่งในการแปลง

ความสัมพันธ์แบบคู่สัญญา (contractual relationships) ให้กลายเป็นทีมงาน โครงการที่หนึ่งร่วมกันทำงาน โดยมีเป้าประสงค์ในการทำงานร่วมกัน มีวิธีการแก้ไขข้อโต้แย้งต่าง ๆ ร่วมกัน จะเห็นว่า เมื่อกล่าวถึง เครือข่ายหรือองค์การเครือข่าย นักวิชาการจะหมายถึง กลุ่มคน หรือองค์การกลุ่มที่สมัครใจเข้ามาทำงานร่วมกันในฐานะหุ้นส่วนทำงาน เพื่อทำงานบางอย่างหรือหลายอย่างให้บรรลุเป้าประสงค์ที่กำหนดร่วมกันโดยบุคคลหรือองค์การ ที่เข้ามารวมเป็นเครือข่ายยังคงมีความเป็นอิสระของตนเอง องค์ประกอบของเครือข่ายการพัฒนาที่ดี ควรประกอบด้วย 7 ประการ ดังนี้ (กรมการพัฒนาชุมชน, สำนักส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพชุมชน, 2547, หน้า 14-15)

1. การรับรู้ร่วมกัน (common perception) หรือมีการรับรู้ตรงกัน สมาชิกที่เข้าร่วมเป็นเครือข่าย ควรมีมุมมองหรือการรับรู้ต่อสิ่งต่าง ๆ สอดคล้องตรงกัน โดยเฉพาะในเรื่องงานที่จะทำร่วมกัน ควรมีความเข้าใจปัญหาตรงกัน มีมุมมองต่อผู้รับบริการหรือต่อการทำงานเหมือนกัน องค์ประกอบนี้ถือเป็นหัวใจที่จะทำให้เครือข่ายเกิดขึ้นและมีความต่อเนื่อง

2. การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน (common vision) สมาชิกของเครือข่ายทุกคนทุกองค์การ ควรรับรู้ถึงจุดหมายปลายทางที่ต้องการจะมุ่งไป หรือต้องการจะเป็นในอนาคต วิสัยทัศน์นี้จะเป็สิ่งที่ช่วยผลักดันกำลังของสมาชิกเครือข่ายให้ทำงานร่วมกันได้ผลดี

3. การมีประโยชน์ร่วมกัน (mutual benefits) การเข้ามารวมกันเป็นเครือข่ายควรก่อให้เกิดผลประโยชน์แก่สมาชิกของเครือข่าย หรือต่างฝ่ายได้ประโยชน์ตอบแทนที่ต้องการ ไม่ควรรวมตัวกันเพื่อประโยชน์ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเพียงฝ่ายเดียว ซึ่งจะทำให้เครือข่ายขาดความยั่งยืนมั่นคง

4. การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (stakeholder participation) การเป็นเครือข่ายที่ดี ควรเปิดโอกาสให้สมาชิกของเครือข่าย ซึ่งหมายถึง ผู้มีส่วนได้เสีย ในเรื่องนั้นทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของเครือข่าย ทั้งในสวนของการรับรู้ รวมคิดรวมตัดสินใจ และรวมลงมือปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ อย่างเท่าเทียมกันในฐานะหุ้นส่วนของเครือข่าย

5. การเสริมสร้างซึ่งกันและกัน (complementary relationships) การรวมตัวในลักษณะเครือข่าย มักเกิดขึ้นในสถานการณ์ที่องค์การแต่ละองค์การต้องการใช้จุดเด่นขององค์การ หรือปัจเจกบุคคลภายนอกมาเสริมจุดด้อยขององค์การตนเอง เช่น หน่วยงานการในปัจจุบันอาจมีกำลังคนไม่เพียงพอ หรือขาดข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้อง เกี่ยวกับผู้รับบริการ เมื่อรวม เป็นเครือข่ายกับองค์การพัฒนาเอกชน องค์การประชาชนก็อาจแก้ไขจุดด้อยตรงนี้ได้ ในเวลาเดียวกัน องค์การประชาชน ก็อาจได้ความรู้เชิงวิชาการมาจากหน่วยงานการเป็นสิ่งที่ตอบแทน

6. การพึ่งพิงระหว่างกัน (interdependence) การรวมเป็นเครือข่ายทำให้สมาชิกต่างจำเป็นต้องพึ่งพาซึ่งกันและกัน ระหว่างสมาชิกภายในเครือข่าย เพื่อให้เกิดการเสริมสร้างซึ่งกันและกัน การพึ่งพิงระหว่างกัน จะทำให้สมาชิกหรือหุ้นส่วนของเครือข่ายยึดโยงกันแน่นหนามากขึ้น ไม่สามารถเอาหุ้นส่วนคนใดคนหนึ่งออกไปเพราะอาจทำให้เครือข่ายล่มลงได้

7. การปฏิสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยน (exchange interaction) องค์ประกอบนี้ หมายความว่า วาสนาชิกของเครือข่ายต้องปฏิสัมพันธ์หรือมีการกระทำแบบตอบโต้ระหว่างกัน ไม่ใช่ต่างคน ต่างอยู่ สมาชิกเครือข่ายต้องทำกิจกรรมร่วมกัน พบปะพูดคุยกันมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น หรือการประชุมสัมมนาร่วมกัน เป็นต้น ผลจากการปฏิสัมพันธ์จะทำให้เครือข่ายมีความแข็งแกร่งมากขึ้นในการสร้างเครือข่ายการทำงาน มีขั้นตอนการทำงานดังนี้ (กรมการพัฒนาชุมชน, สำนักส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพชุมชน, 2547, หน้า 21-22)

1. การคัดเลือกหุ้นส่วน และสร้างจิตสำนึกในการรวมตัว ภารกิจแรกของการสร้างเครือข่าย ก็คือ การคัดเลือกองค์การหรือปัจเจกบุคคลที่จะเข้ามารวมเป็นเครือข่าย ผู้จัดการโครงการ หรือผู้รับผิดชอบในการสร้างเครือข่ายต้องมีความชัดเจนถึงบทบาท หน้าที่ของ เครือข่ายที่จะจัดตั้งขึ้นว่าจะให้ทำหน้าที่อะไร อย่างไร โดยควรมองถึงผลผลิตหรือผลลัพธ์ที่ต้องการได้จากเครือข่าย เช่น ธนาคารออมสินอาจต้องการสร้างเครือข่ายกับสถาบันการเงิน หรือกองทุนหมู่บ้าน เพื่อเพิ่มช่องทางและจำนวนการปล่อยสินเชื่อที่มีคุณภาพ หรือมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราชรวมเป็นเครือข่ายกับสถานศึกษาในจังหวัดต่าง ๆ เพื่อให้เป็นศูนย์บริการการศึกษาสำหรับนักศึกษาของมหาวิทยาลัยในแต่ละจังหวัด

2. การสร้างจุดรวมของผลประโยชน์ เนื่องจากเครือข่ายเป็นความร่วมมือเพื่อผลประโยชน์ร่วมกัน ดังนั้น ผู้สร้างเครือข่ายจะต้องสร้างจุดรวมของผลประโยชน์ ให้บังเกิดขึ้น สมาชิกเครือข่ายแต่ละฝ่ายจะได้ประโยชน์อะไร และต้องสละประโยชน์อะไรบ้าง เช่น กรณีของธนาคารออมสินอาจหวังผลประโยชน์ในรูปดอกเบี้ยจากสินเชื่อที่ปล่อยให้สถาบันการเงินของหมู่บ้าน ในขณะที่สถาบันการเงินของหมู่บ้านก็อาจหวังผลประโยชน์ในรูปการมีเงินทุน และความรู้ไปทำธุรกิจของสถาบันการเงินหมู่บ้านเช่นกัน

3. การแสวงหาแกนนำที่ดีของเครือข่าย กิจกรรมที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งในการสร้างเครือข่าย ก็คือ การแสวงหาแกนนำ (key actors) ของเครือข่ายควรเป็นใครบ้าง กรณีสมาชิกเครือข่ายเป็นองค์กร อาจหมายถึง ผู้นำ หรือผู้บริหารหลักขององค์การแต่กรณีปัจเจกบุคคลแกนนำหลักจะเป็นบุคคลที่เป็นแกนหลักของเครือข่ายที่สามารถส่งเสริมให้เกิดการแผขยายของเครือข่ายได้ง่าย เช่น ในธุรกิจขายตรงอาจนิยมเลือกบุคคลที่มีชื่อเสียง ฐานะทางสังคมที่ดีเป็นแกนนำหลัก

4. การสร้างแนวร่วมสมาชิกเครือข่าย ขั้นตอนนี้ หมายถึง การแผขยายกลุ่มสมาชิกให้เพิ่มมากขึ้น จะทำให้เครือข่ายสามารถเติบโตและแข็งแกร่งเพิ่มมากขึ้นการสร้างแนวร่วมสมาชิกขึ้นอยู่กับความจำเป็นหรือสภาพความต้องการของโครงการและสามารถทำได้หลายวิธีการ

5. การบริหารเครือข่าย

การจัดระบบการบริหารเครือข่าย มีกิจกรรมดังนี้ (กรมการพัฒนาชุมชน, สำนักส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพชุมชน, 2547, หน้า 29-30)

1. การจัดทำผังเครือข่าย เป็นการรวบรวมข้อมูลของเครือข่ายทุกกลุ่มที่เกี่ยวข้องมาจัดทำเป็นแผนผังของเครือข่าย (network map) เพื่อให้รู้ว่ามีสมาชิกเครือข่ายกี่กลุ่มอยู่ที่ใดบ้าง

2. การจัดระบบหน้าที่ของสมาชิกเครือข่าย เป็นการแบ่งบทบาทหน้าที่ของสมาชิกเครือข่ายให้มีความชัดเจน โดยพยายามบังคับถึงขอบเขตหน้าที่ของสมาชิกเครือข่ายแต่ละคน แต่ละองค์การให้เหมาะสมตามประสบการณ์ความสนใจและความเชี่ยวชาญ

3. การจัดระบบติดต่อสื่อสารในเครือข่าย เนื่องจากเครือข่ายมักมีสมาชิกจำนวนมาก จึงจำเป็นต้องจัดให้มีระบบการติดต่อสื่อสารเพื่อแพร่กระจายความรู้ ข้อมูลข่าวสารไปสู่สมาชิกให้ทั่วถึง การติดต่อสื่อสารอาจทำในรูปที่เป็นทางการ เช่น การจัดเวทีประชาคม การประชุม หรืออาจใช้ช่องทางสื่อสารที่ไม่เป็นทางการ เช่น การพบปะ สังสรรค์ระหว่างบุคคล กลุ่มบุคคล

4. การจัดระบบการเรียนรู้ร่วมกัน เครือข่ายจะพัฒนาก้าวหน้าไปมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับ ระดับความรู้ ความสามารถของสมาชิกเครือข่าย ดังนั้น เครือข่าย จึงต้องมีระบบการพัฒนาสมาชิกอย่างต่อเนื่องโดยผ่านระบบการเรียนรู้ ทั้งในรูปแบบการฝึกอบรม การศึกษาดูงาน การสัมมนา และการเรียนรู้จากการปฏิบัติร่วมกัน

5. การจัดระบบสารสนเทศ การบริหารที่มีคุณภาพจำเป็นต้องอาศัยข้อมูลข่าวสารที่ทันสมัยถูกต้อง ดังนั้น องค์การหรือโครงการจึงจำเป็นต้องมีหน่วยงานเป็นแกนกลางในการจัดทำระบบฐานข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการทำงาน เพื่อสนับสนุนการทำงานของสมาชิกเครือข่ายทั้งหมด

วิมลลักษณ์ ชูชาติ (2540, หน้า 10-20) ได้วิเคราะห์ กระบวนการสร้างและการพัฒนาเครือข่าย พบว่า มี 4 ขั้นตอน ประกอบด้วย

1. การเกิดเครือข่าย

การเกิดเครือข่ายเกิดจากภายในองค์กรโดยบุคคลในองค์กรได้เรียนรู้ประสบการณ์ใหม่ ๆ จากบุคคลภายนอก แล้วรวมตัวสร้างเครือข่ายขึ้นประการหนึ่งและเครือข่ายที่เกิดจากบุคคลภายนอกองค์กร เข้าไปสำรวจข้อมูล จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ตามสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชนแล้วเกิดเป็นองค์กรเครือข่ายขึ้น

2. การประสานเชื่อมโยงเครือข่าย

การประสานเชื่อมโยงเครือข่ายกระทำได้หลายวิธีการ แตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับสภาพของเครือข่าย เช่น การประชาสัมพันธ์ให้สมาชิกได้รับรู้ข้อมูลข่าวสาร ถึงกิจกรรมความเคลื่อนไหวของเครือข่าย การคบหาสมาคมกันของสมาชิกทั้งในชุมชนและนอกชุมชน การประสานความร่วมมือการใช้ทรัพยากร บุคคล วัสดุอุปกรณ์ งบประมาณ ร่วมกันของ เครือข่ายหนึ่งกับอีกเครือข่ายหนึ่ง

3. การขยายเครือข่าย

การขยายเครือข่าย นอกจากการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ข่าวสารแล้ว ยังสามารถกระทำได้โดยการประชุมสัมมนา ศึกษาดูงาน การจัดกิจกรรมการถ่ายทอด แลกเปลี่ยนความรู้ให้เกิดความร่วมมือซึ่งกันและกัน จนเกิดการรวมตัวเป็นองค์กรเครือข่ายเดียวกัน

4. การดำรงอยู่ของเครือข่าย

การที่จะให้เครือข่ายที่เกิดขึ้นแล้วดำรงต่อไปได้อย่างยั่งยืน ต้องจัดให้สมาชิกได้พบปะกันเป็นระยะ ทั้งเป็นทางการ และไม่เป็นทางการอย่างสม่ำเสมอ การสนับสนุนการจัดกิจกรรมของเครือข่าย การให้คุณค่าให้ขวัญและกำลังใจแก่สมาชิก การกระตุ้น และปลูกจิตสำนึกความเป็นเจ้าของและหวงแหนทรัพยากรท้องถิ่น ตลอดจนการรักษา กฎระเบียบร่วมกันอย่างเคร่งครัด

เครือข่ายสังคม เป็นการแสดงถึงระดับความสัมพันธ์ของคนในสังคมและนำไปสู่การสนับสนุนช่วยเหลือเกื้อกูลกันในสังคม การติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคล จึงเข้ามาเกี่ยวข้อง จนทำให้เกิดความสัมพันธ์ในด้านต่าง ๆ ซึ่งในความสัมพันธ์เหล่านี้ จะรวมถึงระยะเวลา ในการติดต่อกันด้วย จนทำให้เกิดเป็นการสร้างเครือข่ายทางสังคมในชุมชน ขึ้นเครือข่าย เป็นองค์กรทางสังคมที่ทำหน้าที่เฉพาะในด้านการเชื่อมโยง (link) องค์กรทางสังคม ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มหรือเป็นครอบครัว สมาคมเข้าด้วยกันเชื่อมเข้าด้วยกันโดยตลอด เพื่อให้ทุกองค์กรเห็นหรือตระหนักกิจกรรมร่วมกัน

โดยสรุปเครือข่ายทางสังคมส่งเสริมใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดอย่างคุ้มค่าและมีเหตุผล แพร่กระจาย ถ่ายทอดประสบการณ์ การแก้ปัญหา ช่องทางข้อมูลโดยระบบเครือข่าย สร้างความน่าเชื่อถือและแลกเปลี่ยนความสัมพันธ์ ความร่วมมือ เกิดความมั่นคงในชีวิต เป็นเครื่องมือในการรวมกลุ่มเพื่อการแก้ปัญหาโดยตนเองไม่ต้องพึ่งพาผู้อื่น โดยเครือข่ายทางสังคมจะสามารถตอบสนองต่อการแก้ปัญหา เครือข่ายเป็นที่ยอมรับจากองค์กรภายนอก มีการพัฒนาของเครือข่าย มีผู้นำที่เสียสละและสมาชิกที่เข้มแข็ง มีการบริหารจัดการด้านการเงินดี มีแนวโน้มการขยายพื้นที่

5. ข้อมูลบริบทชุมชนตำบลสามเรือน

ประวัติความเป็นมา

เดิมทีเดียวตำบลสามเรือนสมัยก่อนยังไม่มีผู้คนตั้งบ้านเรือนอาศัยอยู่ เนื่องจากพื้นที่เป็นป่าทึบหนาแน่น ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นไม้สะแกและไม้อื่นนานาชนิด

มีสัตว์ป่าหลายชนิดอาศัยอยู่มากมาย มีคลองขนมนมุด ซึ่งเป็นคลองที่กว้างใหญ่ที่มีลักษณะคดเคี้ยวมาก มีแหล่งน้ำอยู่ทั่วไปทุกพื้นที่

ซึ่งตาเปี้ย ตาจันทร์ มีอาชีพเป็นพรานป่า ได้เข้ามาล่าสัตว์ และได้ค้นพบว่าพื้นที่แห่งนี้มีความอุดมสมบูรณ์มาก จึงได้นำเรื่องนี้ มาปรึกษาปู่หลวงซึ่งเป็นพี่น้าของชาวบ้าน ได้อพยพชาวบ้านซึ่งเป็นเชื้อชาติไทยเข้ามาทำมาหากินในพื้นที่นี้ จึงนับได้ว่าชาวบ้านกลุ่มนี้เป็นเชื้อชาติแรก ที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในตำบลนี้

ต่อมามีคนเชื้อชาติจีน เชื้อชาติขอม เชื้อชาติญวนปลูกบ้านเรียงกันเป็นกลุ่มตลอดแนวลำคลอง ซึ่งต่อมาเชื้อชาติขอมได้อพยพไปหาที่ทำกินใหม่ จึงเหลือแค่สามเชื้อชาติที่อยู่อาศัยมานานจนกระทั่งปัจจุบัน ซึ่งตำบลสามเรือนจึงหมายถึง สามเชื้อชาติ ที่ตั้งถิ่นฐานทำมาหากินร่วมกันในตำบล

สภาพทั่วไปของพื้นที่

มีการแบ่งเขตรับผิดชอบทั้งหมด 8 หมู่บ้าน มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 19.25 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 12,025.65 ไร่ จำนวนประชากรทั้งหมด 7,819 คน ชาย 3,884 คน หญิง 3,935 คน รวมทั้งหมด 5,776 ครัวเรือน

สภาพภูมิประเทศ

ตำบลสามเรือน มีลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่ม น้ำท่วมถึงไม่มีภูเขา ไม่ติดแม่น้ำแต่ติดคลองส่งน้ำโครงการชลประทาน และมีคลอง หนอง บึง ใหญ่เล็กจำนวนมาก ลักษณะดังกล่าวทำให้น้ำในช่วงที่มีน้ำหลากน้ำจึงถึงทุกพื้นที่

ทรัพยากรธรรมชาติ

ทรัพยากรดิน ตำบลสามเรือนพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มดินเหนียว เป็นดินที่มีการระบายน้ำค่อนข้างเลวมีความอุดมสมบูรณ์ระดับปานกลาง ลักษณะของดินมีสีดำ สีดำเทา สีน้ำตาล สีน้ำตาลเทา

ทรัพยากรน้ำ แหล่งน้ำธรรมชาติ ประเภทแหล่งน้ำผิวดินของตำบลสามเรือนได้จากลำคลองต่าง ๆ ได้แก่ คลองโพธิ์ คลองทราย คลองชลประทาน และจากหนอง บึง ใหญ่เล็กจำนวนมากในพื้นที่

การบริการพื้นฐาน

การคมนาคม มีการคมนาคมทางบกเป็นสำคัญโดยมีถนนภายในหมู่บ้านเชื่อมกับถนนเลียบคลองชลประทาน ถนนโรจนะ และถนนจอมพล ป.พิบูลย์สงคราม เป็นเส้นทางในการคมนาคมระหว่างหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และจังหวัด

การไฟฟ้า มีไฟฟ้าเข้าถึงครบทุกหมู่บ้านและประชาชนมีไฟฟ้าใช้ครบทุกครัวเรือน

การสื่อสาร มีโทรศัพท์บ้าน/สาธารณะไม่ครบทุกบ้าน

การประปา ประชาชนมีน้ำประปาใช้ครบทุกครัวเรือน

การบริหารจัดการด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีภารกิจที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. คุ้มครองดูแล และบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติ
2. รักษาความสะอาดของถนน ทางน้ำ ทางเดิน และที่สาธารณะ รวมทั้งกำจัดขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูล
3. การจัดการสิ่งแวดล้อมแลมลพิษต่าง ๆ

ด้านการศึกษา ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม จารีตประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น มีภารกิจที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. บำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น
2. ส่งเสริมการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม
3. การจัดการศึกษา

4. การส่งเสริมการศึกษา จารีตประเพณี และวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น

การบริหารจัดการและการสนับสนุนการปฏิบัติตามภารกิจของส่วนราชการ

1. ปฏิบัติหน้าที่ตามที่ทางราชการมอบหมายโดยจัดสรรงบประมาณหรือบุคลากรให้ตามความจำเป็นและสมควร

2. ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของราษฎร ในการมีมาตรการป้องกัน

การวิเคราะห์ศักยภาพการพัฒนาท้องถิ่น

กำหนดกรอบความเป็นอิสระในการปกครองตนเองตามเจตนารมณ์ของประชาชน และความเป็นอิสระในการกำหนดนโยบายการปกครอง การบริหาร การบริหารงาน การเงินและการคลัง และมีอำนาจหน้าที่ของตนโดยเฉพาะ

ในการจัดทำแผนพัฒนาสามปีของ องค์การบริหารส่วนตำบลสามเรือน จะต้องมีการประเมินโดยวิเคราะห์ถึงโอกาสและภาวะคุกคาม หรือข้อจำกัดอันเป็นสภาวะแวดล้อมภายนอก ที่มีผลต่อการพัฒนาด้านต่าง ๆ ขององค์การบริหารส่วนตำบล รวมทั้งการวิเคราะห์ จุดอ่อน จุดแข็ง ขององค์การบริหารส่วนตำบล อันเป็นสภาวะแวดล้อมในท้องถิ่น เพื่อให้สามารถบริหารจัดการองค์การบริหารส่วนตำบลให้มีความก้าวหน้าให้ทันกับสภาวะการณ์ที่เปลี่ยนแปลงของโลกและสภาพแวดล้อมของสังคมไทย

องค์การบริหารส่วนตำบลสามเรือนมีจุดแข็ง คือ

สามารถพัฒนาแหล่งทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างทั่วถึง เช่น บ่อสาธารณะ คลองชลประทาน

องค์การบริหารส่วนตำบลสามเรือนมีจุดอ่อน คือ

ประชาชนในพื้นที่ยังขาดความเอาใจใส่ดูแลและรักษาทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นของตน

องค์การบริหารส่วนตำบลสามเรือนมีโอกาส คือ

อาจพัฒนาแหล่งทรัพยากรธรรมชาติให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้

การมีส่วนร่วม คือ การเข้าร่วมของประชาชนได้เข้ามามีบทบาทในการร่วมคิด ร่วมแก้ไข และร่วมมือผลประโยชน์ ซึ่งการมีส่วนร่วมจะประกอบไปด้วย 3 ลักษณะ คือ

1. การมีส่วนร่วมเป็นอิทธิพลของประชาชนต่อการตัดสินใจนโยบาย
2. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการวางแผน และการดำเนินการกิจกรรมต่างๆ เพื่อสร้างโอกาสด้านสังคม เศรษฐกิจ เพื่อยกระดับรายได้ เพื่อการกินอยู่ที่ดี
3. การมีส่วนร่วมเป็นการตัดสินใจของประชาชนในมิติด้านการเมืองนำมาซึ่งการกระจายอำนาจทางการบริหารและทรัพยากรสู่ท้องถิ่น

ลักษณะการมีส่วนร่วม มีดังนี้

1. ยึดหลักความต้องการและปัญหาของประชาชนเป็นหลัก
2. กิจกรรมที่จัดทำต้องดำเนินการแบบกลุ่มและรับผิดชอบร่วมกัน
3. ต้องคำนึงถึงขีดความสามารถของประชาชน ให้ประชาชนรู้สึกเป็นเจ้าของ

4. กิจกรรมที่จัดขึ้นต้องสอดคล้องกับสภาพแวดล้อม ทรัพยากร วัฒนธรรมของชุมชน

5. การเริ่มต้นต้องอาศัยผู้นำชุมชนหรือบุคคลที่ประชาชนเคารพนับถือ

6. ทุกขั้นตอนต้องให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมแต่ต้น

ทั้งนี้ประชาชนจะต้องมีส่วนในการวางแผน ตัดสินใจ และประเมินผลของแผนงาน โดยการวางแผนเพื่อพัฒนาสามารถแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือ การวางแผนจากเบื้องบนสู่เบื้องล่างหรือการวางแผนจากส่วนกลางและกำหนดให้คนในระดับล่างหรือระดับปฏิบัติการปฏิบัติตาม และการวางแผนจากเบื้องล่างสู่เบื้องบน ซึ่งเป็นกระบวนการที่จะสะท้อนความต้องการและปัญหาท้องถิ่น

6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน

คมคิด ชัชราภรณ์ (2557 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง การออกแบบเครื่องประมวลผลแบบเคลื่อนที่สำหรับการแนะนำข้อมูลสถานที่ท่องเที่ยวส่วนบุคคลโดยใช้บริการเครือข่ายทางสังคม จากการศึกษาพบว่า การประเมินส่วนแรกใช้ชุดข้อมูลสถานที่ท่องเที่ยวจำนวน 10,250 สถานที่ กับประเภทสถานที่ท่องเที่ยว 11 ประเภทซึ่งได้จากออนโทโลยีชื่อควลมี จากผลการประเมินพบว่าการใช้เทคนิคโครงข่ายประสาทเทียมชนิดแพร่กลับ และซัพพอร์ทเวกเตอร์แมชชีน โดยใช้ขนาดข้อมูลความหมายแฝงร่วมที่จำนวน 1,200 มิติ ให้ผลลัพธ์การทำนายที่มีประสิทธิภาพดีที่สุด คือ ให้ค่าความระลึกในการทำนายที่ร้อยละ 75.96 และ 77.82 ตามลำดับการประเมินส่วนที่สองใช้ข้อมูลประวัติการเช็คอินสถานที่ท่องเที่ยวและข้อมูลเพื่อนในบริการเครือข่ายทางสังคมของผู้ใช้ที่เป็นผู้เข้าร่วมทดสอบจำนวน 15 คน โดยข้อมูลที่ใช้ในการสร้างแบบจำลองการแนะนำแบ่งเป็น 4 ประเภท ได้แก่ 1) การเลือกข้อมูลผู้ใช้ทั้งหมดที่มีในชุดทดสอบ 2) การเลือกข้อมูลผู้ใช้เฉพาะที่เป็นเพื่อนในบริการเครือข่ายทางสังคมกับผู้เข้าร่วมทดสอบ 3) การเลือกข้อมูลผู้ใช้เฉพาะที่เป็นเพื่อนซึ่งได้มาจากการคัดกรองข้อมูลทางประชากรศาสตร์ที่มีความคล้ายคลึงกันทั้งหมด และ 4) การเลือกข้อมูลผู้ใช้เฉพาะที่เป็นเพื่อนซึ่งได้มาจากการคัดกรองข้อมูลทางประชากรศาสตร์ที่มีความคล้ายคลึงกันกับผู้ใช้มากที่สุดเพียง 200 คน ซึ่งผลการประเมินแสดงให้เห็นว่าเทคนิคการเลือกเพื่อนบ้านด้วยวิธีแจ็กการ์ดให้ผลลัพธ์การแนะนำข้อมูลโดยรวมที่ดีกว่าวิธีโคไซน์ การใช้วิธีแจ็กการ์ดรวมกับการเลือกข้อมูลทั้ง 4 วิธี ส่งผลให้เครื่องประมวลผลให้ผลลัพธ์ความถูกต้องในการแนะนำแบบส่วนบุคคลที่ 64.49% 63.68% 64.03% และ 40.53% ตามลำดับ ส่วนวิธีการแนะนำแบบไม่เป็นส่วนบุคคลนั้น เครื่องประมวลผลให้ความถูกต้องอยู่ที่ 35.02% 36.55% 29.7% และ 31.1% ตามลำดับการประเมินส่วนสุดท้ายใช้ข้อมูลชุดเดียวกับการประเมินส่วนที่สอง ผลการประเมินแสดงให้เห็นถึงความเป็นไปได้ในการนำเทคนิคการคัดกรองข้อมูลทางประชากรศาสตร์มาช่วยลดระยะเวลาการประมวลผลได้ แต่อย่างไรก็ตามวิธีการเลือกข้อมูลโดยใช้เฉพาะข้อมูลเพื่อนในบริการเครือข่ายทางสังคมให้ผลลัพธ์การแนะนำข้อมูลได้เร็วที่สุด ด้วยวิธีการนี้เครื่องประมวลผลสามารถแนะนำข้อมูลสถานที่ท่องเที่ยวส่วนบุคคลได้ภายในระยะเวลา 2 วินาที

ปราณี จินาบุญ (2554 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง แนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งของพัฒนาการ:ศึกษากรณีการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในพื้นที่ศูนย์ช่วยเหลือทางวิชาการพัฒนาชุมชนเขตที่ 8 จากการศึกษาพบว่า (1) ปัจจัยที่มีผลต่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งของพัฒนาการในพื้นที่ศูนย์ช่วยเหลือทางวิชาการพัฒนาชุมชนเรียงตามความสามารถในการพยากรณ์ได้แก่ปัจจัยด้านความรู้ความสามารถในการปฏิบัติงาน ความมีมนุษยสัมพันธ์ บรรยากาศภายในองค์กร การเป็นผู้นำทางด้านวิชาการ การเป็นผู้ประสานงาน การเป็นผู้ร่วมปฏิบัติงาน และ การเป็นผู้ส่งเสริมและเผยแพร่ทักษะตามล าดับ (2) ปัญหาและอุปสรรคในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของพัฒนาการเรียงตามความคิดเห็นของผู้บริหารและพัฒนาการจากมากไปน้อยได้แก่ปัญหาและอุปสรรคด้านงบประมาณเกี่ยวกับการขับเคลื่อนจ ากัด การเตรียมการการจัดกิจกรรมเพื่อให้ขับเคลื่อนในหมู่บ้าน การขยายผลหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง การเพิ่มทักษะการทบทวนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงตามล าดับ (3) แนวทางพัฒนาประสิทธิภาพการปฏิบัติงานตามความคิดเห็นของผู้บริหารและพัฒนาการได้แก่รัฐบาลควรจัดสรรงบประมาณเกี่ยวกับการขับเคลื่อน การเตรียมการอย่างรอบคอบ การจัดกิจกรรมเพื่อให้ขับเคลื่อนในหมู่บ้านอย่างต่อเนื่อง การขยายผลหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงให้มีขอบข่ายกว้างมากขึ้น การเพิ่มทักษะการทำงานของพัฒนาการ การทบทวนผลการดำเนินงานของหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง

ณัฐวัชร เภาภู (2554 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนาอย่างยั่งยืน: ความเป็นเครือข่ายทางสังคม คุณภาพชีวิต และสิ่งแวดล้อมของชุมชนมุสลิมบ้านสมอเอก ตำบลดอนนิมพลี อำเภอบางน้ำเปรี้ยว จังหวัดฉะเชิงเทรา จากการศึกษาพบว่า บริบทของชุมชนสมอเอกเป็นแบบ “ชุมชนชนบท” ความสัมพันธ์ทางสังคมก็เป็นแบบกันเอง เนื่องจากเป็นเครือญาติกันเกือบทั้งหมด ไม่มีความแตกต่างทางชนชั้น มีการรวมตัวกันอย่างเหนียวแน่น ปัญหาของชุมชนที่มี เช่น ปัญหา ยาเสพติด ปัญหาเศรษฐกิจ และปัญหาสิ่งแวดล้อม ชุมชนสมอเอกเป็นชุมชนมุสลิมที่เคร่งครัดต่อการปฏิบัติศาสนกิจ ชุมชนสมอเอกเป็นชุมชนที่มีประชากรส่วนใหญ่เป็นเกษตรกร อาชีพทำนาข้าวเป็นอาชีพหลักประมาณร้อยละ 90สามารถผลิตข้าวได้ปีละ 2 ถึง 3 ครั้ง ชุมชนสมอเอกนิยมการทำนาแบบนาหวนน้ำตม ชุมชนสมอเอกมีโรงงานปุ๋ยอินทรีย์ของตนเอง ความเป็นเครือข่ายของชุมชนนั้นมีกิจกรรมหลายกลุ่มอาทิเช่น กลุ่มขององค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) กลุ่มกรรมการชุมชน กลุ่มกรรมการกองทุนหมู่บ้าน เป็นต้น และมีกลุ่มที่ไม่เป็นทางการ เช่น กลุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ กลุ่มน้ำยาเอนกประสงค์ กลุ่มปุ๋ยอินทรีย์ เป็นต้น แนวทางการพัฒนาชุมชนสมอเอกโดยผ่านกลุ่มต่างๆนั้นสามารถกระทำได้โดยเฉพาะกับกลุ่มแกนหลักที่สำคัญ เช่น กลุ่มกรรมการมัสยิด กลุ่มกรรมการชุมชน กลุ่มธนาคารต้นไม้ กลุ่มพัฒนาสตรีหมู่บ้าน เป็นต้น ความเข้มแข็งของชุมชนพบว่ามีความคิดที่หลากหลายมีทั้งเห็นว่าชุมชนมีความเข้มแข็ง และมีที่เห็นว่าไม่เข้มแข็งเหมือนเดิม การอยู่แบบเครือญาติเป็นปัจจัยหลักของความเข้มแข็งของชุมชน เพราะเป็นเหมือนญาติกันทั้งหมด สำหรับผู้ที่เห็นว่าชุมชนไม่เข้มแข็งเหมือนเดิมเนื่องจากสมัยนี้ตัวใครตัวมัน ปัจจุบันขาดความเคารพนับถือผู้ใหญ่ ขาดความไว้วางใจกัน กระแสโลกาภิวัตน์ที่เข้าสู่ชุมชนประกอบกับเทคโนโลยีที่ก้าวหน้าทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงมากขึ้นในด้านความเข้มแข็งของชุมชนที่ลดลง พิจารณาชุมชนในมิติสังคม มิติเศรษฐกิจ และมิติสิ่งแวดล้อม พบว่าใน

มิติสังคมและมิติเศรษฐกิจชุมชนสมอเอกมีความเข้มแข็ง มั่นคง และยั่งยืนพอสมควร แต่สำหรับมิติสิ่งแวดล้อมพบว่าชุมชนยังอ่อนแออยู่คุณภาพชีวิตจากการประชุมกลุ่มพบว่าชุมชนสมอเอกมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีรายได้พอเพียงในครัวเรือนมีอุปกรณ์อำนวยความสะดวกต่าง ๆ มีการแบ่งปันช่วยเหลือกัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ในยามเจ็บไข้ได้ป่วย ก็มีการเยี่ยมเยียนไปมาหาสู่กัน มีสุขภาพกายและสุขภาพใจดี ผู้สูงอายุได้รับการดูแลจากลูกหลานและชุมชนเป็นอย่างดี ครอบครัวมีความสุขชนิดที่เรียกว่า "ไม่มีหนี้ มีข้าวกิน มีเงินใช้" จากข้อมูลความจำเป็นพื้นฐานแสดงว่าชุมชนสมอเอกมีการพัฒนาจนผ่านเกณฑ์ในทุกตัวชี้วัด และสวนใหญ่ทำได้ร้อยละ 100 ชุมชนสมอเอกมีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา แต่ทั้งนี้การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเกิดจากแรงผลักดันจากภายนอกซึ่งก็คือ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรเป็นผู้ให้การสนับสนุน สิ่งที่ยังทำให้ชุมชนไม่พัฒนาขึ้นมากกวานี้เนื่องจากหลายโครงการไม่ได้เกิดจากคนในชุมชนเองไม่สอดคล้องกับแนวทางระเบิดจากข้างใน ชุมชนได้รับความรู้แต่ขาดการนำไปปฏิบัติให้เกิดผลอย่างเต็มที่ และเป็นลักษณะของชุมชนเองที่จะมีความร่วมมือในเรื่องเฉพาะกิจแต่หากเป็นโครงการต่อเนื่องระยะเวลานานจะไม่อาจทำได้ ความเป็นมุสลิมเป็นปัจจัยหลักของความเป็นเครือข่ายที่เข้มแข็งและการมีคุณภาพชีวิตที่ดี การขับเคลื่อนชุมชนสามารถทำได้โดยการขับเคลื่อนกลุ่มแกนหลักโดยผสมผสานกับวิถีของชุมชนมุสลิม ซึ่งเป็นแนวทางของวิถีความพอเพียงและสามารถนำไปสู่ความยั่งยืนได้

งานวิจัยเกี่ยวกับเครือข่ายทางสังคม

โสณกุญชฺ ทรัพย์สมบัติ (2556 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนาเครือข่ายชุมชนพึ่งตนเองในการแก้ไขปัญหาเสพติด จากการศึกษพบว่า ประชาชนร้อยละ 80.6 เห็นว่าชุมชน/หมู่บ้านพื้นที่วิจัย มีปัญหาการแพร่ระบาดของยาเสพติด และร้อยละ 98.9 เห็นด้วยกับการพัฒนาเครือข่ายชุมชนพึ่งตนเองในการแก้ไขปัญหาเสพติดประชาชน เห็นด้วย ในระดับร้อยละ 98.9 จากการวิเคราะห์และศึกษาปรากฏการณ์การมีส่วนร่วมของประชาชนด้านการพัฒนาเครือข่ายชุมชนพึ่งตนเองในการแก้ไขปัญหาเสพติด คุณลักษณะด้านโครงสร้างเครือข่ายทางสังคม เป็นแบบเครือข่ายประสานทุกช่องทาง เนื่องจากสมาชิกมีการติดต่อสื่อสาร และรับข้อมูลข่าวสารระหว่างกันทุกคน ผู้แสดงบทบาทศูนย์กลางในเครือข่าย เป็นผู้นำที่ได้รับการยอมรับและสนับสนุนจากฝ่ายต่าง ๆ ในหมู่บ้าน จุดแข็งของความผูกพันเป็นแบบเชิงเครือญาติ คนรู้จักสนิทสนม ช่วยเหลือเกื้อกูล แบ่งปันทรัพยากรการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเครือข่ายชุมชนพึ่งตนเองในการแก้ไขปัญหาเสพติด สมาชิกมีส่วนร่วมคิดตัดสินใจ ปฏิบัติ และประเมินผลการค้นหาวิธีการพัฒนาเครือข่ายชุมชนพึ่งตนเองในการแก้ไขปัญหาเสพติด ได้แก่ การก่อเกิดเครือข่ายเริ่มจากการสร้างสมาชิกแกนนำที่สมัครใจและได้รับการคัดเลือกจากทุกกลุ่มการดำเนินกิจกรรมเครือข่ายสมาชิกมีความรู้ความเข้าใจสามารถดำเนินกิจกรรมได้ทุกกิจกรรม การประสานเครือข่ายเน้นการรวมกลุ่มให้เครือข่ายเข้มแข็งและการดำรงอยู่ของเครือข่ายมีการรวมกิจกรรมอย่างต่อเนื่องและขยายพื้นที่เครือข่ายรูปแบบการพัฒนาเครือข่ายชุมชนพึ่งตนเองในการแก้ไขปัญหาเสพติด เครือข่ายที่ได้รับการเสริมพลังแล้ว มีการรักษาสัมพันธ์ภาพที่ดีระหว่างสมาชิก การรักษาความ

สัมพันธ์ที่ดีกับชุมชนและนอกชุมชน การพัฒนาสมาชิกเครือข่ายให้มีความรู้ความเข้าใจทั้งทางเทคนิค และวิชาการ การจัดกิจกรรมที่มีประโยชน์ และต่อเนื่องการสร้างแรงจูงใจ จัดระบบติดตามประเมินผล สนับสนุนเพื่อให้สมาชิกทำงานได้สำเร็จและสร้างสมาชิกใหม่อย่างไม่หยุดยั้งข้อดีรูปแบบการพัฒนาเครือข่ายชุมชนพึ่งตนเองในการแก้ไขปัญหาเสพติดเป็นการดำเนินการโดยสมาชิกเครือข่ายชุมชน เพื่อชุมชน ซึ่งไม่ต้องรอความช่วยเหลือจากหน่วยงานภายนอกขอเสียการกระตุ้นให้เกิดการขับเคลื่อนการพัฒนาเครือข่ายชุมชนพึ่งตนเองในการแก้ไขปัญหาเสพติด ยังคงอยู่กับศูนย์กลางเครือข่ายหรือผู้นำ

กิตติศักดิ์ ตันสุรัตน์ (2555 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง ศึกษาการพัฒนา รูปแบบเครือข่ายการเรียนรู้ผ่านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างพลังอำนาจในงานสำหรับบุคลากรของหน่วยงานภาครัฐ จากการศึกษาพบว่า รูปแบบเครือข่ายการเรียนรู้ผ่านเทคโนโลยีและการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างพลังอำนาจในงานสำหรับบุคลากรของหน่วยงานภาครัฐประกอบด้วยองค์ประกอบต่อไปนี้ (1) การสร้างความตระหนัก (2)การให้ผู้เข้าร่วมเล็งเห็นผลประโยชน์ (3) การติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคล กลุ่ม องค์กร (4) การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างสมาชิก (5) การร่วมกันกำหนดและปฏิบัติตามแผนงานโครงการ (6) การจัดเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็น (7) การร่วมกันสรุปบทเรียนผลการทดลองใช้ รูปแบบเครือข่ายการเรียนรู้ผ่านเทคโนโลยีและการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างพลังอำนาจในงานสำหรับบุคลากรของหน่วยงานภาครัฐ พบว่า ผู้เข้าร่วมกิจกรรมตามรูปแบบฯ มีคุณลักษณะของผู้ได้รับการเสริมสร้างพลังอำนาจในงานเพิ่มสูงขึ้น ๙ กวาก่อนเข้าร่วมกิจกรรมตามรูปแบบฯ ซึ่งสรุปได้ว่า การจัดกิจกรรมตามรูปแบบ ๙ นี้ทำให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีคุณลักษณะของผู้ได้รับการเสริมสร้างพลังอำนาจในงาน สูงขึ้น สำหรับในสวนของการประเมินผลความพึงพอใจ พบว่าผู้เข้าร่วมกิจกรรม ๙ มีค่าเฉลี่ยความพึงพอใจระดับมากในทุกรายการ

ศราวุฒิ สุภายอง (2555 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง การสร้างแผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้เครือข่ายทางสังคมเรื่องความเป็นพลเมืองโลก สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนลำปางกัลยาณี จากการศึกษาพบว่า 1.) ได้แผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้เครือข่ายทางสังคม จำนวน 6 แผน คือ แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 1 เรื่องโลกทั้งผองพี่น้องเดียวกัน เวลา 2 ชั่วโมง แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 2 เรื่องคุณลักษณะความเป็นพลเมืองโลก เวลา 2 ชั่วโมง แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 3 เรื่องบทบาทของพลเมืองโลกในศตวรรษที่ 21 เวลา 2 ชั่วโมง แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 4 เรื่องการพัฒนาความเป็นพลเมืองโลกเวลา 2 ชั่วโมง แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 5 เรื่องพลเมืองโลกกับสิทธิมนุษยชน เวลา 2 ชั่วโมง แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 6 เรื่องอุดมการณ์ประชาธิปไตยของพลเมืองโลก เวลา 2 ชั่วโมง 2.) ผลการประเมินแผนการจัดการเรียนรู้ พบว่าแผนการจัดการเรียนรู้ที่ 1 เรื่อง โลกทั้งผองพี่น้องเดียวกัน มีมาตรฐานการเรียนรู้ในระดับเหมาะสมมากทุกมาตรฐาน และมีระดับมาตรฐานของแผนการจัดการเรียนรู้โดยรวมอยู่ในระดับเหมาะสมมากเช่นกัน แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 2 เรื่องคุณลักษณะความเป็นพลเมืองโลก มีมาตรฐานการเรียนรู้ในระดับเหมาะสมมากทุกมาตรฐาน และมีระดับมาตรฐานของแผนการจัดการเรียนรู้โดยรวมอยู่ในระดับเหมาะสมมากเช่นกัน แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 3 เรื่อง บทบาทของ

พลเมืองโลกในศตวรรษที่ 21 มีมาตรฐานการเรียนรู้ในระดับเหมาะสมมากทุกมาตรฐาน และมีระดับมาตรฐานของแผนการจัดการเรียนรู้โดยรวมอยู่ในระดับเหมาะสมมากเช่นกัน แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 4 เรื่อง การพัฒนาความเป็นพลเมืองโลก มีมาตรฐานการเรียนรู้ในระดับเหมาะสมมากทุกมาตรฐาน และมีระดับมาตรฐานของแผนการจัดการเรียนรู้โดยรวมอยู่ในระดับเหมาะสมมากเช่นกัน แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 5 เรื่อง พลเมืองโลกกับสิทธิมนุษยชนมีมาตรฐานการเรียนรู้ในระดับเหมาะสมมากทุกมาตรฐาน และมีระดับมาตรฐานของแผนการจัดการเรียนรู้โดยรวมอยู่ในระดับเหมาะสมมากเช่นกัน แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 6 เรื่องอุดมการณ์ประชาธิปไตยของพลเมืองโลก มีมาตรฐานการเรียนรู้ในระดับเหมาะสมมากทุกมาตรฐาน และมีระดับมาตรฐานของแผนการจัดการเรียนรู้โดยรวมอยู่ในระดับเหมาะสมมากเช่นกัน

กรณีพล จิรรัตน์วัฒนา (2554 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง บทบาทในการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคมในการพัฒนาชุมชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลหนองควาย อำเภอดงจังหวัดเชียงใหม่ จากการศึกษาพบว่า บทบาทและการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคมในการพัฒนาชุมชนด้านกายภาพและสิ่งแวดล้อม ด้านสังคมและวัฒนธรรม ด้านการเมืองและการบริหาร โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง คือ กลุ่มภาคประชาสังคมส่วนใหญ่มีบทบาทในการแก้ไขปัญหาภายในแต่ละหมู่บ้าน และมีบทบาทในการประชาสัมพันธ์ข่าวสารให้แก่ประชาชนภายในแต่ละหมู่บ้าน ลักษณะการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคมในการพัฒนาชุมชนจะอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนใหญ่ภาคประชาสังคมจะมีบทบาทในด้านการตัดสินใจและกำหนดแนวทางในการแก้ไขปัญหาและดำเนินมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมของประชาชนมากกว่าดำเนินการรับผลประโยชน์และด้านการติดตามและประเมินผล ปัญหาและอุปสรรคในการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคมจะอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งได้พบว่าประชาสังคมแต่ละส่วนจะมีการแบ่งหน้าที่กันโดยต่างฝ่ายไม่ได้ประสานงานร่วมกัน ประชาสังคมมีความขัดแย้งกันภายในกลุ่ม ทำให้การแก้ปัญหาขัดขวางประสิทธิภาพและความร่วมมือเท่าที่ควร

งานวิจัยต่างประเทศ

ริชาร์ด โรส (Dasgupta and Serageldin, ed. : 1999) ได้ศึกษาเรื่อง “เครือข่ายทุนทางสังคมในรัสเซียเพื่อต่อต้านสังคมสมัยใหม่” การศึกษานี้เกิดขึ้นจากการพยายามหาตัวชี้วัดทุนทางสังคมในรัสเซียโดยเปรียบเทียบกับสมมติฐานของโคลแมน ซึ่งพบว่าในสังคมต่อต้าน ความทันสมัย องค์การต่าง ๆ มีข้อบกพร่องและการจู่โจมร้ายแรง ทำให้ประชาชนต้องหันมาพึ่งเครือข่ายทางสังคม โดยสรุปได้ว่า สถานการณ์ของแต่ละที่ก่อให้เกิดทุนทางสังคมต่างกัน และในปี ค.ศ.1999 เขาได้ทำการศึกษาเรื่อง “ทุนทางสังคมช่วยสร้างอะไรให้สวัสดิการส่วนบุคคล” เริ่มจากทุนมนุษย์ เช่น ระดับการศึกษา จากนั้นศึกษาถึงการรวมกลุ่มกันทางสังคม และพิจารณาถึงทุนทางสังคมอันเก่าแก่ของรัสเซีย เขาศึกษาว่าทุนทางสังคมมีบทบาท ต่อระบบสวัสดิการอย่างไร ทั้งเรื่องของการมีอาหารที่เพียงพอ รายได้ที่ย่ำแย่ สุขภาพกายและสุขภาพจิต เขาพบว่าทุนทางสังคมมีส่วนช่วยเสริมสวัสดิภาพของปัจเจกบุคคล แต่เขา เน้นการวิเคราะห์ทุนทางสังคมต้องพิจารณาพร้อมกับแผนการถือครองทรัพยากรเพื่อสวัสดิการของบุคคลใด ๆ ด้วย

ดีปา นารายัน และ แลนท์ พิเชษฐ (Dasgupta and Serageldin, ed. :1999) ทำการศึกษาเกี่ยวกับความยากจน การเมือง และการออกแบบนโยบายผ่านแนวคิดเรื่องทุนทางสังคม เขาพบว่าการออกแบบนโยบายที่ดีต้องได้รับความร่วมมือร่วมใจจากภาคต่าง ๆ ได้แก่ ภาคประชาสังคมทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ภาคเอกชน และภาครัฐ ในด้านต่าง ๆ เช่น การเปลี่ยนกฎ การปรับโครงสร้างการปกครองในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ พหุภาคีทางการเมือง ความเท่าเทียมกันทุกคน สาธารณะชนมีความเป็นกลาง มีพื้นที่สาธารณะให้คนกลุ่มต่าง ๆ ได้มาพบปะกัน โครงสร้างพื้นฐานที่อำนวยความสะดวกให้แก่การสื่อสาร นโยบายเกี่ยวกับการศึกษา สื่อมวลชน และการประชาสัมพันธ์ที่จะสนับสนุนบรรทัดฐานและ ค่านิยมของสังคม และสุดท้ายคือ ต้องเคารพในความหลากหลายในสังคม

บทที่ 3

วิธีการศึกษา

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยภาคสนามผสมรูปแบบการวิจัยทั้งการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้เทคนิคการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) มาใช้ในการศึกษารั้งนี้เพื่อศึกษาบริบทของชุมชน ความเป็นเครือข่ายทางสังคมของชุมชน ความเข้มแข็ง มั่นคง และยั่งยืนของชุมชน และคุณภาพชีวิตของชุมชนในการนำไปสู่การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน เป็นการศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนตำบลสามเรือน อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในบทนี้จะกล่าวถึงวิธีการศึกษา ดังนี้

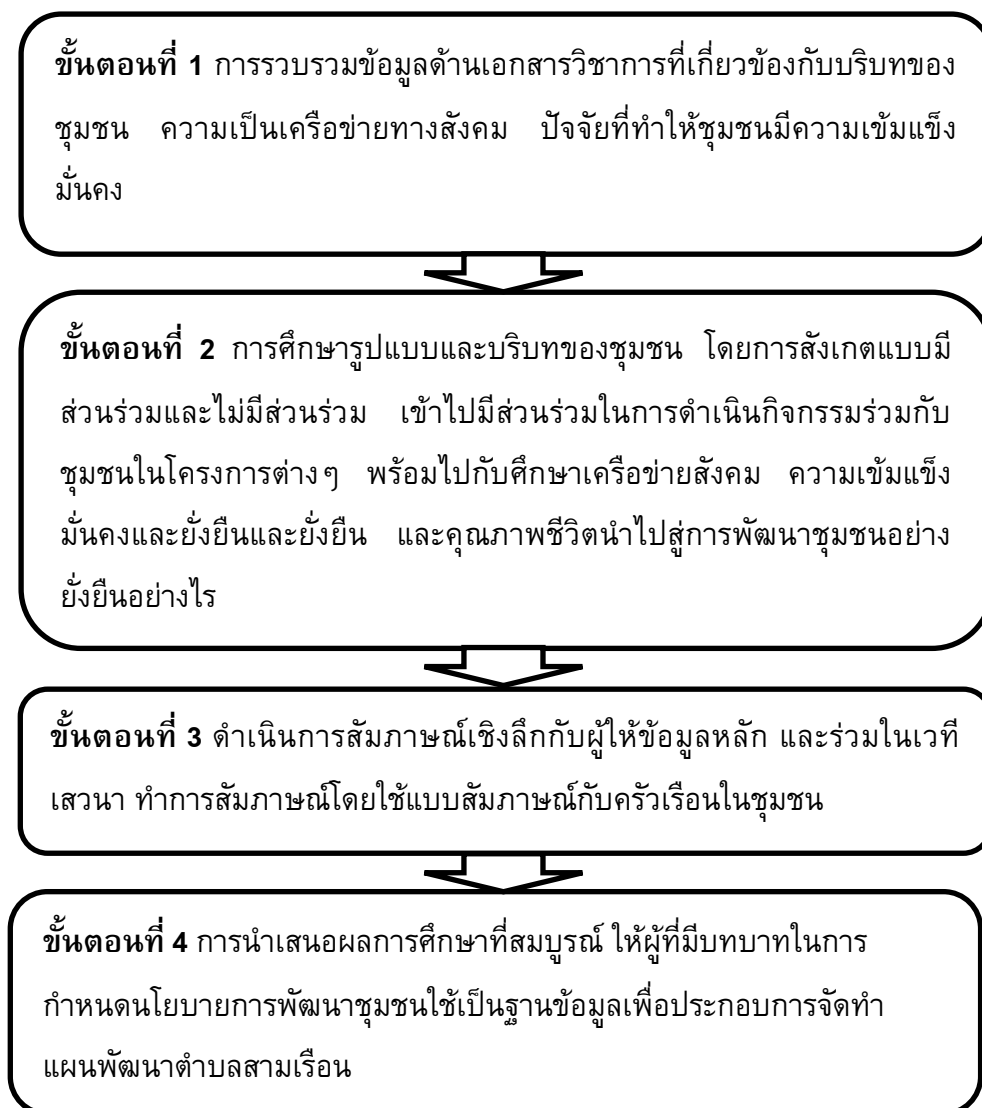
3.1 กรอบแนวคิดขั้นตอนและวิธีการวิจัย

3.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

3.1 ขั้นตอนและวิธีการวิจัย

ขั้นตอนและวิธีการวิจัยกระทำโดยศึกษาข้อมูลทุติยภูมิจากเอกสารหลักฐานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง กับบริบทของชุมชน ความเป็นเครือข่ายทางสังคม ความเข้มแข็ง มั่นคงและยั่งยืนของชุมชน และคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน จากนั้นทำการศึกษาข้อมูลปฐมภูมิจากการลงพื้นที่ ใช้การสังเกตทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมในการเก็บข้อมูลบริบทของชุมชน ความเป็นเครือข่ายทางสังคม ความเข้มแข็ง มั่นคงและยั่งยืนของชุมชน และคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน ทำการตรวจสอบแบบสามเส้าโดยวิธีการโดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลหลัก และการเข้าร่วมกิจกรรมเวทีเสวนา นอกจากนั้นใช้การตรวจสอบจากข้อมูลเชิงปริมาณคือการทำแบบสัมภาษณ์ จากนั้นนำผลที่ได้มาทำการวิเคราะห์สังเคราะห์และนำเสนอบทสรุปและแนวทางให้ชุมชนอื่นนำไปประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อไปดังแสดงในภาพที่ 1

ภาพที่ 3 ขั้นตอนและวิธีการวิจัย

3.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิโดยใช้เครื่องมือต่าง ๆ และประชากรเป้าหมายตามประเภทของการวิจัย ดังนี้

การวิจัยเชิงปริมาณ

เป็นการวิจัยเชิงสถิติพรรณนาโดยใช้เครื่องมือต่าง ๆ ในการศึกษาดังนี้

1) ใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structural Interview) เครื่องมือที่ใช้ที่ใช้ เป็นแบบสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้างคือมีรูปแบบแน่นอนและผู้สัมภาษณ์ลงรายการแทนผู้ถูกสัมภาษณ์ นอกจากเป็นการอำนวยความสะดวกแก่ผู้ถูกสัมภาษณ์แล้วยังเป็นการลดอคติ (Bias) จากการทำแบบสัมภาษณ์ด้วยตนเอง โดยแบบสัมภาษณ์จะประกอบด้วยส่วนของข้อมูลส่วนบุคคลและแบบวัดทัศนคติของ

คุณภาพชีวิตของคนในชุมชน ความเข้มแข็ง มั่นคง และยั่งยืนของชุมชนแบบสัมภาษณ์จะมีลักษณะเป็นข้อคำถามแบบให้เลือกคำตอบเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม อาทิ เช่น เพศ สถานภาพ อายุ การศึกษา เป็นต้น ซึ่งเป็นข้อคำถามมีลักษณะเป็นแบบสำรวจรายการ (Check List) และแบบวัดทัศนคติเป็นแบบให้ประเมินค่า (Rating Scale) ตามแบบของ ลิเคอร์ท (Likert) โดยมีเกณฑ์การให้คะแนนจากน้อยที่สุดไปหามากที่สุด โดยคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างในการศึกษา ดังนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

จากการศึกษาข้อมูลพื้นฐานด้านประชากรของตำบลสามเรือนมีการแบ่งพื้นที่ออกเป็น 8 หมู่บ้าน มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 19.25 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ

กลุ่มตัวอย่าง การกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้หลักการโดยใช้ค่าจากตารางสำเร็จรูปของยามาเน่ (Yamane. 1960 อ้างถึงใน สุวิมล ติรภานนท์. 2546 : 198 - 202) โดยประชากรที่ทำการวิจัยในครั้งนี้มีหน่วยเป็นครัวเรือนซึ่งมีจำนวนทั้งสิ้น 5,776 ครัวเรือน จากการเทียบจากตารางจะอยู่ในช่วงของประชากรระหว่าง 5,000 ถึง 6,000 หน่วย ก็จะได้จำนวนของกลุ่มตัวอย่างในครั้งนี้เท่ากับ 375 ครัวเรือน ที่ระดับความเชื่อมั่นที่ร้อยละ 95

การสุ่มตัวอย่าง จากกลุ่มตัวอย่างที่ได้จำนวน 375 ครัวเรือน ผู้วิจัยใช้วิธีการสุ่มแบบหลายขั้นตอน (Multi-Stage Sampling) โดยคำนวณจากกลุ่มตัวอย่างของประชากรในชุมชนที่อาศัยอยู่ในตำบลท่าคานัน ได้มีการแบ่งออกเป็น 8 หมู่บ้าน ขั้นตอนการสุ่มตัวอย่างดังนี้

1) เมื่อได้ข้อมูลจำนวนประชากรทั้งหมดที่อาศัยอยู่ในตำบลสามเรือน ซึ่งในแต่ละหมู่บ้านจะมีจำนวนครัวเรือนแตกต่างกันไป

2) นำมาจำแนกเป็นสัดส่วนจำนวนครัวเรือนของแต่ละหมู่บ้าน ขั้นตอนนี้จะทราบจำนวนของกลุ่มตัวอย่างว่าในแต่ละหมู่บ้านนั้นมีจำนวนเท่าไร เป็นการกำหนดกลุ่มตัวอย่างแบบโควตา (Quota Sampling)

3) ในแต่ละหมู่บ้านได้นำจำนวนครัวเรือนแต่ละหมู่บ้านมาทำการสุ่มตัวอย่างแบบอย่างง่าย (Simple Random Sampling) คือการจับฉลากตามเลขที่บ้านของหมู่บ้านนั้นๆ ขั้นตอนนี้จะได้เป้าหมายของกลุ่มตัวอย่างที่ผู้วิจัยต้องการในการเก็บข้อมูล ในกรณีที่การจับฉลากตามเลขที่บ้านนั้นแล้วไม่มีเจ้าของบ้านอยู่ กล่าวคือครัวเรือนนั้นไม่สามารถที่จะให้ข้อมูลได้ ผู้วิจัยมีความจำเป็นต้องปรับแผนเพื่อให้สามารถที่จะได้ข้อมูลมา โดยการสุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ (Accidental Sampling) โดยเข้าไปเก็บข้อมูลจากบ้านเลขที่ ที่อยู่ในหมู่บ้านนั้น ซึ่งต้องไม่ซ้ำกับบ้านเลขที่จับฉลากได้อยู่แล้ว

4) ผู้วิจัยสอบถามข้อมูลจากตัวแทนครัวเรือนละ 1 คน จะได้จำนวนผู้ให้ข้อมูลจำนวน 375 คน

การแบ่งขนาดของกลุ่มตัวอย่าง จากจำนวนของประชากรทั้งหมดที่อาศัยอยู่ในตำบลสามเรือน มีจำนวนทั้งสิ้น 5,776 ครัวเรือน ผู้วิจัยได้จำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ ในครั้งนี้จำนวน 375 ครัวเรือน ซึ่งได้แบ่งเป็น 8 หมู่บ้านโดยการจำแนกเป็นอัตราส่วนของครัวเรือนที่พักอาศัยของประชากร ซึ่งมีรายละเอียดตามตารางที่ 1 ดังนี้

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนของกลุ่มตัวอย่างที่เก็บข้อมูลจำแนกตามหมู่บ้าน

ชื่อหมู่บ้าน	หมู่ที่	จำนวน ครัวเรือน	สัดส่วน (ร้อยละ)	จำนวนกลุ่ม ตัวอย่าง
บ้านหลวง	1	129	2.23	9
บ้านสามเรือน	2	3,858	66.79	250
บ้านสามเรือน	3	998	17.28	65
บ้านขอม	4	57	0.99	4
บ้านเทโพ	5	73	1.26	4
บ้านโรงเจ้า	6	538	9.31	35
บ้านคู้ระกำ	7	60	1.04	4
บ้านเสาวังคา	8	63	1.09	4
รวม	-	5,776	100	375

2) แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) โดยเป็นแบบสัมภาษณ์ชนิดปลายเปิดและมีความยืดหยุ่นการตั้งคำถามใหม่ทีอาจจะมีขึ้นในระหว่างการสัมภาษณ์การใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างก็เพื่อหาความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชน โดยใช้แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับความเป็นเครือข่ายและความสัมพันธ์ของชุมชนนี้กับสมาชิกของชุมชนตำบลสามเรือน

3) ประเภทของข้อมูลที่ใช้ เป็นการใช้ข้อมูลปฐมภูมิจากการทำงานภาคสนาม เช่นการสังเกต การสัมภาษณ์ การบันทึกกิจกรรม การบันทึกภาพและเสียง การประชุมกลุ่มและอื่นๆนอกจากนั้นจะใช้ข้อมูลทุติยภูมิที่ได้จากแหล่งข้อมูลต่างๆอาทิเช่น ตัวเลขสถิติต่างๆ ข้อมูลจากเอกสารหลักฐานและหนังสือ ข้อมูลจากภาพถ่ายดาวเทียมมาประกอบในการวิเคราะห์สภาพกายภาพปัจจุบันและความเป็นเครือข่ายทางสังคมของชุมชนตำบลสามเรือน

การวิจัยเชิงคุณภาพ

โดยการศึกษาข้อมูลเชิงคุณภาพที่มีลักษณะเป็นนามธรรมและดำเนินการตรวจสอบระหว่างกัน ในแนวทางสามเส้า (Triangular) โดยการศึกษาที่แตกต่างกลุ่มของผู้ให้ข้อมูลและความแตกต่างในการใช้เครื่องมือต่าง ๆ ดังนี้

1) การศึกษาวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เช่น หนังสือ วารสาร บทความ วิชาการ ประวัติ รายงาน รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ ภาคนิพนธ์ เอกสารทางราชการ เป็นต้น นอกจากนั้นยังศึกษาข้อมูลจากสื่อในรูปแบบต่าง ๆ อีก เช่น ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ต่าง ๆ แอปพลิเคชันเสียง แอปพลิเคชันภาพ เว็บไซต์ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาบริบทของชุมชน วัฒนธรรม ความเป็นเครือข่ายทางสังคมของชุมชน ความเข้มแข็ง มั่นคง และยั่งยืนของชุมชน คุณภาพชีวิตของชุมชน และการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน เป็นต้น เพื่อให้เห็นหลักฐานร่องรอย ข้อมูล ในประเด็นเรื่องบริบทชุมชนตำบลสามเรือน ซึ่งเป็นข้อมูลที่ไม่มีปฏิสัมพันธ์หรือความรู้สึกนึกคิดกับผู้วิจัยและชุมชนจึงเป็นข้อมูลเชิงปริวิสัย จากข้อมูลที่ได้นำไปสู่การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เป็นการศึกษาปรากฏการณ์ในอดีตสืบเนื่องถึงปัจจุบัน

2) การศึกษาบริบทของชุมชน (Community Context) ตำบลสามเรือน โดยศึกษา ลักษณะทางกายภาพ/ชีวภาพของชุมชน การศึกษา ลักษณะประชากรโครงสร้างและการเปลี่ยนแปลง การติดต่อสื่อสาร ช่องทางและการรับข่าวสาร ลักษณะทางเศรษฐกิจสังคม อาชีพ การผลิต การบริหารจัดการ การตลาด การอนามัยและสาธารณสุข ระบบความเชื่อ ค่านิยม ทศนคติ ประเพณี วัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เทคโนโลยี และการเมือง จะศึกษาความสัมพันธ์ของชุมชนที่เชื่อมโยงกับภายนอก ลักษณะทางสังคมกลุ่ม/องค์กร โครงสร้างอำนาจของชุมชน ผู้นำชุมชน ระบบครอบครัวและเครือญาติ เครือข่ายภายในชุมชน บริบทของชุมชนในการจัดการ “ทุนทางสังคม” โดยจะใช้เครื่องมือ คือ การบันทึกภาคสนาม การทำแผนที่ทางสังคมชุมชน (Social Mapping) เพื่อทราบบริบทและความสัมพันธ์ระหว่างกันภายในชุมชน ใช้การสัมภาษณ์ที่ไม่มีรูปแบบ (Informal Interview) กับสมาชิกของชุมชนเพื่อให้ได้ข้อมูลละเอียดลุ่มลึกเกี่ยวกับ ความคิด ทศนคติ วัฒนธรรมชุมชนและทำให้เข้าใจปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจะเป็นการสัมภาษณ์ เชิงกว้าง ประกอบกับการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-Depth Interview) ซึ่งทำกับผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) ที่เป็นทั้งผู้นำชุมชนเจ้าหน้าที่ภาครัฐและองค์กรภาคเอกชนเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ละเอียดอ่อนมากขึ้นและเป็นข้อมูลที่ได้จากมุมมองของคนใน (Emic) ใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การทำแผนที่ความคิด (Mind Mapping) เป็นการร่วมคิดร่วมทำร่วมหาปัญหา ร่วมแสวงหาแนวทางในการแก้ปัญหา เป็นต้น ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการจดบันทึกจากการสังเกต การลงภาคสนามและการทำกิจกรรมร่วมต่าง ๆ การจัดทำแผนที่ทั้งด้านภูมิศาสตร์ แผนที่เครือข่าย แผนที่สังคมและความสัมพันธ์ของครอบครัว การใช้ภาพถ่ายในอดีตและภาพในปัจจุบัน การ

บันทึกเสียง การสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลหลักและผู้มีบทบาทในชุมชน การเก็บแบบสัมภาษณ์และแบบสอบถามร่วมกับนักวิจัยร่วม

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ซึ่งเป็นการวิจัยที่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของทุกฝ่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งผู้วิจัย กลุ่มประชากรที่บางส่วนที่ได้รับการคัดเลือกให้เป็นผู้วิจัยร่วมรวมถึงแกนนำ โดยร่วมกับชุมชนในการแสวงหาโจทย์ปัญหาของชุมชน เพื่อการแก้ปัญหาของชุมชน ในทางคู่ขนานผู้วิจัยได้ทำการหาข้อมูลเพิ่มเติมเพื่อสนับสนุนกิจกรรม ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้นำเอาเทคนิคการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมาใช้ควบคู่ไปกับเทคนิควิธีอื่นๆทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยเน้นการเข้าไปมีส่วนร่วมของตัวผู้ศึกษากับกิจกรรมต่างๆที่ชุมชนจัดขึ้น และร่วมเป็นกรรมการในกลุ่มกิจกรรมที่เกิดขึ้นใหม่ นอกจากนั้นยังร่วมเป็นที่ปรึกษาในโครงการต่างๆ ที่ชุมชนจัดขึ้น ร่วมหารือ หาข้อมูล หาข้อสรุปในการดำเนินงานของกิจกรรมต่างๆ ศึกษาถึงการพัฒนาหรือการเปลี่ยนแปลงของชุมชนจากการจัดกิจกรรมภายในชุมชนเช่นการประชุมกลุ่มอาชีพ การจัดงานประเพณีประจำปีภายในชุมชน และเปิดโอกาสให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการศึกษาในครั้งนี้โดยการให้ข้อมูล กระบวนการและแนวทางในการทำงาน ศึกษาวิจัยร่วมกันโดยการลงไปในพื้นที่พร้อมกัน เป็นการฝึกความสามารถของนักวิจัยท้องถิ่นได้ประการหนึ่ง และเป็นการเก็บข้อมูลโดยใช้คนในชุมชนเองด้วยอีกประการหนึ่ง ทั้งนี้การดำเนินงานอยู่ภายใต้การดูแลของผู้ศึกษาและมีการทบทวนตรวจสอบเป็นระยะๆ

1) ใช้วิธีการที่หลากหลายในการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้วิจัยและชุมชน วิธีการหรือกิจกรรมต่างๆที่จะนำมาใช้อาทิ เช่น

(1) การประชุมอย่างมีส่วนร่วมและสร้างสรรค์ (Appreciation Influence Control) เพื่อสร้างบรรยากาศในการมีส่วนร่วม เสริมพลังให้ชุมชน กำหนดกิจกรรมที่จะร่วมกันทำและร่วมปฏิบัติการ ซึ่งจะสอดแทรกการระดมสมอง(Brain Storming) ในกระบวนการกำหนดปัญหาและการคิดอย่างเป็นระบบให้กับชุมชน รวมทั้งการทำแผนที่ความคิด (Mind Mapping) เสริมการพัฒนาแนวทางการเรียนรู้ แยกแยะและกำหนดความสำคัญของสาเหตุและผลของปัญหาให้กับชุมชนเป็นการร่วมเรียนรู้ที่นักวิจัยมีร่วมกับองค์ความรู้ท้องถิ่น

(2) การประชุมกลุ่ม (Focus Group) การจัดเวทีหรือเสวนา เป็นการระดมความคิดเห็นของชุมชน รับฟัง สามารถนำไปสู่แนวทางการหาข้อสรุปในประเด็นบางประเด็นและการร่วมกันแสวงหาปัจจัยที่ชุมชนให้ความสนใจในการแก้ปัญหา

(3) การศึกษาความต้องการที่จำเป็น (Need Assessment) การย้อนอดีตและการแสวงหาอนาคต (Future Search Conference) สำหรับเป็นเครื่องมือเสริมสร้างการเรียนรู้เข้าใจอดีต

ปัจจุบันและอนาคต เป็นการส่งเสริมให้ชุมชนสามารถมองเห็นเป้าหมายได้ชัดเจนอันจะเป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อนสู่การเปลี่ยนแปลง

2) เข้าร่วมกับชุมชนในการเก็บรวบรวมข้อมูลระหว่างการปฏิบัติการ หรือการทำกิจกรรมร่วม ดำเนินการสรุปผลหรือถอดบทเรียนร่วมกันของผู้เกี่ยวข้องหลังจากการดำเนินการตลอดระยะเวลา เพื่อให้ทราบความคืบหน้าของการดำเนินงานตลอดเวลาและเป็นข้อมูลเพื่อการตัดสินใจต่อไป

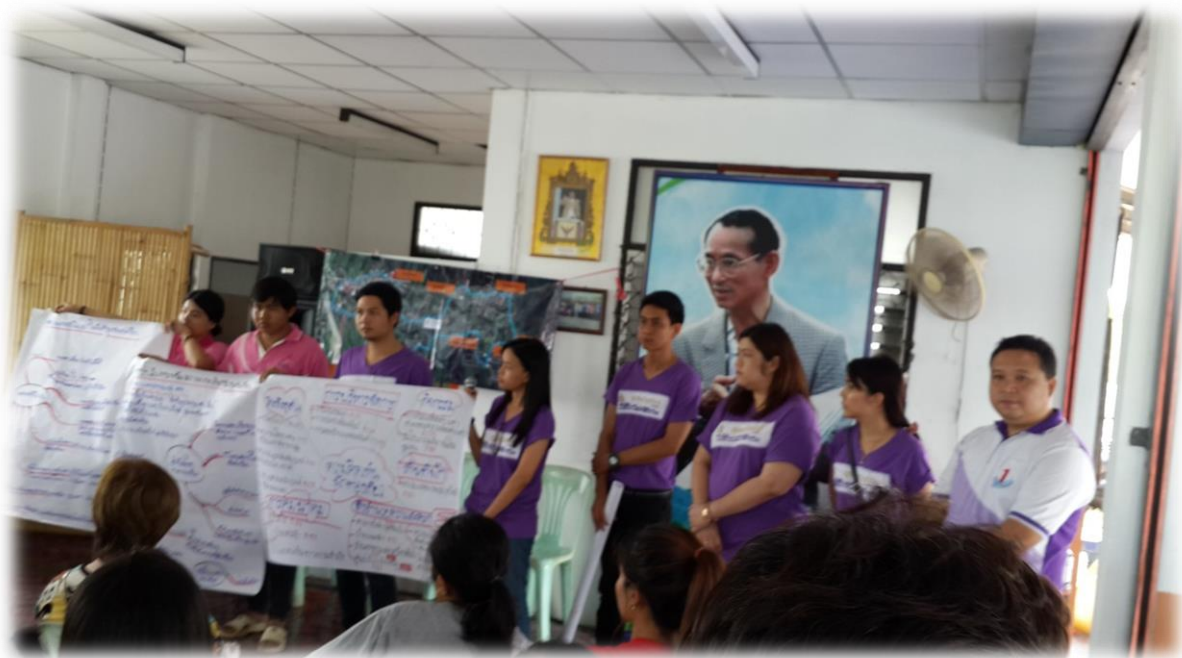
ภาพที่ 4 ร่วมกับชุมชนในการเก็บรวบรวมข้อมูลระหว่างการปฏิบัติการ

3) เข้าร่วมปฏิบัติการกับชุมชนในการแก้ปัญหาของชุมชนตามแผนการ โครงการที่ได้ร่วมกันคิดและพิจารณาแล้วว่ามีความเหมาะสม

ภาพที่ 5 เข้าร่วมปฏิบัติการกับชุมชนในการแก้ปัญหาของชุมชน

4) ร่วมกับชุมชนในการประเมินผลและวิเคราะห์การปฏิบัติการเพื่อทำการปรับปรุงหรือดำเนินการต่อเนื่องให้เป็นระบบและครบวงจร อีกทั้งเป็นการพัฒนาการดำเนินงานให้ได้ผลลัพธ์ที่พึงประสงค์ตามแผนงานที่ร่วมกันวางไว้

ภาพที่ 6 ร่วมกับชุมชนในการประเมินผลและวิเคราะห์การปฏิบัติการ

5) ร่วมกับชุมชนในการสรุปผลและประเมินผลที่ได้จากการปฏิบัติการ ให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นต่าง ๆ ข้อเสนอแนะและข้อแนะนำในการสรุปผลการวิจัย และผลที่ชุมชนได้รับจากการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ภาพที่ 7 ร่วมกับชุมชนในการสรุปผลและประเมินผลที่ได้จากการปฏิบัติการ

จากการทบทวนวรรณกรรมและการศึกษาวิจัยที่ผ่านมาทั้งจากในประเทศและต่างประเทศทำให้มองเห็นภาพของการศึกษาวิจัยในครั้งนี้เด่นชัดขึ้น ซึ่งในครั้งนี้ผู้วิจัยได้รวบรวมเรียบเรียงและสังเคราะห์ประเด็นสำคัญและข้อมูลที่จะทำการศึกษาวิจัยดังแสดงในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ตารางแสดงประเด็นสำคัญและข้อมูลที่จะทำการศึกษาวิจัย

ประเด็นที่ศึกษา	ข้อมูลเชิงปริมาณ	ข้อมูลเชิงคุณภาพ	วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล
บริบทของชุมชน	ประวัติความเป็นมา ข้อมูลส่วนบุคคล โครงสร้างประชากร การอนามัยและสาธารณสุข การศึกษา การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ การใช้ประโยชน์จากที่ดิน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เทคโนโลยี การเมืองการปกครอง	ความเชื่อ ค่านิยม ทศนคติ ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม ศาสนา เหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้น พัฒนาการของชุมชน	ศึกษาจากการเอกสาร, การสัมภาษณ์
คุณภาพชีวิต	ปัจจัยความจำเป็นพื้นฐาน (กายภาพ) สุขภาพ สภาพทางเศรษฐกิจการทำงาน สภาพแวดล้อม สภาพความเป็นอยู่ ปัญหา อาชญากรรมและยาเสพติด การมีส่วนร่วม	คุณภาพชีวิตเชิงอัตวิสัย ความพึงพอใจความสุข ความเครียดความรู้สึกปลอดภัยและมั่นคงการพักผ่อน สภาพของครอบครัว จริยธรรม	การสัมภาษณ์, การประชุมกลุ่ม, การสังเกตแบบมีส่วนร่วม
เศรษฐกิจของชุมชน	เงินทุน รายได้ รายจ่าย การออม ภาระหนี้สิน ทรัพย์สิน การถือครองที่ดินและทรัพยากร	ภาวะการณ์ตลาด ภาวะการณ์แรงงาน ภาวะการณ์พึ่งพา ความพอเพียง	ศึกษาจากการเอกสาร, การสัมภาษณ์, การสังเกตแบบมีส่วนร่วม
การพัฒนาชุมชน	การเรียนรู้ การใช้กิจกรรมร่วม การมีส่วนร่วมกระทำและร่วม รับผล	วิถีทางการพัฒนาและกฎระเบียบของชุมชน ความยุติธรรม	การสัมภาษณ์, การสังเกตแบบมีส่วนร่วม
สิ่งแวดล้อม	สภาพของดิน น้ำ สภาพของทรัพยากรธรรมชาติ สภาพของมลภาวะ การจัดการด้านสิ่งแวดล้อมของครัวเรือนและชุมชน	ความสัมพันธ์ของวิถีการดำรงชีวิตในชุมชนกับสิ่งแวดล้อม ความรู้ ความเข้าใจทัศนคติ แนวคิดและการปฏิบัติของชุมชน เกี่ยวกับการจัดการและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม	การสัมภาษณ์, การสังเกตแบบมีส่วนร่วม

ประเด็นที่ ศึกษา	ข้อมูลเชิงปริมาณ	ข้อมูลเชิงคุณภาพ	วิธีการเก็บ รวบรวมข้อมูล
การพัฒนาที่ยั่งยืน	การพึ่งพาตนเอง การใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่ามีประสิทธิภาพและยั่งยืนการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อม	คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาและการมีส่วนร่วม การมีจิตสาธารณะ การเสียสละเพื่อส่วนรวม ความพอดีในการบริโภค	การสัมภาษณ์, การประชุมกลุ่ม, การสังเกตแบบมีส่วนร่วม,

3.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณจากแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ได้แก่ ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) เพื่อบรรยายข้อมูล ทำการประมวลผล (Computing) โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) เพื่อบรรยายข้อมูลของกลุ่มประชากรที่จะนำเสนอ เนื่องจากข้อมูลหลักจะเป็นเชิงพรรณนาและพรรณนา การวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติจึงใช้สถิติเชิงพรรณนาเป็นหลัก

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

ข้อมูลที่ได้เป็นในรูปแบบของการบันทึกและบรรยาย อาจจะมีรูปภาพนิ่งและเคลื่อนไหว รวมทั้งการบันทึกเสียงประกอบ โดยนำข้อมูลที่ได้ทำการรวบรวมและเรียบเรียงให้เป็นหมวดหมู่ตามประเด็นข้อคำถามและคำสำคัญ (Typology and Taxonomy) ทำการอธิบายบรรยายในรายละเอียดที่ได้และทำการวิเคราะห์เนื้อหา บริบท องค์ประกอบของระบบสังคมกระบวนการต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน สำหรับข้อมูลเชิงคุณภาพจากแบบสัมภาษณ์จะเลือกใช้การวิเคราะห์เชิงตรรกะ การวิเคราะห์ข้อมูลแบบหาข้อสรุปและการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา (Description Method) การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) การจำแนกประเภท (Typological) การวิเคราะห์องค์ประกอบ (Componential Analysis) การวิเคราะห์เปรียบเทียบ (Comparison Analysis) การวิเคราะห์เชิงอุปนัย (Analytic Induction) และการวิเคราะห์เชิงตีความ (Interpretation) ซึ่งเป็นแนวทางการวิเคราะห์เชิงคุณภาพ การตรวจโดยใช้การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธี (Method Triangulation) และการตรวจสอบสามเส้าด้านผู้ให้ข้อมูล (Informant Triangulation) เพื่อให้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพมีความถูกต้อง การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพจะเป็นการวิเคราะห์แบบ

อุปนัยเพื่อสร้างข้อสรุปเชิงนามธรรม (Analytic Induction) จากปรากฏการณ์ที่ได้จากการวิจัยเชิงคุณภาพ

การวิเคราะห์ข้อมูลจากการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

กระทำโดยการใช้การหารือและการถอดบทเรียนร่วมกับนักวิจัยร่วมของชุมชนจัดทำข้อสรุปชั่วคราวในระหว่างการวิจัยและแนวทางการพัฒนาเพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลประกอบการจัดทำแผนพัฒนาชุมชนตำบลสามเรือนที่ได้จากการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างแท้จริง โดยอาศัยกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเมื่อเสร็จสิ้นการวิจัย

บทที่ 4

ผลการศึกษา

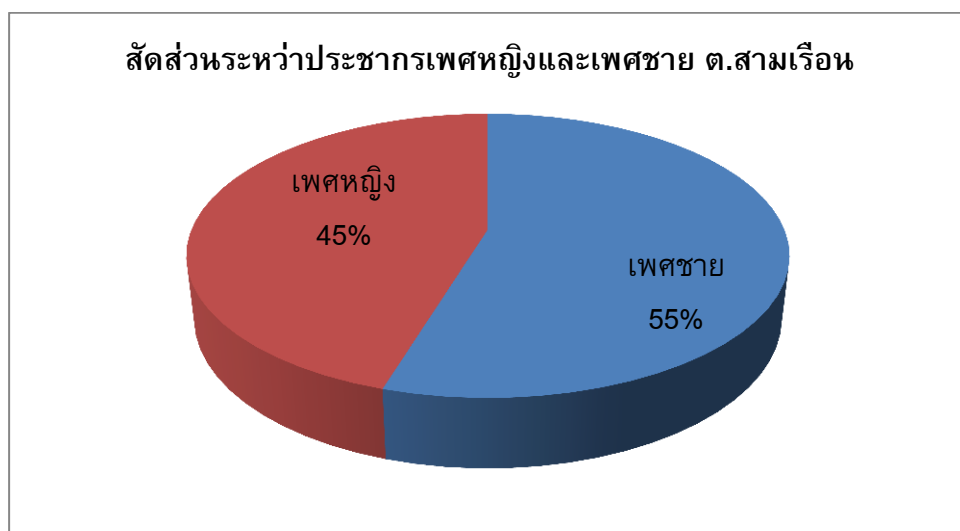
บทนี้เป็นการนำเสนอผลการศึกษารับทของชุมชนสามเรือน ได้แก่ บริบทด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม นอกจากนั้นเป็นการนำเสนอความเป็นเครือข่ายทางสังคม ความเข้มแข็ง มั่นคง และยั่งยืนของชุมชน คุณภาพชีวิต แนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนและแนวทางการขยายผลสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

5.1 บริบทชุมชน

5.1.1 บริบทด้านสังคม

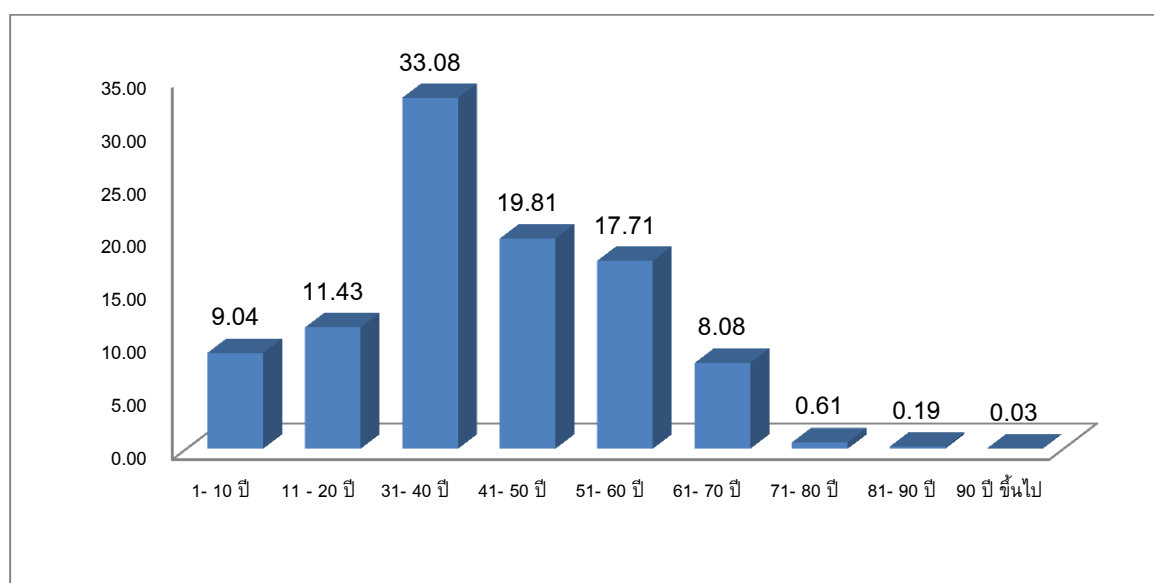
5.1.1.1 ประชากร

บริบทของชุมชนตำบลสามเรือนเป็นแบบ “ชุมชนชนบทผสมชุมชนเมือง” คือมีจำนวนประชากรหนาแน่นในบางหมู่บ้านซึ่งเป็นแถบย่านชุมชนที่พักอาศัย และย่านอุตสาหกรรม โดยมีประชากรหนาแน่นที่สุดในเขตหมู่ที่ 2 บ้านสามเรือน ซึ่งเป็นเขตที่ตั้งของหมู่บ้านจัดสรร คอนโดมิเนียม และอพาร์ทเมนต์ของแรงงานที่ทำงานในเขตนิคมอุตสาหกรรมโรจนะ และยังมีบางหมู่บ้านที่มีความหนาแน่นของประชากรต่อพื้นที่ในอัตราต่ำ เนื่องจากเป็นพื้นที่เกษตรกรรม โดยตำบลสามเรือนมีจำนวนประชากรดังนี้ จำนวนครัวเรือน 874 ครัวเรือน ประชากรทั้งสิ้น 5,764 คน แยกเป็นชาย 3,154 คนหรือร้อยละ 54.72 เป็นหญิง 2,610 คนหรือร้อยละ 45.28 (ภาพที่ 3) ประชากรนับถือพุทธเป็นส่วนใหญ่ (ข้อมูลทะเบียนราษฎร์ของอำเภอบางบางปะอิน ณ วันที่ 6 กรกฎาคม พ.ศ. 2558)

ภาพที่ 8 ภาพแสดงสัดส่วนระหว่างประชากรจำแนกตามเพศ

จำนวนประชากรจากข้อมูลทะเบียนราษฎร แบ่งตามเพศและช่วงของอายุ แสดงในภาพที่ 4 ประชากรวัย 31 - 40 เป็นกลุ่มที่มีอัตราส่วนสูงที่สุดโดย คิดเป็นร้อยละ 33.08 ของประชากรทั้งหมด สำหรับอัตราส่วนประชากรสูงอายุ (60 ปีขึ้นไป) คิดเป็นร้อยละ 8.92 ของประชากรทั้งหมด จำนวนประชากรวัยฟุ้งเฟ้อ คือ 0-14 ปี และ 64 ปีขึ้นไป จำนวนรวม 1,365 คน คิดเป็นอัตราฟุ้งเฟ้อร้อยละ 23.68 ซึ่งสูงกว่าข้อมูลในปี พ.ศ. 2557 ที่มีอัตราฟุ้งเฟ้อร้อยละ 22.79 อัตราฟุ้งเฟ้อแสดงให้เห็นว่าประชากรวัยทำงานจำนวนหนึ่งร้อยละคนมีการดูแลประชากรเด็กและผู้สูงอายุจำนวนมากเท่าใดในที่นี้ประมาณ 24 คน และจากการที่อัตราการฟุ้งเฟ้อสูงขึ้นแสดงให้เห็นภาระที่เพิ่มขึ้นของประชากรวัยทำงานด้วย

ภาพที่ 9 ภาพแสดงสัดส่วนระหว่างประชากรจำแนกกลุ่มอายุ

นอกจากข้อมูลจากทะเบียนราษฎรแล้วยังมีผลที่ได้รับจากการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ดังนี้ ผู้ตอบแบบสัมภาษณ์เป็นชาย 211 คนหรือร้อยละ 56.27 เป็นหญิง 164 คน หรือร้อยละ 43.73 อายุส่วนใหญ่จะมากกว่า 30 ปีขึ้นไป ร้อยละ 82.40 กลุ่มอายุ 31 - 40 ปีมีจำนวนมากที่สุด 132 รายคิดเป็นร้อยละ 35.20 สถานภาพส่วนใหญ่สมรส (ร้อยละ 61.33) ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในชุมชนน้อยกว่า 20 ปี (ร้อยละ 70.40) เฉลี่ยมีบุตรชายครอบครัวละ 1.57 คน จำนวนสมาชิกในบ้านเฉลี่ยอยู่ที่ 4.2 คน ระดับการศึกษาส่วนใหญ่จบสูงกว่าชั้นประถมศึกษาร้อยละ 82.93 แสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงบางประการในด้านของประชากรว่าถึงแม้จะมีข้อมูลจากทะเบียนราษฎรแสดงสัดส่วนของเด็กว่ามีจำนวนมากแต่จากแบบสัมภาษณ์แสดงให้เห็นว่าครอบครัวชุมชนตำบลสามเรือนมีสมาชิกน้อยลง

5.1.1.2 ความสัมพันธ์ในครอบครัวและชุมชน

ประชากรของชุมชนตำบลสามเรือนมีความคล้ายคลึงกัน ในด้านขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม เนื่องจากเป็นคนพุทธเกือบทั้งหมด การประกอบอาชีพแบ่งออกเป็นสองกลุ่มใหญ่ๆ คือกลุ่มที่เป็นชุมชนเมือง (ในเขต ม.2 และ ม.3 บ้านสามเรือน) ประชากรส่วนใหญ่จะมีอาชีพรับจ้างทั่วไป โดยเฉพาะบริษัทเอกชนในนิคมอุตสาหกรรมที่อยู่โดยรอบทั้งนิคมอุตสาหกรรมโรจนะ บางปะอิน และไฮเทค และอีกกลุ่มหนึ่งจะประกอบอาชีพเกษตรกรรมทั้งการทำนา และอาชีพการเพาะเห็ดตับเต่า ซึ่งถือได้ว่าเป็นอาชีพที่สร้างรายได้ให้กับเกษตรกรเป็นจำนวนมากในแต่ละปี จึงส่งผลให้รูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมแบ่งออกเป็นสองกลุ่มเช่นเดียวกัน โดยในแบบที่เป็นชุมชนเมือง (ในเขต ม.2 และ ม.3 บ้านสามเรือน) ประชากรจะไม่ค่อยมีความสัมพันธ์กันมากนัก ส่วนใหญ่เป็นครอบครัวเดี่ยว เนื่องจากเป็นกลุ่มประชากรที่ย้ายถิ่นฐานมาจากที่อื่นเพื่อเข้ามาทำงานในภาคอุตสาหกรรมต่างๆ ส่วนใหญ่จะมีกิจกรรมกันเฉพาะภายในครอบครัวเท่านั้น อีกกลุ่มหนึ่งในแบบเป็นสังคมชนบท จะมีความสัมพันธ์เป็นแบบกันเอง เนื่องจากเป็นเครือญาติกันเกือบทั้งหมด ระบบความสัมพันธ์ในครอบครัว แต่เริ่มมีเปลี่ยนแปลงจากครอบครัวขยายมาเป็นแบบครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น ส่งผลให้ความดูแลเอาใจใส่กันในครอบครัวเริ่มมีน้อยลงเนื่องจากพ่อแม่ต้องทำงานกันเป็นส่วนใหญ่และเด็กก็ถูกส่งให้ไปโรงเรียน

ในด้านโครงสร้างสังคมของชุมชนตำบลสามเรือนนั้นก็แบ่งได้เป็นสองแบบเช่นเดียวกัน โดยในแบบแรกเป็นแบบสังคมเมือง ครอบครัวส่วนใหญ่จะเป็นครอบครัวเดี่ยวซึ่งไม่มีความสัมพันธ์กันเท่าใดนัก (หมู่บ้านจัดสรร คอนโดมิเนียม) ครัวเรือนในแบบดังกล่าวในช่วงเวลาวันทำงานจะพบคนอยู่ในบ้านเรือนน้อยมาก แต่จะพบกิจกรรมทางสังคมต่างๆของครัวเรือนในช่วงเย็นหลังเลิกงาน และวันหยุด อีกแบบหนึ่งเป็นแบบสังคมชนบท ครัวเรือนที่เป็นญาติจะตั้งอยู่ใกล้กันและรวมกันอยู่เป็นกลุ่มบ้านสามารถเดินไปมาหาสู่กันได้สะดวกและแต่ละบ้านไม่นิยมทำรั้วกันแบบถาวรอาจจะมีแนวคูหรือปลูกต้นไม้เป็นเขตพอสั่งเขยเท่านั้น เป็นวิถีชนบทที่แตกต่างอย่างมากกับวิถีชุมชนเมืองที่ต้องสร้างบ้านมีรั้วรอบขอบชิด และปัญหาอาชญากรรมในชุมชนก็มีจำนวนน้อยแสดงว่าชุมชนมีความสงบและไว้วางใจซึ่งกันและกันได้ดี การรวมกลุ่มในชุมชนตำบลสามเรือน มีการรวมตัวกันอย่างเหนียวแน่น มีระบบสัมพันธ์กันแบบเครือญาติ มีการนับถือตามอาวุโส ผู้ได้รับการยกย่องจากความเคารพนับถือ ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน และผู้อาวุโส

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ที่แสดงถึงความเป็นกลุ่มทางสังคม คือ ชุมชนยังรักกันดี ความสามัคคี ความกลมเกลียวจากการสัมภาษณ์ นางอำพร (นามสมมุติ)

“ชาวบ้านที่นี่เป็นเครือญาติกันทั้งนั้นแหละ ยังไม่เห็นมีใครเคียดแค้นเลย ฉันเองก็ไม่เคียดแค้นกับคนอื่น ๆ ชาวบ้านคนอื่นก็ไม่แตกต่างกันเท่าไร สมัยก่อน หรือสมัยนี้ก็ไม่เคียดแค้น อยู่แบบเครือญาติ เพราะเป็นเหมือนญาติกันเกือบทั้งหมด มีอะไรก็แบ่งกันกินแบ่งกันใช้”

5.1.1.3 ความเป็นอยู่ของคนในชุมชน

ด้านที่อยู่อาศัย พบว่าชุมชนตำบลสามเรือนมีความมั่นคงในที่อยู่อาศัยและบ้านมีสภาพคงทนถาวรส่วนใหญ่เป็นลักษณะหมู่บ้านจัดสรร และอาคารชุด(คอนโดมิเนียม)มีเนื้อที่บริเวณน้อย แต่ในส่วนที่เป็นชนบท บ้านยังคงเป็นลักษณะบ้านไม้ยกพื้นสูงและบางหลังมีการต่อเติมด้านล่างภายหลัง มีทั้งที่เป็นไม้ทั้งหลังและลักษณะครึ่งตึกครึ่งไม้ หลังคาส่วนใหญ่เป็นสังกะสี มีบางครัวเรือนมีบ้านเป็นลักษณะก่ออิฐถือปูนและหลังคาเป็นกระเบื้อง ตัวบ้านส่วนใหญ่จะหันด้านหน้าเข้าหาถนน บ้านส่วนใหญ่มักจะมีบริเวณเนื่องจากแต่ละครัวเรือนมีพื้นที่มากพอสมควรเป็นลักษณะของบ้านไทยในชนบทเช่นกัน เป็นลักษณะบ้านไม้ยกพื้นสูงและบางหลังมีการต่อเติมด้านล่างภายหลัง ตัวบ้านส่วนใหญ่จะหันด้านหน้าเข้าสู่คลอง (คลองโพธิ์) ยกเว้นบ้านที่ปลูกในยุคปัจจุบัน จะหันด้านหน้าเข้าหาถนน เพราะเดิมนั้นชุมชนสามเรือนใช้คลองโพธิ์เป็นเส้นทางสัญจรหลัก บ้านดั้งเดิมส่วนใหญ่มักจะมีบริเวณเนื่องจากแต่ละครัวเรือนมีพื้นที่มากพอสมควรเป็นลักษณะของบ้านไทยในชนบทเช่นกัน นอกจากนั้นยังมีหมู่บ้านจัดสรร ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของแรงงานที่ย้ายถิ่นฐานมาทำงานในเขตอุตสาหกรรม ในละแวกจังหวัดพระนครศรีอยุธยา และจังหวัดใกล้เคียง จะมีลักษณะเป็นบ้านก่ออิฐถือปูน รูปทรงทันสมัยมีอาณาบริเวณที่ชัดเจนของบ้านแต่ละหลัง แต่ละหมู่บ้าน มีรั้วรอบขอบชิด มีระบบรักษาความปลอดภัยที่เป็นมาตรฐาน มีสาธารณูปโภคพื้นฐาน และสิ่งอำนวยความสะดวกอย่างครบครัน ซึ่งถือได้ว่าเป็นชุมชนเมืองขนาดใหญ่ และมีความแตกต่างจากสังคมในชุมชนชนบท จากที่กล่าวไว้ข้างต้นอย่างเห็นได้ชัด

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ นายโชติ (นามสมมุติ) แสดงให้เห็นความเป็นมาของลำคลองโพธิ์ว่า “การสัญจรสมัยก่อนใช้เรือ เพราะถนนยังไม่มี เป็นเรือแจว จะเข้าเมืองก็แจวเรือไป ค้าขายก็มีการค้าขายทางน้ำกันตลอด ชีวิตส่วนใหญ่ผูกพันกับสายน้ำตลอดตั้งแต่เกิดยันตาย หากินก็เป็นปลาในลำคลองนี้แหละ พืชการต่างๆก็เกิดจากสายน้ำทั้งประเพณีแข่งเรือ งานบวช งานแต่ง งานศพ อยู่กับสายน้ำทั้งหมด สมัยก่อนหน้าแล้งคลองจะค่อนข้างแห้ง คนจะไปตลาดหรือเอาข้าวไปสีบางครั้งต้องใช้ควายลากไป บางคนก็ใช้คนลากเรือไปไม่ถึงไปไม่ได้ ถ้าไปไม่ได้ก็เดิน บางครั้งก็ใช้ผ้าขาวม้าแขวนกันมาลากที่สุดในสมัยนั้นเนีย หลังจากนั้นก็มีเรือเครื่อง ลักษณะไม่เหมือนแบบเดิม แต่จะเป็นเรือเล็กๆ มีเครื่องติดอยู่ท้ายเรือประหยัดเวลาไปได้เยอะ...สมัยก่อนการคมนาคมใช้เรือหรือต่างอำเภอบางต้องเดินไป ถ้าคนมีตังค์ พวกพ่อค้า ครู กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ก็จะนั่งเรือจ้างไป โดยเรือจ้างคิดค่าโดยสารไม่เกินห้าบาท สมัยนั้นข้าวเกวียนละ 500 – 600 บาท ทำนาปีละครั้ง...”

เช่นเดียวกับนายเจริญ (นามสมมุติ) ที่กล่าวว่า “เมื่อก่อน การเดินทางลำบากกว่าสมัยนี้เยอะ ต้องเดินบ้าง คลองแห้งก็ต้องลากเรือไปตลาดบ้าง เวลาเมือง ก็นานกว่าจะถึง แต่ถ้าระยะใกล้ก็อาศัยเดินไป”

สอดคล้องกับนายสุบิน (นามสมมุติ) ที่กล่าวว่า “สมัยก่อนชุมชนทำนา ช่วยกันลงแขกเกี่ยวข้าว นาโน้นบ้าง นานี้บ้าง นาเราบ้างก็ว่ากันไป ว่างก็ไปเกี่ยว สัญจรโดยเรือบ้าง เดินบ้าง เวลาเข้าเมือง ก็แจวเรือไปบ้าง เรือเครื่องบ้าง เป็นเรือประจำ วิ่งจากบ้านไปตลาด เอาของจากชุมชนไปขาย

ในชุมชน และเยี่ยมญาติ พอโรงเรียนปิดก็ไปเที่ยวตัวเมือง เอาของไปฝากญาติ ไปเยี่ยมญาติด้วย เอาของไปขายด้วย”

สำหรับสาธารณูปโภคด้านไฟฟ้านั้น ชุมชนตำบลสามเรือนมีไฟฟ้าใช้ทั่วถึงทุกหลังคาเรือน โดยไฟฟ้าเริ่มเข้ามาสู่ชุมชนเมื่อปี พ.ศ. 2531 โดยเดินเสาไฟฟ้ามาตามถนนเส้นทางสัญจรเป็นหลัก โดยเฉพาะถนนโรจนะ – วังน้อย และถนนสายเอเชีย เพื่อรองรับเขตนิคมอุตสาหกรรม (นิคมอุตสาหกรรมโรจนะ) ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงความเป็นอยู่และวิถีชีวิตของชาวตำบลสามเรือนอย่างเห็นได้ชัด ไฟฟ้าที่ให้บริการมีคุณภาพและประสิทธิภาพอยู่ในเกณฑ์ดี ปัจจุบันชาวบ้านนิยมใช้การสื่อสารโดยช่องทางของโทรศัพท์เคลื่อนที่ เนื่องจากมีความสะดวกในการใช้งานสามารถพกพาไปได้ทุกสถานที่

สาธารณูปโภคด้านน้ำประปานั้นให้บริการได้ทั่วถึง เนื่องจากอยู่ในเขตพื้นที่มีนิคมอุตสาหกรรม (นิคมอุตสาหกรรมโรจนะ) และมีประชากรอาศัยอยู่หนาแน่นในบางหมู่บ้าน (หมู่ที่ 1 และ 2) โดยเฉพาะในเขตที่มีหมู่บ้านจัดสรร คอนโดมิเนียม และหอพักต่างๆ ทำให้การจัดสรรสาธารณูปโภคด้านต่างๆ อย่างเต็มที่ เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับสถานประกอบการ และพื้นที่ที่อยู่อาศัยของประชากร

5.1.1.4 สุขภาพและสาธารณสุข

ด้านการดูแลสุขภาพและระบบสาธารณสุข พบว่า สมาชิกในชุมชนใช้บริการการรักษาพยาบาลจากแพทย์แผนปัจจุบันเป็นส่วนใหญ่ สำหรับค่านิยมด้านสุขภาพของสมาชิกชุมชนตำบลสามเรือนนั้น หากเจ็บป่วยเล็กน้อย จะเลือกไปใช้บริการคลินิกหรือสถานอนามัยใกล้บ้าน กรณีการเจ็บป่วยหนักเกินขีดความสามารถขอคลินิกหรือสถานอนามัยจะทำการส่งต่อไปยังโรงพยาบาลพระนครศรีอยุธยาหรือโรงพยาบาลอื่นๆ ตามสิทธิที่ได้รับการรักษาของผู้ป่วย โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลสามเรือน อยู่ในความดูแลของโรงพยาบาลบางปะอิน โดยโรงพยาบาลจะส่งทีมแพทย์พยาบาล นักกายภาพบำบัด นักเทคนิคการแพทย์และเภสัชกร เข้าไปร่วมให้บริการที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลสามเรือน สัปดาห์ละ 1 วัน (ทุกวันพุธ) มีพยาบาลวิชาชีพจบเวชปฏิบัติ ปฏิบัติงานประจำ ได้รับการสนับสนุนอุปกรณ์ เครื่องมือ ครุภัณฑ์ ยาและเวชภัณฑ์ จากโรงพยาบาลบางปะอิน มีระบบอินเทอร์เน็ตในการเชื่อมโยงและติดต่อสื่อสารระหว่างกัน ให้บริการตรวจรักษาผู้ป่วยทั่วไปทั้งในและนอกเวลาราชการตลอด 24 ชม. ชุมชนมากกว่าร้อยละ 60 มีสิทธิประกันสังคมในการรักษาพยาบาล ทำให้ผู้มาใช้บริการส่วนใหญ่เป็นชาวบ้านทั่วไปที่มีอาชีพเกษตรกรรม เป็นคนพื้นถิ่น ซึ่งมารักษาอาการเจ็บป่วยเล็กน้อยเท่านั้น นอกจากนี้ยังมีอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (สมาชิก อสม.) เป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อน สมาชิก อสม. ดำเนินการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมสุขภาพ เช่น มีการรวมกลุ่มกันรณรงค์ป้องกันและควบคุมโรคต่าง ได้แก่ โรคเบาหวาน ความดันโลหิตสูง ไข้เลือดออก ไข้หวัดใหญ่ ไข้หวัดนก มีกิจกรรมการส่งเสริมสุขภาพทุกกลุ่มอายุ โดยการดำเนินการกิจกรรมต่างๆ มีความต่อเนื่องกันอย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง เป็นการรวมกลุ่มและทำกิจกรรมแบบมีส่วนร่วมที่มีการริเริ่มจากสมาชิกของชุมชนเองและได้รับการสนับสนุนด้านวิชาการจากกระทรวงสาธารณสุข ได้รับงบประมาณการดำเนินงานจากองค์การบริหารและปกครองส่วนท้องถิ่นและเทศบาล

จากข้อมูลสุขภาพของตำบลสามเรือน พบว่าในปีงบประมาณ พ.ศ. 2558 มีผู้ป่วยด้วยโรคไม่ติดต่อ ดังนี้คือ ความดันโลหิตสูง 75 ราย เบาหวาน 32 ราย และเป็นทั้งความดันโลหิตสูงและเบาหวาน 35 ราย เป็นอัมพาต 2 ราย และเป็นโรคหัวใจและหลอดเลือด 2 ราย ผู้ป่วยส่วนใหญ่จะมีอายุ 40 ปีขึ้นไป นอกจากนั้นยังมีการเจ็บป่วยอันเนื่องมาจากอุบัติเหตุจราจรจำนวน 16 ราย สำหรับโรคติดต่อที่เกิดขึ้นได้แก่ อูจจาระร่วง จำนวน 20 ราย โรคระบบทางเดินหายใจ 368 รายซึ่งส่วนใหญ่เป็นเด็กอายุระหว่าง 5 - 10 ปี สาเหตุการเสียชีวิตของชุมชนเนื่องมาจากโรคความดันโลหิตสูง โรคเบาหวาน โรคหัวใจและหลอดเลือดเป็นสาเหตุอันดับต้นๆ

สำหรับสวัสดิการของรัฐบาลในการรักษาพยาบาลนั้นผู้ตอบแบบสัมภาษณ์มีสิทธิประกันสังคมเป็นส่วนใหญ่ จำนวน 229 คน คิดเป็นร้อยละ 61.07 เนื่องจากประชากรส่วนใหญ่เป็นพนักงานของบริษัทเอกชน (รับจ้าง) ซึ่งเป็นเรื่องปกติที่ทางบริษัทต้องดูแลในเรื่องการทะประกันสังคมให้กับพนักงานของตนเอง ทำให้ส่วนใหญ่เมื่อเจ็บป่วยไม่ว่าจะเล็กน้อยหรือมากกว่านั้น ผู้ตอบแบบสัมภาษณ์จะมาจะรักษาที่โรงพยาบาลที่ตนเองมีสิทธิประกันสังคมระบุไว้ จึงทำให้เมื่อเจ็บป่วยผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ส่วนใหญ่จะไปรักษาที่โรงพยาบาล และคลินิกเอกชน จำนวน 333 คน คิดเป็นร้อยละ 88.80 ผู้ตอบแบบสัมภาษณ์มีดัชนีมวลกายปกติจำนวน 208 ราย คิดเป็นร้อยละ 55.47 และมีผู้มีน้ำหนักเกิน 131 ราย หรือร้อยละ 34.93 ผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ส่วนใหญ่จะมีร่างกายปกติจำนวน 139 คน หรือร้อยละ 37.07 แต่พบว่าเป็นโรคเกี่ยวกับทางเดินหายใจถึง 137 ราย หรือร้อยละ 37.53

จากการสัมภาษณ์นางอารี (นามสมมุติ) เป็นอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน พบว่าสาเหตุของการเป็นโรคเบาหวานเกิดการการบริโภคกล่าวคือ

“อาหารพื้นบ้านในแถบนี้ส่วนใหญ่เป็นอาหารไทยแบบดั้งเดิม ไข่ผัก ปลา และของที่มีอยู่ในชุมชนไม่ต้องไปหาซื้อจากที่อื่น เน้นอาหารที่มีรสชาติดกกล่อม มีส่วนประกอบของกะทิเป็นหลักในอาหารแกง และอาหารหวานต่างๆ แต่ก็อยู่กับความชอบ แต่คนที่รักสุขภาพก็มี อาหารเหล่านี้จะได้กินกันบ่อยในช่วงวันพระ หรือมีงานบุญที่ชาวบ้านร่วมกันทำ ในกลุ่มที่พี่ดูแลก็มีคนเป็นความดัน เบาหวาน สาเหตุมาจากอาหารการกินบ้าง ความเครียดบ้าง พักผ่อนไม่เพียงพอบ้างเวลาออกเยี่ยมคนในชุมชน วัดความดันเดือนละครั้ง บางครั้งก็เอาเครื่องเจาะเบาหวานไปด้วย”

พอสรุปได้ว่าสำหรับสวัสดิการสาธารณสุข ชุมชนตำบลสามเรือนส่วนใหญ่มีสวัสดิการจากกองทุนประกันสังคม เนื่องจากประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพเป็นพนักงานในบริษัทเอกชน (รับจ้าง) ในการรักษาพยาบาลจึงเลือกใช้บริการสถานพยาบาลที่ระบุไว้ในสิทธิประกันสังคมเป็นส่วนใหญ่มีส่วนน้อยที่ใช้สิทธิอื่นๆ ประชากรส่วนใหญ่จะเข้ารับการตรวจสุขภาพประจำปี นอกจากนี้ยังพบว่าประชากรส่วนใหญ่มีปัญหาสุขภาพเรื่องระบบทางเดินหายใจ สาเหตุเนื่องมาจากการทำงานในสถานประกอบการที่มีมลภาวะทางอากาศ และไม่ได้ป้องกันอย่างถูกวิธี และขาดการออกกำลังกาย รวมไปถึงขาดความ

ตระหนักในการดูแลสุขภาพ โดยเฉพาะในเรื่องการบริโภค(น้ำหนักตัว) ซึ่งปัญหาที่ปรากฏ คือ ปัญหาของโรคที่ไม่ติดต่อกันและป้องกันได้ เช่น เบาหวาน ความดันโลหิตสูงและโรคหลอดเลือด พบว่าปัจจัยที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับสาเหตุของการเกิดโรคสามารถ คือ ความเครียด ความพึงพอใจ และค่านิยม ประเพณีวัฒนธรรม ความรู้และความเข้าใจด้านสุขอนามัยและโภชนาการ การออกกำลังกาย และวิถีการบริโภค

ชุมชนมีอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) คอยให้ความรู้และช่วยเหลือชุมชน มีการแบ่งภาระหน้าที่ในการรับผิดชอบของอาสาสมัครแต่ละคนในการแบ่งกันดูแลสุขภาพในชุมชนครบทุกครัวเรือน มีการออกเยี่ยมเยียนครัวเรือนและให้การปรึกษาดูแลสุขภาพผู้มีโรคประจำตัว นอกจากนี้ อาสาสมัครสาธารณสุขยังได้รับการฝึกอบรมจากโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลเป็นประจำอย่างต่อเนื่อง ปัญหาของคนในชุมชนจากการเจ็บป่วยอันเนื่องมาจากโรคไม่ติดต่อต่างๆ เช่น โรคความดันโลหิตสูง โรคเบาหวาน โรคหัวใจและหลอดเลือด บริบทของชุมชนและบริบทของสังคมที่เปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะการเป็นที่ตั้งของชุมชนที่อยู่อาศัย และโรงงานอุตสาหกรรมในเขตบริเวณใกล้เคียง ทำให้สมาชิกในชุมชนเกิดอาการเจ็บป่วยในอัตราที่สูงเมื่อเปรียบเทียบกับชุมชนอื่นๆ

5.1.1.5 การศึกษา

ด้านการศึกษา ชุมชนตำบลสามเรือนมีศูนย์พัฒนาเด็กเล็กวัดสามเรือน ซึ่งจัดการศึกษาโดยองค์การบริหารส่วนตำบลสามเรือน ในช่วงก่อนวัยเรียน โดยจัดตั้งเพื่อแบ่งเบาภาระของผู้ปกครองในการเลี้ยงดูเด็กเล็กขณะที่ผู้ปกครองต้องไปประกอบอาชีพต่างๆ ลักษณะเป็นอาคารชั้นเดียวก่ออิฐถือปูน มีรั้วรอบบริเวณ และมีโรงเรียนระดับประถมศึกษา คือ โรงเรียนวัดสามเรือน ซึ่งจัดการศึกษาตั้งแต่ระดับชั้นอนุบาล - ประถมศึกษาปีที่ 6 เป็นสถานศึกษาที่ชุมชนตำบลสามเรือนบางส่วนได้ให้บุตรหลานมาศึกษาเล่าเรียน กรรมการสถานศึกษาของโรงเรียนส่วนใหญ่จะประกอบด้วยพระสงฆ์ และสมาชิกของชุมชนในตำบลสามเรือน ทำให้สามารถตอบสนองความต้องการของชุมชนในการบริหารจัดการการศึกษาได้เป็นอย่างดี รวมไปถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดูแลสุขภาพของบุตรหลาน นอกจากนี้ยังพบว่า ผู้ปกครองบางส่วนก็นิยมส่งบุตรหลานเข้าไปเรียนในตัวจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งอยู่ไปไกลมากนัก ทั้งในระดับประถมศึกษา(โรงเรียนอนุบาลอยุธยา โรงเรียนยอแซฟอยุธยา โรงเรียนจิรศาสตร์ โรงเรียนเตรียมนานาชาติอยุธยา ฯลฯ) มัธยมศึกษา (โรงเรียนอยุธยาวิทยาลัย โรงเรียนจอมสุรางค์ ฯลฯ) ระดับอาชีวศึกษา (วิทยาลัยเทคนิคอยุธยา วิทยาลัยเทคโนโลยีอยุธยา ฯลฯ) จนถึงระดับอุดมศึกษา (มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ และมหาวิทยาลัยราชภัฏอยุธยา)

5.1.1.6 ปัญหาของชุมชน

เนื่องจากชุมชนตำบลสามเรือนเป็นเขตที่มีผู้คนย้ายถิ่นฐานจากที่อื่นเข้ามาอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะแรงงานที่มาทำงานในเขตนิคมอุตสาหกรรม ส่งผลให้สภาพปัญหาของสังคมที่

เป็นปัญหาหลักของชุมชน คือ ปัญหาด้านยาเสพติด ถึงแม้ว่าจะมีคดีที่เกี่ยวข้องกับยาเสพติดน้อยหรือไม่ปรากฏในบันทึกประจำวันของเจ้าพนักงาน แต่จากการสัมภาษณ์กลับ พบว่า มีปัญหายาเสพติดในชุมชนแต่เจ้าหน้าที่ไม่อาจเข้าถึงได้ รวมทั้งยังขาดแผนงานที่จะเข้ามาช่วยป้องกันและดูแลแก้ไข ปัญหาในเชิงรุก จึงทำให้เกิดปัญหายาเสพติดในชุมชนได้ ปัญหาของยาเสพติดและปัญหาอาชญากรรมเป็นปัญหาที่อาจจะเรียกได้ว่า เกิดจากกระแสของการเปลี่ยนพื้นที่ดังกล่าวให้เป็นเขตนิคมอุตสาหกรรมก็ได้ เนื่องจากในอดีตไม่มีคดีประเภทนี้มากนักเนื่องจากเป็นสังคมชนบทและการเดินทางเป็นไปได้ยากลำบาก ครั้งเมื่อความเจริญจากการพัฒนาเกิดขึ้นในชุมชน ปัญหาของยาเสพติดและปัญหาอาชญากรรมก็เกิดขึ้นตามมาด้วย สำหรับปัญหายาเสพติดประเภทสุราและเครื่องดื่มแอลกอฮอล์จากข้อมูลของโรงพยาบาลสุขภาพตำบล ไม่พบปัญหาของผู้เป็นโรคพิษสุราเรื้อรัง แต่จากข้อมูลจากการสัมภาษณ์ พบว่า ส่วนใหญ่ประชากรจะดื่มเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ในช่วงหลังเลิกงาน ช่วงวันหยุด และช่วงการจัดงานสังสรรค์ต่างๆ

จากข้อมูลของสำนักงานตำรวจแห่งชาติและสถานีตำรวจภูธรบางปะอิน ข้อมูลสถิติอาชญากรรมที่น่าสนใจชุมชนตำบลสามเรือน จากการสัมภาษณ์เจ้าพนักงานสอบสวนสถานีตำรวจภูธรบางปะอิน พบว่า สถิติการเกิดคดีต่างๆ ของพื้นที่ในเขตตำบลสามเรือน ในปีพ.ศ. 2557 ที่ผ่านมานั้นมีจำนวนน้อย ส่วนสาเหตุสำคัญของการเกิดคดีในท้องที่เพราะเป็นเขตพื้นที่อุตสาหกรรมเป็นส่วนใหญ่ ทำให้มีผู้คนต่างถิ่นย้ายถิ่นฐานเข้ามาอาศัยในพื้นที่จำนวนมาก มีเพียงคดีที่ไม่ร้ายแรง เช่น ทะเลาะวิวาท การลักขโมย และการกระทำผิด พรบ.จราจร โดยในเขตตำบลสามเรือนไม่มีคดีอุกฉกรรจ์และสะเทือนขวัญ คดีประทุษร้ายต่อชีวิต ร่างกาย และเพศ คดีประทุษร้ายต่อทรัพย์สินในอัตราต่ำ คดียาเสพติดเป็นคดีที่มีผู้กระทำความผิดมากที่สุดและจับกุมได้มากที่สุดโดยอาศัยการข่าวของทางราชการ

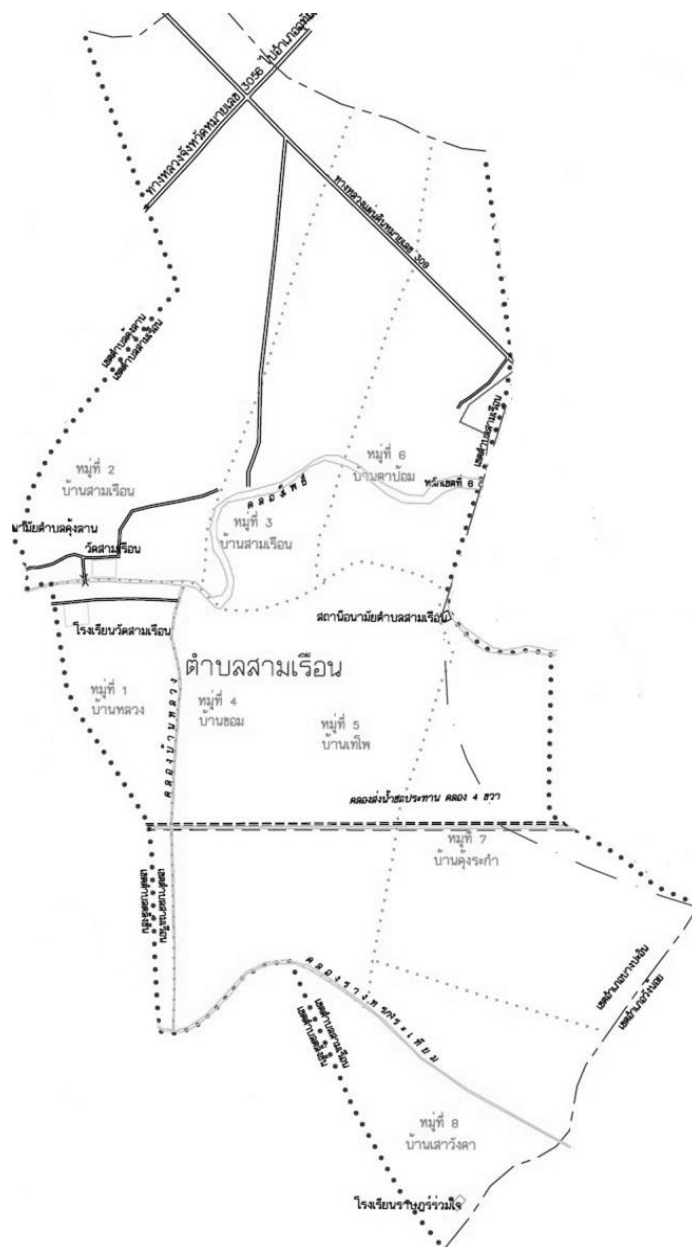
โดยสรุปบริบทของชุมชนมีความเป็นชุมชนแบบผสมผสาน ที่มีทั้งชุมชนเกษตรกรรมแบบดั้งเดิม ที่มีความสัมพันธ์แบบเครือญาติอย่างเข้มแข็ง และมีความเคารพเชื่อถือในผู้นำ อีกส่วนหนึ่ง คือ ชุมชนที่เป็นย่านที่อยู่อาศัยของแรงงานที่เป็นประชากรแฝง ที่มาอาศัยอยู่ในเขตชุมชนตำบลสามเรือนเพื่อมาทำงานในเขตอุตสาหกรรมต่างๆ ที่อยู่ใกล้เคียง เช่น นิคมอุตสาหกรรมโรงนะ นิคมอุตสาหกรรมไฮเทค นิคมอุตสาหกรรมนวนคร เป็นต้น ชุมชนดังกล่าว มีความสัมพันธ์กันแบบหลวมๆ กล่าวคือ ประชากรไม่ค่อยมีปฏิสัมพันธ์กันมากนัก ส่วนใหญ่จะไม่ค่อยรู้จักกัน แม้จะอยู่ในคอนโดมิเนียม หรือในหมู่บ้านจัดสรรที่เดียวกัน ไม่มีกิจกรรมให้ทำร่วมกันมากนัก เนื่องจากส่วนใหญ่จะออกไปทำงานกันตั้งแต่เช้า และกลับเข้าที่พักอาศัยในช่วงเย็นถึงค่ำ โดยมีวันหยุดเพียงวันอาทิตย์เป็นส่วนใหญ่ นอกจากนี้ยังพบว่าประชากรส่วนใหญ่มีภูมิลำเนาอยู่ต่างจังหวัดเป็นส่วนใหญ่ ทำให้ช่วงวันหยุดยาวก็จะเดินทางกลับภูมิลำเนาของตนเอง จึงไม่มีโอกาสทำกิจกรรมร่วมกับชุมชน ทำให้ไม่มีส่วนร่วมกับกิจกรรมของชุมชน และไม่เข้าใจถึงบริบทชุมชนดั้งเดิมของชุมชนสามเรือน ชุมชนสามารถจัดการปัญหาตามกระแสโลกาภิวัตน์ได้ดีในระดับหนึ่งเป็นการปรับตัวให้รับกระแสการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่รวดเร็ว ชุมชนมีความเข้มแข็งทำให้ไม่มีคดีอุกฉกรรจ์และสะเทือนขวัญแต่มีคดียาเสพติดเป็นปัญหาของชุมชน แต่ถึงกระนั้นก็

ดีปัญหาหาเสพติดก็ยังคงเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นมากที่สุดในคดีอาชญากรรมที่เกิดขึ้นในชุมชนอันเป็นผลมาจากบริบทของสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

ปัญหานี้สิน ในชุมชนตำบลสามเรือนมีโครงการกองทุนหมู่บ้านโดยได้รับการจัดสรรเงินทุนจำนวน 1,000,000 บาท และจัดสรรให้แก่สมาชิก ซึ่งปัจจุบันสมาชิกส่วนใหญ่นำเงินมาคืนกองทุนตามกำหนดชำระหนี้ แต่ส่วนหนึ่งเข้าเกณฑ์ว่าจะหนี้สูญ เนื่องจากสมาชิกไม่สามารถหาเงินมาคืนกองทุนได้ตามกำหนด และจากการที่หลักการดำเนินการของรัฐบาลเปลี่ยนแปลงไป ทำให้กฎเกณฑ์และโครงการปรับเปลี่ยนไปด้วย นอกจากนั้นหน่วยงานภาครัฐยังไม่มีดำเนินการมาดูแล ทำให้ขาดความต่อเนื่องและนับวันเงินกองทุนก็จะเหลือน้อยลง อีกทั้งการบริหารจัดการกองทุนดำเนินการกันเองโดยชุมชน มีการตั้งคณะกรรมการบริหารกองทุนและการวางกฎระเบียบของชุมชนโดยสมาชิกมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นร่วมกัน แต่ขาดการกำกับดูแลการบริหารอย่างใกล้ชิดและขาดการดำเนินการตามหลักกฎหมายเพื่อการสนับสนุนการดำเนินการให้เป็นระบบ และมีมาตรฐาน จึงก่อให้เกิดปัญหานี้เสียขึ้นได้ และทางกรรมการกองทุนก็ยังไม่มียุทธศาสตร์หรือแนวทางทางกฎหมายในการดำเนินการและไม่มีส่วนราชการใดให้การดูแลเท่าที่ควร จึงเท่ากับเป็นช่องทางในการส่งเสริมให้ผู้กู้ที่เป็นหนี้เสีย เอารัดเอาเปรียบผู้กู้ที่เป็นผู้กู้ที่ดี ที่ต้องพยายามหาเงินมาใช้หนี้กองทุนพร้อมดอกเบี้ยตามเวลาที่กำหนด โดยผู้กู้จะมีหน้าที่ที่ต้องต้องมาชำระคืนเงินกองทุนในทุกปี

5.1.2 บริบทด้านเศรษฐกิจ

ข้อมูลจากแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาท้องถิ่นของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่าแหล่งน้ำที่สำคัญในการใช้เพื่อการอุปโภค บริโภค และการทำการเกษตรของตำบลสามเรือน ได้แก่ แหล่งน้ำธรรมชาติ ประเภทแหล่งน้ำผิวดินของตำบลสามเรือน ได้จากลำคลองต่างๆ ได้แก่ คลองโพธิ์ คลองทราย คลองชลประทาน และจากหนอง บึงใหญ่ เล็ก จำนวนมากในพื้นที่มีสาธารณูปโภคด้านน้ำประปาครบทุกครัวเรือน โดยมีประเภทน้ำประปาที่ใช้คือจากการประปาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา และระบบประปาหมู่บ้าน จำนวน 8 แห่ง มีไฟฟ้าเข้าถึงครบทุกหมู่บ้าน และประชาชนมีไฟฟ้าใช้ครบทุกครัวเรือน โทรศัพท์บ้าน/สาธารณะไม่ครบทุกหมู่บ้าน มีเส้นทางคมนาคมทางบกเป็นสำคัญโดยมีถนนภายในหมู่บ้านเชื่อมกับถนนเลียบคลองชลประทาน ถนนโรจนะ และถนนจอมพล ป.พิบูลย์สงคราม เป็นเส้นทางในการคมนาคมระหว่างหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และจังหวัด

ภาพที่ 10 แผนที่แสดงแนวเขตตำบลสามเรือน อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

การใช้พื้นที่ทางการเกษตรของตำบลสามเรือน ในปี 2557 ตำบลสามเรือน มีพื้นที่ทั้งหมด 9,770 ไร่ มีการทำนาเป็นส่วนใหญ่โดยการทำนาหว่านน้ำตม ทำทั้งนาปีและนาปรัง โดยชาวนาปี มีพื้นที่ในการปลูก 9,240 ไร่ ได้ผลผลิตประมาณ 3,696 ตัน ส่วนชาวนาปรัง มีพื้นที่ในการปลูกพื้นที่ 4,701 ไร่ ได้ผลผลิตประมาณ 3,760 ตัน มีผลผลิตเฉลี่ย 750 - 800 กิโลกรัม/ไร่ และมีการปลูกไม้ผลแบบไว้รับประทานเอง และปลูกแบบสวนหลังบ้าน เช่นมะม่วงพันธุ์กรร่ง, กล้วยเสวย ฯลฯ นอกนั้นก็มีการปลูกมะพร้าว ขนุน ชมพู ไม้บริเวณบ้าน นอกจากนี้ยังมีการทำแปลงจำลองแบบธรรมชาติในการเพาะเห็ดตับเต่า เพื่อจำหน่ายเป็นรายได้ของครอบครัวจนทำให้สร้างรายได้เป็นจำนวนมากให้กับประชาชนในตำบล และสร้างชื่อเสียงให้ตำบลสามเรือนเป็นอย่างมาก

รายได้ของเกษตรกรในตำบลสามเรือนมาจาก 3 แหล่งสำคัญ คือ 1) รายได้จากการเกษตรเฉลี่ยครัวเรือนละ 65,000 บาท/ปี 2) รายได้ด้านค้าขายเฉลี่ยครัวเรือนละ 48,000 บาท/ปี และ 3) รายได้ด้านรับจ้างในภาคการเกษตรเฉลี่ยครัวเรือนละ 72,000 บาท/ปี

ตารางที่ 3 แสดงข้อมูลการปลูกพืชตำบลสามเรือน อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

หมู่ที่	ชื่อหมู่บ้าน	พื้นที่ปลูกข้าว นาปี (ไร่)	พื้นที่ปลูกข้าว นาปรัง (ไร่)	พื้นที่ปลูกไม้ ผล (ไร่)	พื้นที่ปลูกพืชผัก (ไร่)
1	บ้านโรงเจ้า	915	355	30	10
2	บ้านสามเรือน	2,015	481	40	10
3	บ้านสามเรือน	785	435	55	10
4	บ้านขอม	920	770	65	5
5	บ้านเทโพ	1,520	300	50	15
6	บ้านสามเรือน	1,210	715	60	5
7	บ้านคู้ระกำ	975	1,420	80	5
8	บ้านเสาวังคา	900	225	80	10
รวม		9,240	4,701	460	70

ตารางที่ 4 แสดงขนาดการถือครองที่ดินของตำบลสามเรือน อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

หมู่ที่	ชื่อหมู่บ้าน	พื้นที่การเกษตรทั้งหมด(ไร่)			พื้นที่ถือครอง การเกษตรทั้งหมด (ไร่)
		นาข้าว	ไม้ผล	พืชผัก	
1	บ้านโรงเจ้า	915	30	10	955
2	บ้านสามเรือน	2,015	40	10	2,065
3	บ้านสามเรือน	785	55	10	850
4	บ้านขอม	920	65	5	990
5	บ้านเทพ	1,520	50	15	1,585
6	บ้านสามเรือน	1,210	60	5	1,275
7	บ้านคู้ระกำ	975	80	5	1,060
8	บ้านเสาวังคา	900	80	10	990
รวม		9,240	460	70	9,770

นอกจากนี้พื้นที่ทำการเกษตรแล้ว ตำบลสามเรือนยังเป็นเขตที่มีประชากรหนาแน่นในบางหมู่บ้าน คือ ในหมู่ที่ 2 บ้านสามเรือน เนื่องจากเป็นที่ตั้งของหมู่บ้านจัดสรรขนาดใหญ่ถึง 3 แห่ง และแต่ละแห่ง มีจำนวนบ้านไม่ต่ำกว่า 200 หลังคาเรือน นอกจากนี้ยังมีหอพักและคอนโดมิเนียมอีกเกือบ 88 แห่ง เพื่อดึงดูดแรงงานที่เข้ามาทำงานในนิคมอุตสาหกรรมใกล้เคียง ทำให้ประชากรที่ย้ายถิ่นฐานเข้ามาอยู่ใหม่มีจำนวนมาก ซึ่งประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรม ในนิคมอุตสาหกรรมในบริเวณใกล้เคียง คือ นิคมอุตสาหกรรมโรจนะ นิคมอุตสาหกรรมไฮเทค และนิคมอุตสาหกรรมบางปะอิน ซึ่งประชากรกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่มีรายได้ค่อนข้างสูงและเป็นรายได้ประจำในแต่ละเดือน

นอกจากนี้ยังพบว่าผลที่ได้จากแบบสัมภาษณ์พบว่า ส่วนใหญ่มีอาชีพรับจ้าง จำนวน 146 คน หรือร้อยละ 38.93 รองลงมาคืออาชีพเกษตรกรรม จำนวน 107 คน หรือร้อยละ 28.53 รายได้ส่วนใหญ่อยู่ในช่วง 10,000 ถึง 20,000 บาท จำนวน 194 คน หรือร้อยละ 51.73 ผู้ตอบแบบสัมภาษณ์พิจารณาว่ารายได้ของตนไม่เพียงพอใช้จ่าย จำนวน 93 รายหรือร้อยละ 51.47 ที่ตอบว่าเพียงพอใช้ จำนวน 116

รายคิดเป็นร้อยละ 30.93 ใช้จ่ายสภายมี 52 รายคิดเป็นร้อยละ 13.87 และที่มีเงินเหลือเก็บออมมีเพียง 14 รายหรือร้อยละ 3.73 ซึ่งจะเห็นได้ว่าข้อมูลสอดคล้องกับข้อมูลข้อมูลจากแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาท้องถิ่นของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ทั้งในด้านรายได้ การประกอบอาชีพ การเดินทางสัญจร การอยู่อาศัย และการดำเนินชีวิตประจำวัน

นอกจากนั้น ตำบลสามเรือน อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ยังนับได้ว่าเป็นแหล่งผลิต เพาะพันธุ์เห็ดตับเต่าใหญ่ที่สุดของประเทศไทยและเป็นเห็ดตับเต่าที่มีคุณภาพดี รสชาติอร่อย เป็นที่ต้องการของผู้บริโภค โดยเฉพาะลูกค้าในภาคอีสานและภาคเหนือนิยมรับประทานกันมากที่สุด จากภูมิปัญญาของชาวบ้านที่เพาะพันธุ์เห็ดตับเต่าส่งออกขาย ประสบความสำเร็จสามารถเพาะเห็ดตับเต่าให้ออกก่อนฤดูกาลได้สำเร็จเป็นครั้งแรก ตามปกติเห็ดตับเต่าจะขึ้นและออกเองตามธรรมชาติ หลังจากฝนตกต้นโสนงอกงามเต็มที่และเห็ดตับเต่าจะขึ้นเองตามธรรมชาติในป่าโสนในช่วงเดือนกรกฎาคม ถึงจะมีเห็ดตับเต่าส่งออกขาย นอกจากนี้ในสถานการณ์ที่ประเทศเกิดภัยแล้ง ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล ชาวบ้านที่เพาะเห็ดตับเต่าขายจึงมีแนวคิดทำระบบการให้น้ำแทนน้ำฝนธรรมชาติ เพื่อเป็นการบังคับให้เห็ดตับเต่าออก โดยการติดตั้งสปริงเกอร์พ่นละอองน้ำทั้งแปลงเพาะเห็ดตับเต่าริมคลองให้ต้นโสนงอกงามเจริญเติบโต เพื่อให้เป็นแปลงเพาะเห็ดตับเต่าขายได้ตามปกติ หรือกระทั่งขายก่อนฤดูกาล ซึ่งผลปรากฏว่าประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี ต้นโสนขึ้นเจริญเติบโตก่อนฝนจะมา ขณะนี้ต้นโสนของชาวบ้านได้งอกงามขึ้นก่อนฤดูกาลเติบโตทำให้มีเห็ดตับเต่าขึ้นในป่าโสนโดยธรรมชาติ ชาวบ้านเก็บขายได้ราคาดี จากเดิมจะขายกันกิโลกรัมละ 70-80 บาท แต่ถ้าเป็นเห็ดตับเต่าที่ชาวบ้านเก็บขายก่อนฤดูกาลและออกก่อนเห็ดป่าในพื้นที่ต่างจังหวัด ซึ่งจะออกกันหลังฤดูฝน ทำให้ราคาเห็ดตับเต่าของชาวบ้านในตำบลสามเรือนเก็บขายมีราคาดี อยู่ที่ กิโลกรัมละ 100 -120 บาท แต่ละวันชาวบ้านเก็บขายเป็นรายได้เสริมในครอบครัว วันละ 3,000 ถึง 10,000 บาท ในพื้นที่ขณะนี้มีชาวบ้านเพาะเห็ดตับเต่าขายกันเป็นจำนวนมากกว่า 300 ไร่ เรียกว่ามีพื้นที่เพาะเห็ดตับเต่าออกขายมากที่สุดในเมืองไทย และเห็ดตับเต่าของตำบลสามเรือนมีรสชาติอร่อย เป็นที่ต้องการของผู้บริโภคอีกด้วย

และจากการที่มีผู้เพาะเห็ดตับเต่าในเขตตำบลสามเรือนมีจำนวนมาก จึงได้มีการรวมกลุ่มกันเป็นวิสาหกิจชุมชน มีการพัฒนารวบรวมเก็บข้อมูล ทำเป็นแหล่งเรียนรู้เพาะเห็ดตับเต่าแห่งเดียวของประเทศไทย โดยมี อบต. สามเรือน ให้การสนับสนุนส่งเสริม เพื่อขยายตลาดผู้บริโภคเห็ดตับเต่า ในเขตภาคกลางและภาคใต้ได้รู้จัก และหันมารับประทานเห็ดตับเต่าเพิ่มมากยิ่งขึ้น เพื่อเป็นการขยายตลาดในอนาคต นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมเพื่อประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์จากเห็ดตับเต่า โดยการจัดงานประชาสัมพันธ์ ใช้ชื่องานว่า “เห็ดตับเต่างามที่สามเรือน” เพื่อให้นักท่องเที่ยวมาเที่ยวชมแปลงเพาะเห็ดตับเต่าท่ามกลางป่าโสนที่ยังเป็นธรรมชาติตลอดส่งผั่งคลองที่ร่มรื่นสวยงาม โดยมีการจัดบริการรถรางและบริการนั่งเรือชมแปลงเพาะเห็ดตับเต่า ชมวิถีชีวิตธรรมชาติริมคลอง สัมผัสศึกษาพืชพันธุ์นานาชนิด ล่องเรือชมวังนกกระชาบที่หาดูยากและมีชุมชนที่ตำบลสามเรือน ในแปลงเพาะเห็ดตับเต่า สาริตการเรียนรู้เพาะเห็ดตับเต่า เมนูอาหารจากเห็ดตับเต่า ซึ่งงานจะมีขึ้นในช่วงเดือนมิถุนายนของทุกปี และได้รับความนิยมมากขึ้น สังเกตได้จากปริมาณนักท่องเที่ยวที่เดินมาร่วมงานมีจำนวนมากขึ้นทุกปี

5.1.3 บริบทด้านการเมือง

ชุมชนตำบลสามเรือนมีการบริหารงานในระดับนโยบายท้องถิ่นโดยองค์การบริหารตำบลสามเรือน โดยมี นายศุภฤกษ์ กลั่นเกล้า ดำรงตำแหน่งนายกองค์การบริหารส่วนตำบลสามเรือน เป็นผู้บริหารสูงสุดในหน่วยงาน และมีสมาชิกสภา อบต. ซึ่งเป็นตัวแทนของแต่ละหมู่บ้านเพื่อร่วมในการกำหนด กำกับดูแลการดำเนินนโยบายของหน่วยงาน โดยมีนายชนาธิป ธารีจิตร ดำรงตำแหน่งประธานสภา องค์การบริหารส่วนตำบลสามเรือน ภายในองค์การบริหารส่วนตำบลสามเรือนมีการแบ่งส่วนราชการ ภายในตามภาระหน้าที่รับผิดชอบเป็น 3 ส่วน คือ สำนักปลัด ส่วนการคลัง และส่วนโยธา โดยมี ว่าที่ ร้อยเอกชลิต อินทร์ศวร ตำแหน่งปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลสามเรือนเป็นผู้กำกับดูแล อีกทั้งยังมี กำหนด ผู้ใหญ่บ้าน ผู้อาวุโสในชุมชน และพระภิกษุสงฆ์ ซึ่งเป็นที่เคารพนับถือ ซึ่งปรานการ ทำงาน ร่วมมือกับองค์การบริหารส่วนตำบลสามเรือน ในการที่จะช่วยดูแลเอาใจใส่สมาชิกในชุมชนในเรื่องต่างๆ

ด้านแผนพัฒนาตำบล พบว่า องค์การบริหารส่วนตำบลสามเรือน มีแผนพัฒนาตำบลในทุกๆ ด้านทั้งด้านโครงสร้างพื้นฐาน เศรษฐกิจชุมชน พัฒนาสังคม พัฒนาการศึกษา ศาสนาวัฒนธรรม พัฒนา สาธารณสุข และพัฒนาสิ่งแวดล้อมโดยพัฒนาสาธารณสุข แผนพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน และแผนพัฒนา สิ่งแวดล้อม ดังต่อไปนี้

นโยบายการพัฒนาท้องถิ่น แบ่งการพัฒนาเป็น 5 ด้าน ดังนี้

1. การพัฒนาด้านการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม
2. การพัฒนาด้านสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม
3. การพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐาน
4. การพัฒนาด้านเศรษฐกิจและสังคม
5. การพัฒนาด้านการเมืองการบริหาร

รายละเอียดของนโยบายการพัฒนาในแต่ละด้าน มีดังนี้

1. นโยบายด้านการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

1.) ให้การสนับสนุนการศึกษาระดับก่อนปฐมวัย,ปฐมวัย และประถมศึกษาทั้งทางด้าน อาหารกลางวันและอาหารเสริม (นม) วัสดุอุปกรณ์ที่ส่งเสริมการเรียนการสอน พร้อมจัดหา บุคลากรผู้สอนให้เพียงพอและมีคุณภาพ

2.) ส่งเสริมให้มีที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้านตามความเหมาะสมของหมู่บ้าน

3.) จัดทุนการศึกษาให้แก่เด็กนักเรียนในตำบลสามเรือน โดยกระจายตามหมู่บ้านตาม ความเหมาะสม

4.) ส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบตามแนวทางการปฏิรูป การศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ

5.) อนุรักษ์สืบสานวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นและทำนุบำรุงศาสนาให้ดำรงอยู่คู่ สังคมไทยอย่างยั่งยืน โดยสนับสนุนกิจกรรมทางศาสนาและวันสำคัญอย่างต่อเนื่อง

6.) ส่งเสริมและสนับสนุนการจัดกิจกรรมของสภาวัฒนธรรมของตำบลสามเรือน

2. นโยบายด้านสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม

1.) สนับสนุนและพัฒนาศักยภาพของ อสม. ให้มีความพร้อมเพื่อรองรับการบริการด้านสาธารณสุข

2.) ส่งเสริมสนับสนุนมาตรการการป้องกันโรคติดต่อทุกชนิด

3.) ส่งเสริมสนับสนุนนโยบายของรัฐในการต่อสู้เพื่อเอาชนะปัญหาหยาเสฟติด

4.) ส่งเสริมให้มีกิจกรรมการออกกำลังกายและเล่นกีฬาในทุกหมู่บ้าน

5.) ส่งเสริมและสนับสนุนพัฒนาการกีฬาทุกประเภทและจัดให้มีการแข่งขันกีฬาขึ้น

6.) จัดให้มีการบริการด้านการจัดการขยะให้มีประสิทธิภาพ

7.) สร้างตำบลสามเรือนให้เป็นเมืองน่าอยู่โดยปรับปรุงภูมิทัศน์ให้สวยงาม

3. ด้านโครงสร้างพื้นฐาน

1.) ถนนภายในตำบลจะได้รับการก่อสร้างและปรับปรุงให้ได้มาตรฐาน

2.) ปรับปรุงและพัฒนาระบบไฟฟ้าแสงสว่างสาธารณะ โดยจัดให้มีการติดตั้งระบบไฟฟ้าแสงสว่างให้เพียงพอ

3.) จัดให้มีการขุดลอกปรับปรุงและกำจัดวัชพืชตามแหล่งน้ำธรรมชาติ เพื่อให้มีแหล่งน้ำธรรมชาติที่สะอาดและใช้ประโยชน์เพื่อการเกษตรได้เต็มที่

4.) ปรับปรุงและพัฒนาระบบประปาหมู่บ้านให้ได้มาตรฐานสะอาดและเพียงพอต่อความต้องการของประชาชน

4. ด้านเศรษฐกิจและสังคม

1. ส่งเสริมสนับสนุนกลุ่มอาชีพตามความต้องการของชุมชนให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้

2. จัดให้มีสวัสดิการสำหรับผู้สูงอายุ ผู้พิการ ผู้ป่วยเอดส์ ที่ถูกทอดทิ้งไม่มีผู้ดูแลและไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้

3. จัดให้มีศูนย์บรรเทาสาธารณภัยโดยจัดหารถดับเพลิงเพื่อช่วยเหลือประชาชนเมื่อเกิดเหตุเพลิงไหม้

4. จัดให้มีเจ้าหน้าที่ อปพร.ร่วมกับเจ้าหน้าที่ตำรวจ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ออกตรวจรักษาความปลอดภัยในพื้นที่เพื่อป้องกันปัญหาอาชญากรรมและอื่นๆ

5. ส่งเสริมสนับสนุนและอำนวยความสะดวกให้กับนักลงทุนที่จะเข้ามาลงทุนในพื้นที่ของตำบลสามเรือน

5. ด้านการเมืองการบริหาร

- 1.) เพิ่มทักษะความสามารถของพนักงานและพัฒนาเทคโนโลยีให้มีประสิทธิภาพในการบริการประชาชนให้รวดเร็ว ทัวถึงและเป็นธรรม
- 2.) ปรับปรุงและพัฒนารายได้ในด้านการจัดเก็บภาษีและค่าธรรมเนียมให้มีประสิทธิภาพและเป็นธรรม
- 3.) ส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหาร โดยการร่วมคิด ร่วมทำร่วมพัฒนา ตรวจสอบและติดตามประเมินผลเพื่อให้การบริการและพัฒนาตำบลเป็นไปตามหลักเกณฑ์
- 4.) จัดให้มีการดำเนินงานให้ประชาชนได้รับข้อมูลข่าวสารของทางราชการอย่างมีประสิทธิภาพและทั่วถึง

5.1.4 บริบทด้านวัฒนธรรม

จากการศึกษา พบว่า ชุมชนตำบลสามเรือนมีความเชื่อในด้านศาสนา ชาวบ้านยังยึดถือเรื่องราวเกี่ยวกับศาสนาอย่างเหนียวแน่น โดยมีวัดสามเรือนเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนในตำบล ขนบธรรมเนียม ประเพณีต่างๆ ชาวบ้านยังยึดถือปฏิบัติตามกันตลอดมา จะสังเกตได้จาก เมื่อวัดสามเรือนมีงานประเพณีอะไร ชาวบ้านก็จะมาช่วยกันแน่นวัด เช่น ทำบุญวันสงกรานต์ ทำบุญวันเข้าพรรษา และวันสำคัญต่างๆ ทางพระพุทธศาสนา เช่น วันมาฆบูชา วันอาสาฬหบูชา วันวิสาขบูชา วันลอยกระทง เป็นต้น แสดงถึงจิตใจของชาวบ้าน และความรักในประเพณีดั้งเดิม ซึ่งข้อห้ามต่างๆ ก็คือ การถือศีลเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจไม่ให้คนทำความชั่ว ไม่ให้ทำบาปหรือทำผิดกฎหมาย

นอกจากนี้ชาวตำบลสามเรือนยังจัดเป็นชุมชนและองค์กรที่มีความเข้มแข็ง และมีความสามัคคีของคนในชุมชน มีการยึดถือขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน เช่น การตักบาตร ทำบุญวันเข้าพรรษา และออกพรรษา การทำพิธีกรรมทางศาสนา การรดน้ำดำหัวผู้สูงอายุในวันสงกรานต์ และประเพณีลอยกระทง เป็นต้น

โดยเฉพาะการจัดงานเทศกาลลอยกระทงของชาวตำบลสามเรือนจะไม่เหมือนกับพื้นที่อื่น คือ ชาวบ้านจะทำกระทงจากต้นตอละปัดหรือผักตบชวา ในอดีตใช้ภูมิปัญญานำก้าน ชิ้นส่วนของตอละปัดมาทำเป็นกระทง เนื่องจากมีน้ำหนักรเบา โดยใช้ก้านไม้ไผ่เสียบเป็นตัวยึดในการทำ ส่วนใหญ่จะทำกระทงออกมาในรูปของ วัด เจดีย์ ที่บ่งบอกถึงความศรัทธาในพระพุทธศาสนา บางรายทำกระทงเป็นรูปบ้าน เชื่อว่าจะได้มีบ้านสวยไว้อยู่อาศัย เป็นศิลปะที่หาได้แห่งเดียวที่นี่ และในปี 2558 นี้ ชาวชุมชนตำบลสามเรือนได้มีการ ฟันฟูฟืออาบน้ำเพ็ญเดือน 12 ที่ลานหน้าวัดสามเรือนติดลำคลองโพธิ์ เวลา 24.00 น. ซึ่งเป็นคืนที่พระจันทร์เต็มดวงกลางท้องฟ้า โดยจะได้ตักน้ำที่ใสสะอาดจากลำคลองขึ้นใส่ตุ้ม

จากนั้นพระสงฆ์จะประกอบพิธีสวดมนต์ชัยมงคลคาถา ปลุกเสกน้ำ และให้ประชาชนได้ใช้น้ำอาบเพื่อความเป็นสิริมงคลก่อนล่องกระทงขอขมาพระแม่คงคา

อีกประการหนึ่งซึ่งเป็นเทศกาลที่กำลังได้รับความนิยมของนักท่องเที่ยว อีกทั้งยังเป็นการส่งเสริมให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง ความมั่นคงทางด้านอาชีพและรายได้ของคนในชุมชน คือ งานเทศกาลเห็ดตับเต่า โดยใช้ชื่องานว่า “วันเห็ดตับเต่างามที่สามเรือน” ซึ่งทางองค์การบริหารส่วนตำบลสามเรือน ได้จัดติดต่อกันเป็นประจำทุกปีต่อเนื่องมาทุกปี เพื่อส่งเสริมให้ผู้ที่ยังไม่รู้จักเห็ดตับเต่าได้เรียนรู้ความเป็นมาและลองรับประทาน อีกทั้งยังส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนให้เข้มแข็ง เนื่องจากผู้ปลูกเห็ดตับเต่ามีการรวมตัวแลกเปลี่ยนความรู้จากภูมิปัญญา สามารถเพาะขยายพื้นที่เพาะเห็ด มีผลผลิตออกมากที่สุดในประเทศไทย สร้างรายได้ให้แก่ประชาชนในชุมชน และที่สำคัญองค์การบริหารส่วนตำบลสามเรือน ต้องการพัฒนาส่งเสริมพื้นที่เพาะเห็ดตับเต่าให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวิชาการเกษตร และอนุรักษ์ธรรมชาติแห่งใหม่ของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งขณะนี้จะมีประชาชน และนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวชม และศึกษาในแต่ละปีจำนวนเพิ่มมากขึ้น รวมถึงชมการสาธิต และชิมเมนูที่ปรุงอาหารจากเห็ดตับเต่า การสาธิตทำขนมดอกโสน อาหารคาวหวานประจำท้องถิ่น และเลือกซื้อเห็ดตับเต่าสดๆ ภายในงาน

5.1.5 บริบทด้านสิ่งแวดล้อม

จากการศึกษา พบว่าปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชนตำบลสามเรือน สามารถแบ่งออกเป็น 3 ปัญหาสำคัญๆ ซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือจากทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชนในพื้นที่ร่วมดำเนินการแก้ไข ดังนี้

1.) ปัญหาเรื่องดินที่มีสภาพเป็นกรดจัด อาจขาดแร่ธาตุอาหารพืชพวกไนโตรเจน และฟอสฟอรัส หรืออาจมีสารละลายพวกอลูมินัม และเหล็กมากเกินไปจนเป็นพิษต่อพืช เนื่องจากในช่วงฤดูฝนน้ำขังนาน 4-6 เดือน เนื่องจากสภาพพื้นที่ราบเรียบถึงราบลุ่มเนื้อดินเป็นดินเหนียวการระบายน้ำที่ไม่ดี มีความอุดมสมบูรณ์ค่อนข้างต่ำ ดินมีปฏิกิริยาเป็นกรดจัดมาก ถึงเป็นกรดจัด pH 4.5 - 5.0 ในช่วงฤดูฝนจะมีน้ำขังอยู่ที่ผิวดิน ระหว่าง 4 - 6 เดือน ถ้าดินเหล่านี้ได้รับการปรับปรุงบำรุงดินใช้ปุ๋ยและปูนในอัตราที่เหมาะสม และมีการควบคุมน้ำ หรือจัดระบบชลประทานที่มีประสิทธิภาพพืชที่ปลูกจะให้ผลผลิตดีขึ้น และมีศักยภาพเหมาะสมที่จะใช้ทำนาในทุกฤดู นอกจากนี้ยังสามารถปลูกพืชไร่ พืชผัก หรือพืชอื่นที่มีอายุสั้นได้ในช่วงฤดูแล้ง สำหรับในบริเวณพื้นที่ที่มีน้ำชลประทานเข้าถึงหรือแหล่งน้ำธรรมชาติ สามารถใช้ปลูกไม้ยืนต้น ไม้ผล หรือปลูกพืชไร่และพืชผัก ตลอดทั้งปีจะต้องทำคันดินล้อมรอบพื้นที่เพาะปลูกและยกร่องปลูกเพื่อช่วยการระบายน้ำของดิน

2.) ปัญหาเรื่องมลภาวะทางน้ำ เนื่องจากภูมิศาสตร์ของตำบลสามเรือนมีลำน้ำสายสำคัญไหลผ่านกลางพื้นที่ของตำบลสามเรือน คือ คลองโพธิ์ และเป็นลำน้ำที่ไหลผ่านตำบลอื่นๆ ที่อยู่ใกล้เคียงอีกด้วย ทำให้คลองโพธิ์มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของผู้อยู่ในเขตตำบลสามเรือนและตำบลใกล้เคียงเป็นอย่างมาก แต่เนื่องจากการขยายตัวของอุตสาหกรรมในเขตบริเวณใกล้เคียงทั้งนิคมอุตสาหกรรมโรจนะ นิคมอุตสาหกรรมบางปะอิน และนิคมอุตสาหกรรมไฮเทค ทำให้มีผู้ใช้แรงงาน อพยพย้ายถิ่นฐาน

เข้ามาอาศัยอยู่ในเขตของตำบลสามเรือนและตำบลใกล้เคียงเป็นจำนวนมากในช่วงสิบปีที่ผ่านมา โดยจากการศึกษาพบว่า ในเขตตำบลสามเรือนเป็นที่ตั้งของหมู่บ้านจัดสรรขนาดใหญ่จำนวน 3 โครงการ แต่ละโครงการมีจำนวนบ้านจัดสรรไม่ต่ำกว่า 200 หลังคาเรือน นอกจากนี้ยังมีหอพัก บ้านเช่า รวมถึงคอนโดมิเนียมทั้งขนาดเล็กและขนาดใหญ่ ทั้งนี้เพื่อตอบสนองความต้องการที่อยู่อาศัยของผู้ที่มาทำงานในเขตอุตสาหกรรมดังกล่าว จำนวนกว่าร้อยแห่ง ซึ่งมีทั้งส่วนที่ได้มาตรฐานและไม่ได้มาตรฐานตามที่กฎหมายกำหนด ทำให้ในเขตหมู่ที่ 1 และ 2 บ้านสามเรือน มีประชากรอาศัยอยู่หนาแน่นมากที่สุด ซึ่งส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมทางน้ำอย่างมาก เนื่องจากน้ำเสีย และขยะจากครัวเรือนระบายออกมาสู่ลำรางสาธารณะเป็นจำนวนมาก จนทำให้น้ำในแหล่งน้ำเสื่อมคุณภาพลง และมีวัชพืชน้ำ อาทิเช่น ผักตบชวา ขึ้นเต็มแหล่งน้ำจนกีดขวางเส้นทางน้ำเป็นอุปสรรคต่อการสัญจรทางน้ำ อีกทั้งยังส่งผลให้จำนวนพันธุ์ปลาในคลองโพธิ์ และแหล่งน้ำอื่นๆ ลดลงอย่างต่อเนื่อง นอกจากของเสียจากครัวเรือนแล้ว ในภาคการเกษตร เกษตรกรส่วนใหญ่ก็ยังมีการใช้สารเคมีทั้งปุ๋ยเคมี และยาปราบศัตรูพืช โดยเฉพาะในการทำนาซึ่งต้องมีการสูบน้ำและปล่อยน้ำ ทำให้สารเคมีจากภาคการเกษตรปนเปื้อนเข้าสู่แหล่งน้ำธรรมชาติ

จากปัญหาเรื่องคุณภาพของน้ำในลำคลองโพธิ์ที่เสื่อมคุณภาพลง นอกจากจะส่งผลกระทบต่อ การดำเนินชีวิตของชาวตำบลสามเรือนและตำบลใกล้เคียงแล้ว ยังส่งผลกระทบต่อ การเพาะปลูกพืชไร่ พืชสวน ซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจสำคัญของชาวตำบลสามเรือนอีกด้วย เนื่องจากเห็ดตับเต่าเป็นพืชที่ไวต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมเป็นอย่างมาก กล่าวคือหากสภาพน้ำหรืออากาศมีมลพิษปนเปื้อน ก็จะส่งผลให้เชื้อเห็ดตับเต่าที่จะเกิดดอกในป่าโสนที่ได้จำลองสภาพแวดล้อมไว้ฝ่อไป ส่งผลให้ผลผลิตเห็ดที่จะเกิดขึ้นลดลงอย่างเห็นได้ชัด

จากการสัมภาษณ์นางสาคร (นามสมมุติ) เกษตรกรผู้เพาะปลูกเห็ดตับเต่า พบว่า สารปนเปื้อนส่งผลกระทบต่อ การผลิตเห็ดตับเต่า กล่าวคือ

“เมื่อปีที่แล้ว ป่าเปิดป่าโสนของป่าให้คนที่มาเที่ยวเข้ามาเที่ยว เราก็ไล่ถามแล้วว่าใครใส่ น้ำหอมมาอย่าเข้าไปนะ เดี่ยวเห็นไม่ออกดอก แต่มีสาว ๆ คนหนึ่งไม่รู้เข้าไปตอนไหน เห็นอีกทีตอน แกเดินออกมา โอ้ กลิ่นน้ำหอมฟุ้งเลย ปารู้เลยงานนี้แยแน่ แล้วก็จริงนั่นแหละ เห็ดของป่าไม่ออก ดอกเลยเปลี่ยนนั้น หลังๆ เลยไม่ให้เข้าไปดูในป่าโสนเลย กลัว เขาคงคิดว่าเราเรื่องมาก ไม่ใช่เรา ไม่อยากรับแขกที่มาเที่ยวนะ แต่เวลาที่เห็ดมันไม่ออกดอก เราก็ก๊แย”

สอดคล้องกับการสัมภาษณ์นางปิ่นแก้ว (นามสมมุติ) เกษตรกรผู้เพาะปลูกเห็ดตับเต่า ที่กล่าวว่า “ในช่วงที่เป็นน้ำที่เห็ดจะออก ทุกคนในบ้านต้องคอยสังเกตน้ำในคลองโพธิ์ตลอดว่า สีเปลี่ยนไปมัย เพราะที่บ้าน และคนอื่นๆ ที่ปลูกเห็ดตับเต่า ส่วนใหญ่จะสูบน้ำจากคลองโพธิ์ไปใช้ให้น้ำป่าโสน เพื่อให้เห็ดจะได้ออก แต่ถ้าน้ำในคลองเปลี่ยนสี แล้วเราไม่ได้ดู บั้มมารดป่าโสน เห็ดจะไม่ออกดอก หรือแม้เห็ด จะออกดอกแล้วก็จะฝ่อตายไป เสียหายมากๆ ต้องระวังตลอด”

3.) ปัญหาเรื่องมลภาวะทางอากาศ เนื่องจากตำบลสามเรือนมีอาณาเขตใกล้กับนิคมอุตสาหกรรมโรจนะ และเป็นเขตที่มีการจราจรในช่วงชั่วโมงเร่งด่วนที่แออัด เนื่องจากมีถนนโรจนะตัดผ่าน และเป็นเส้นทางหลักในการสัญจรของผู้ที่ทำงานในเขตนิคมอุตสาหกรรมส่งผลให้มีมลพิษทาง

อากาศจากก๊าซคาร์บอนมอนนอกไซด์จำนวนมาก ทำให้ประชากรที่อาศัยอยู่ในบริเวณใกล้เคียงประสบปัญหาเรื่องสุขภาพ โดยเฉพาะระบบทางเดินหายใจ จากการตอบแบบสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูล จะพบว่าผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ มีปัญหาสุขภาพในเรื่องระบบทางเดินหายใจมากที่สุด จำนวน 137 คน หรือร้อยละ 36.53

5.2 ความเป็นเครือข่ายทางสังคม

5.2.1 ความเป็นเครือข่ายแบบเครือข่าย

ความเป็นเครือข่ายแบบเครือข่าย ถือเป็นกลุ่มขั้นพื้นฐานของชุมชนตำบลสามเรือนในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ภายในชุมชน ตั้งแต่กิจกรรมการดำเนินชีวิตประจำวันของผู้คนในชุมชน กิจกรรมทางวัฒนธรรมประเพณี กิจกรรมการรวมกลุ่มเพื่อสร้างประโยชน์ในด้านต่างๆ หรือแม้แต่กระทั่งกิจกรรมทางการเมืองภายในชุมชน ซึ่งความเป็นเครือข่ายแบบเครือข่ายในลักษณะดังกล่าว สามารถพบเห็นได้ทั่วไปในชุมชนในแถบชนบทเกือบทุกแห่งของประเทศไทย

จากการสัมภาษณ์นายณณมิตร (นามสมมุติ) อดีตสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลสามเรือน พบว่า ความเป็นเครือข่ายแบบเครือข่ายถือเป็นกลุ่มขั้นพื้นฐานของชุมชนตำบลสามเรือน กล่าวคือ

“กลุ่มเครือข่ายถือเป็นกลุ่มที่ทุกวันนี้เหนียวแน่นกันมาก และยังสามารถพึ่งพิงกันได้ อย่างการเลือกตั้งสมาชิกสภา อบต. ทุกครั้งที่ผ่านๆ มา ถ้าคนในตระกูลใหญ่เป็นคนดีมีคุณภาพ และเป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน ก็จะมีโอกาสมากหน่อย เพราะสมาชิกในเครือข่ายของตนมีมาก ระบบในบ้านเราทุกวันนี้ จะเลือกพี่น้องของตัวเองมากกว่าจะนึกถึงคุณภาพหรือประสิทธิภาพของคน แต่ระบบนี้ก็ดีนะ ไม่ใช่ว่าจะไม่ดีเสียทีเดียว เพราะถ้าเราได้ญาติพี่น้องที่ดีมีคุณภาพมาบริหารงาน การจะทำอะไรเพื่อพัฒนาชุมชนของเรา ก็จะง่ายไปหมด มีหน้าซ้ำถ้าทำไม่ถูกใจก็ยังคงด่าว่ากล่าว ตักเตือนกันได้ตามประสาพี่น้องๆ กัน”

5.2.2 ความเป็นเครือข่ายวัฒนธรรมเดียวกัน

การดำเนินชีวิตของชุมชนตำบลสามเรือน ที่มีความเป็นเครือข่ายแบบเครือข่ายเป็นพื้นฐานสำคัญในชุมชน จึงส่งผลถึงกิจกรรมทางวัฒนธรรมของชุมชนซึ่งก่อให้เกิดการรวมกลุ่มกันในการดำเนินกิจกรรมทางวัฒนธรรมร่วมกันอยู่ตลอด ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ตั้งแต่เกิดจนเสียชีวิต โดยจะเห็นได้จากการที่ประชาชนยังมีการร่วมด้วยช่วยกันในลักษณะที่ชุมชนเรียกกันว่า “ลงแขก” ในการทำกิจกรรมทางวัฒนธรรม ตามกำลังความสามารถ และความถนัดของตน ไม่ว่าบ้านใดจะเป็นเจ้าภาพก็ตาม

จากการสัมภาษณ์นายโชติภัทร (นามสมมุติ) ผู้ใหญ่บ้าน ในเขตตำบลสามเรือน พบว่าประชาชนยังมีการร่วมด้วยช่วยกันในลักษณะที่ชุมชนเรียกกันว่า “ลงแขก” ในการทำกิจกรรมทางวัฒนธรรม กล่าวคือ

“ชาวบ้านเรามีการลงแขกช่วยกันในทุกงาน ตั้งแต่งานเกิด งานบวช ยันงานตาย ชาวบ้านเราเขารู้กันดี ใครทำกับข้าวเก่งก็ไปทำครัว ส่วนพวกผู้ชายก็ช่วยยกช่วยเตรียมสถานที่ ใครทำอะไรได้ก็ช่วยๆกัน มีเสียงตามสายของหมู่บ้านนี้แหละเป็นสื่อกลาง ประชาสัมพันธ์ก็ได้ยินกันหมด พักเดียวก็มาช่วยกันเต็มแล้ว เดียวนี้ที่อื่นในละแวกนี้ ไม่ค่อยเห็นแบบนี้แล้ว”

นอกจากนี้ยังสะท้อนให้เห็นในรูปแบบของวัฒนธรรมท้องถิ่นของคนในชุมชน ซึ่งก่อให้เกิดการทำกิจกรรมทางวัฒนธรรมร่วมกันในลักษณะที่เป็นเครือข่ายทางวัฒนธรรมที่เหนียวแน่น โดยมีความเป็นเครือข่ายแบบเครือญาติเป็นพื้นฐาน ดังนี้

ตารางที่ 5 กิจกรรมทางวัฒนธรรมที่มีการร่วมกันจัดกิจกรรมในรูปแบบเครือข่ายวัฒนธรรมเดียวกัน

ช่วงเวลา	กิจกรรมทางวัฒนธรรม
เมษายน	ประเพณีที่สำคัญของท้องถิ่น และของคนไทยคือประเพณีสงกรานต์ ซึ่งนอกจากจะมีกิจกรรมการทำบุญไหว้พระเนื่องในโอกาสวันขึ้นปีใหม่ของคนไทย การเล่นน้ำสงกรานต์ การก่อพระเจดีย์ทราย การรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่แล้ว ยังมีกิจกรรมการเล่นทางเรืออีกมากมาย เนื่องจากตำบลสามเรือนเป็นตำบลที่มีลำคลองโพธิ์ไหลผ่านตลอดตำบล จึงทำให้วัฒนธรรมประเพณีส่วนใหญ่จะผูกพันเกี่ยวเนื่องกับสายน้ำเป็นหลัก
มิถุนายน	เทศกาลที่ถือได้ว่าเป็นกิจกรรมที่กำลังได้รับความนิยมของนักท่องเที่ยว และยังเป็น การส่งเสริมให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง ความมั่นคงทางด้านอาชีพและรายได้ของคนในชุมชน คือ งานเทศกาลเห็ดตับเต่า โดยใช้ชื่อว่า “วันเห็ดตับเต่างามที่สามเรือน” ซึ่งทางองค์การบริหารส่วนตำบลสามเรือน ขึ้นเพื่อส่งเสริมให้ผู้ที่ยังไม่รู้จักเห็ดตับเต่าได้เรียนรู้ความเป็นมาและลองรับประทาน อีกทั้งยังส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนให้เข้มแข็ง เนื่องจากผู้ปลูกเห็ดตับเต่ามีการรวมตัวแลกเปลี่ยนความรู้จากภูมิปัญญา สามารถเพาะขยายพื้นที่เพาะเห็ด มีผลผลิตออกมากที่สุดในประเทศไทย สร้างรายได้ให้แก่ประชาชนในชุมชน นอกจากนี้องค์การบริหารส่วนตำบลสามเรือน ยังต้องการที่จะพัฒนาส่งเสริมพื้นที่เพาะเห็ดตับเต่าให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวิชาการเกษตร และอนุรักษ์ธรรมชาติ ซึ่งขณะนี้จะมีประชาชนและนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวชม ในแต่ละปีจำนวนเพิ่มมากขึ้น รวมถึงชมการสาธิต และชิมเมนูที่ปรุงอาหารจากเห็ดตับเต่า อาหารหวานประจำท้องถิ่น และเลือกซื้อเห็ดตับเต่าสดๆ ภายในงาน
กรกฎาคม	มีวันสำคัญทางศาสนา คือ วันเข้าพรรษาและวันอาสาฬหบูชา มีกิจกรรมการหล่อเทียนจำนำพรรษาของหน่วยงานต่างๆในชุมชนเพื่อนำไปถวายวัดเพื่อสืบสานประเพณีและพระพุทธศาสนา นอกจากนี้จะมีประชาชนมาทำบุญที่วัดเป็นจำนวนมาก ในช่วงนี้ในทุกวันพระตลอดช่วงเข้าพรรษา สมาชิกในชุมชน โดยเฉพาะ

ช่วงเวลา	กิจกรรมทางวัฒนธรรม
	ผู้สูงอายุและเด็ก ๆ จะไปทำบุญที่วัดในช่วงเช้า ฟังเทศน์ฟังธรรมในช่วงบ่าย และเจริญจิตภาวนา นั่งสมาธิในช่วงหัวค่ำ เพื่อทำจิตใจให้ผ่องใสตลอดช่วงเทศกาลเข้าพรรษา
ตุลาคม	วันสำคัญทางศาสนา คือ วันออกพรรษาประชาชนจะไปร่วมกิจกรรมการทำบุญตักบาตรในช่วงเช้า เรียกว่า ตักบาตรเทโวโรหณะ ฟังเทศน์ฟังธรรม ในช่วงสาย
พฤศจิกายน	มีประเพณีที่สำคัญ คือ ประเพณีลอยกระทง ชาวบ้านจะทำกระทงจากผักตบชวา โดยใช้ก้านไม้ไผ่เสียบเป็นตัวยึดในการทำ โดยจะทำกระทงออกมาในรูปของวัดเจดีย์ ที่บ่งบอกถึงความศรัทธาในพระพุทธศาสนา บางรายทำกระทงเป็นรูปบ้านเชื่อว่าจะได้มีบ้านสวยไว้อยู่อาศัย นอกจากนี้ยังมีการฟื้นฟูพิธีอาบน้ำเพ็ญเดือน 12 ที่ลานหน้าวัดสามเรือนติดลำคลองโพธิ์ เวลา 24.00 น. ซึ่งเป็นคืนที่พระจันทร์เต็มดวงกลางท้องฟ้า โดยจะได้ตักน้ำที่ใสสะอาดจากลำคลองขึ้นใส่ตุ่ม จากนั้นพระสงฆ์จะประกอบพิธีสวดมนต์ชัยมงคลคาถาปลุกเสกน้ำ และให้ประชาชนได้ใช้น้ำอาบเพื่อความเป็นสิริมงคลก่อนลอยกระทงขอขมาพระแม่คงคา
ธันวาคม	ในเดือนนี้มีวันสำคัญคือวันสิ้นปีและวันขึ้นปีใหม่ ซึ่งมีกิจกรรมต่อเนื่องไปจนถึงเดือนมกราคมของทุกปี โดยจะมีกิจกรรมในการทำบุญตักบาตรไว้พระที่วัดเพื่อเสริมโชคชะตาบารมีในการเริ่มต้นศักราชใหม่

5.2.3 ความเป็นเครือข่ายกลุ่มประชาสังคมในชุมชน

ชุมชนตำบลสามเรือนมีเครือข่ายโดยการแบ่งออกเป็นกลุ่มต่างๆ ทั้งกลุ่มที่เป็นทางการ เช่น กลุ่มขององค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) กลุ่มกรรมการชุมชน กลุ่มกรรมการกองทุนหมู่บ้าน เป็นต้น และมีกลุ่มที่ไม่เป็นทางการ เช่น กลุ่มอาชีพ กลุ่มแม่บ้าน เป็นต้น เป็นที่สังเกตว่ากลุ่มที่มีการจัดตั้งอย่างเป็นทางการหรือเกี่ยวข้องกับการเงินมักจะมีการเขียนกฎระเบียบเป็นลายลักษณ์อักษรไว้อย่างชัดเจน โครงสร้างส่วนใหญ่ของกลุ่มจะประกอบด้วย ประธานฯ รองประธานฯ เลขานุการ และกรรมการ บางกลุ่มอาจจะมีตำแหน่งอื่นเพิ่มตามความเหมาะสม เช่น เภรัญญิก ประธานสัมพันธ์ เป็นต้น ส่วนกลุ่มที่จัดตั้งกันเองอย่างไม่เป็นทางการจะอาศัยความไว้วางใจในการปฏิบัติงานร่วมกัน เป็นหลักการลงทุนทางมนุษย์และทุนทางสังคมที่สร้างขึ้นจากภายในชุมชนเอง แสดงให้เห็นถึงการเกาะกลุ่มของกลุ่มต่างๆ ไม่แน่นหนามากนัก หากมองจากมุมมองของคนภายนอกอาจจะเห็นว่ากลุ่มที่ไม่มีกฎระเบียบที่เป็นลายลักษณ์อักษรน่าจะอ่อนแอและไม่สามารถดำรงอยู่ได้ แต่สำหรับมุมมองของคนในชุมชนนั้นกฎระเบียบเป็นสิ่งที่เขียนกันขึ้นมาจะปฏิบัติหรือไม่เป็นอีกประเด็นหนึ่ง ดังนั้นหากจะพิจารณาความเข้มแข็งของชุมชนก็ควรพิจารณาในด้านการร่วมแรงร่วมใจในการทำกิจกรรมให้บรรลุเป้าหมายมากกว่าการตรวจสอบดูกฎระเบียบของกลุ่ม

แนวทางการพัฒนาชุมชนตำบลสามเรือน โดยผ่านกลุ่มต่างๆนั้นสามารถทำได้โดยเฉพาะกับกลุ่มแกนหลัก 5 กลุ่มที่สำคัญข้างต้น ได้แก่ กลุ่มขององค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) กลุ่มกรรมการ

ชุมชน กลุ่มกรรมการกองทุนหมู่บ้าน กลุ่มอาชีพ และกลุ่มแม่บ้าน ซึ่งหากสนับสนุนผลักดันและเชื่อมโยงเครือข่ายให้มีความหนาแน่นกว่านี้จะเป็นแรงขับเคลื่อนที่สำคัญของชุมชนตำบลสามเรือนในอนาคต ทั้งนี้ การศึกษาเครือข่ายจากการสัมภาษณ์พูดคุย การประชุมกลุ่ม และแบบสัมภาษณ์แล้วพบว่าบริบทของชุมชนตำบลสามเรือนมีความเป็นชุมชนเกษตรกรรมผสมกับชุมชนเมือง มีความศรัทธาในศาสนาอย่างมั่นคงและมีความเคารพเชื่อถือนำ นอกจากนั้นโดยความเป็นเครือญาติยิ่งทำให้ความสัมพันธ์มีความแน่นหนามากขึ้น การรวมกลุ่มตามความคิดของสมาชิกในชุมชนเห็นว่าจะมีความเข้มแข็งเป็นบางกลุ่มและบางส่วน บางส่วนของชุมชนยังไม่มี ความเข้มแข็งมากนัก ทั้งนี้ก็ขึ้นกับกิจกรรมหรือโครงการที่จะดำเนินการ ดังเช่นเมื่อพิจารณาจากการร่วมกิจกรรมในการทำบุญต่างๆของชุมชน จะได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี ทุกคนขยันขันแข็งในการต้องการมีส่วนร่วมในกิจกรรม หรือการไปเยี่ยมผู้ป่วย การไปงานศพ ทุกคนก็จะร่วมมือกันเป็นอย่างดี เครือข่ายของชุมชนตำบลสามเรือนเป็นเครือข่ายตามธรรมชาติ เริ่มจากความสัมพันธ์ทางสายเลือดมีความผูกพันกัน ทำกิจกรรมร่วมกัน แต่ละชุมชนควรมีอัตลักษณ์ของตนเองโดยเฉพาะเช่นการเป็น “ชุมชนเกษตรกรรมผสมกับชุมชนเมือง” ที่อยู่ร่วมกันแบบเกื้อกูล ไร้ความขัดแย้ง เป็นต้น ชุมชนมีโครงสร้างเครือข่ายของความสัมพันธ์ มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (Solidarity) ชุมชนมีความเคลื่อนไหวไม่คงตัวและสมาชิกมีความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชน ซึ่งองค์ประกอบดังกล่าวจะนำชุมชนไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้

5.3 ความเข้มแข็ง มั่นคง และยั่งยืนของชุมชน

กิจกรรมเครือข่ายของชุมชนเพื่อความเข้มแข็ง มั่นคงและยั่งยืนของชุมชน ชุมชนตำบลสามเรือนจากการสังเกตทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน การประชุมกลุ่ม การสัมภาษณ์เชิงลึก และจากการทำแบบสัมภาษณ์พบว่า มีความคิดที่หลากหลายมีทั้งเห็นว่าชุมชนมีความเข้มแข็ง และมีที่เห็นว่าไม่เข้มแข็งเหมือนเดิม ที่เห็นว่าชุมชนมีความเข้มแข็งเนื่องจากมีฐานะที่ดีขึ้นมีความสุขสบายมากขึ้น ชีวิตที่ทันสมัยทำให้คลองตัวมากขึ้นสามารถช่วยเหลือกันได้มากขึ้น มีปัญหาอะไรสามารถบอกกล่าวกันได้ช่วยเหลือกันมีความสามัคคีกันดีกว่าในอดีต นอกจากนั้นการอยู่แบบเครือญาติเป็นปัจจัยหลักของความเข้มแข็งของชุมชน เพราะเป็นเหมือนญาติกันทั้งหมด มาจากต้นตระกูลเดียวกันความสามัคคีกลมเกลียวก็ยังเหมือนเดิมและบางครั้งในหมู่ญาติพี่น้องจะไม่ทิ้งกัน

สำหรับผู้เห็นว่าชุมชนไม่เข้มแข็งเหมือนเดิมเนื่องจากสังคมเริ่มเปลี่ยนเป็นสังคมเมืองมากขึ้น ทำให้ในสมัยนี้อยู่กันแบบตัวใครตัวมัน ปัจจุบันขาดความเคารพนับถือผู้ใหญ่ ขาดความไว้วางใจกัน ซึ่งแตกต่างจากในอดีตที่ยึดมั่นในคำพูดและมีความเคารพผู้อาวุโส กระแสโลกาภิวัตน์ที่เข้าสู่ชุมชน ประกอบกับเทคโนโลยีที่ก้าวหน้าทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงมากขึ้นในด้านความเข้มแข็งของชุมชนที่ลดลง กระแสโลกาภิวัตน์ทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งลดน้อยลง ปัญหาเศรษฐกิจกลับเป็นปัญหาที่ชุมชนให้ความสนใจมากกว่าปัญหาของสังคม ทำให้เกิดความเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวมากกว่าประโยชน์

ส่วนรวม นอกจากนั้นปัญหาจากการเดินทางที่สะดวกขึ้นก็ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการติดต่อกับสังคมภายนอกมากขึ้น จึงพอที่จำสรุปได้ว่า ถ้าพิจารณาในมิติสังคมและมิติเศรษฐกิจชุมชนตำบลสามเรือนมีความเข้มแข็งมั่นคง และยังยืนพอสมควร แต่สำหรับมิติสิ่งแวดล้อมพบว่าชุมชนยังอ่อนแออยู่

5.4 คุณภาพชีวิต

คุณภาพชีวิตของประชาชนในตำบลสามเรือน ผู้วิจัยมีการพิจารณาในหลายรูปแบบ ในกรณีนี้จะเสนอคุณภาพชีวิตจากการพิจารณาความจำเป็นพื้นฐาน ซึ่งเป็นข้อมูลเชิงรูปธรรมนำเสนอในลักษณะของตัวเลขตามข้อมูลที่ได้จากกรมพัฒนาชุมชน และนำเสนอคุณภาพชีวิตในเชิงนามธรรมตามความรู้สึก ค่านิยม และความเข้าใจของบุคคลจากการสัมภาษณ์และการประชุมกลุ่มต่างๆ ภายในชุมชนโดยมีประเด็นคุณภาพชีวิต ดังนี้

5.4.1 คุณภาพชีวิตจากข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน

คุณภาพชีวิตกับความจำเป็นพื้นฐานความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) ในปัจจุบันมี 6 หมวด 42 ตัวชี้วัด หมวดต่างๆ ประกอบด้วยสุขภาพดี มีบ้านอาศัย ผักเฝือกการศึกษา รายได้ก้าวหน้า ปลูกฝังค่านิยม และร่วมใจพัฒนา จากข้อมูลความจำเป็นพื้นฐานแสดงว่าชุมชนตำบลสามเรือนมีการพัฒนาจนผ่านเกณฑ์ในทุกตัวชี้วัด ข้อมูลเบื้องต้นสำหรับกำหนดมาตรฐานการครองชีพของประชาชนว่าควรมีมาตรฐานขั้นต่ำอย่างไรบ้างตามตัวชี้วัดที่ระบุไว้ ทำให้แนวทางการพัฒนาของภาครัฐที่มีต่อชุมชนตำบลสามเรือนลดความสำคัญลงโดยภาครัฐเน้นการพัฒนาชุมชนอื่นที่ยังขาดด้อยกว่า เช่น การทำถนนลาดยางให้กับหมู่บ้านที่ยังไม่มี เป็นต้น และปัจจัยสำคัญที่ทำให้ขาดการส่งเสริมการพัฒนาก็คืองบประมาณ ซึ่งในปัจจุบันมีการกระจายอำนาจให้อำนาจหน้าที่และงบประมาณตกอยู่กับองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นมากกว่าอำเภอและจังหวัด จากข้อมูลของนายก อบต. ทำให้ทราบว่าแนวทางการพัฒนาของอบต.เน้น สาธารณูปโภคเป็นหลัก การพัฒนาชุมชนก็ได้ทำการส่งเสริมก็คือการอบรมอาชีพ และการส่งเสริมให้ชุมชนมีผลิตภัณฑ์อันเป็นรายได้เสริม และให้การรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน การฝึกอบรม การทัศนศึกษา การสร้างแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ในชุมชนโดยใช้งบประมาณสนับสนุนจากภายนอก เช่น สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างสุขภาพ (สสส.) ธกส. สถาบันอุดมศึกษาในพื้นที่ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร เป็นต้น

5.4.1 คุณภาพชีวิตจากการดำเนินชีวิตตามวิถีพอเพียง

ชุมชนตำบลสามเรือนมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีอาชีพที่ค่อนข้างมั่นคงทั้งอาชีพเกษตรกรรม และอาชีพในด้านอุตสาหกรรม ประชากรมีรายได้พอเพียงในครัวเรือนมีอุปกรณ์อำนวยความสะดวกต่างๆ มีการแบ่งปันช่วยเหลือกัน ครอบครัวมีความสุขชนิดที่เรียกว่า "ไม่มีหนี้ มีข้าวกิน มีเงินใช้" โดยความเป็นเครือญาติกันในชุมชนเป็นปัจจัยหลักของความเป็นเครือญาติที่เข้มแข็งและการมีคุณภาพชีวิตที่ดี การขับเคลื่อนชุมชนสามารถทำได้โดยการขับเคลื่อนกลุ่มแกนหลักโดยผสมผสานกับวิถีของชุมชนที่

เข้มแข็งในกลุ่มต่างๆ ซึ่งเป็นแนวทางของวิถีความพอเพียงและสามารถนำไปสู่ความยั่งยืนได้ นอกจากนี้ในชุมชนยังมีผู้นำชุมชนที่มีความมุ่งมั่นในการที่จะพัฒนาชุมชนไปสู่ความมั่นคงทางอาชีพและรายได้ มีการส่งเสริมการประกอบอาชีพแก่ชุมชนอย่างต่อเนื่องทั้งอาชีพหลักและอาชีพเสริม โดยเฉพาะอาชีพเกษตรกรรม โดยมีการส่งเสริมให้มีการต่อยอดการทำการเกษตรอย่างต่อเนื่อง เช่น การเพาะเห็ดตับเต่าเพื่อการค้า ชุมชนมีการพัฒนาองค์ความรู้ในการผลิตเห็ดตับเต่าอย่างต่อเนื่อง โดยอาศัยทั้งประสบการณ์และความรู้ทางวิชาการจากนักวิชาการจากสถาบันการศึกษาภายในท้องถิ่น รวมถึงการแปรรูปผลิตภัณฑ์เพื่อการบริโภคนอกฤดู เพื่อเป็นการเพิ่มมูลค่าให้ผลิตภัณฑ์อีกด้วย

จากการสัมภาษณ์ ฅญ.สาโรจน์ (นามสมมติ) ผู้ใหญ่บ้านในเขตตำบลสามเรือน พบว่าการพัฒนาองค์ความรู้ทางด้านการประกอบอาชีพ เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น มีอย่างต่อเนื่อง กล่าวคือ

“การเพาะเห็ดตับเต่าของตำบลสามเรือนเรามีการทำเห็ดตับเต่านอกฤดูได้แล้ว อาศัยการสังเกตการขึ้นของเห็ด และการปรึกษากับอาจารย์ พวกเราจึงลองจำลองสถานการณ์เลียนแบบธรรมชาติเพื่อบังคับให้เห็ดของบ้านเราออกก่อนถึงฤดูได้ ทำให้ขายได้ก่อนและได้ราคาดีกว่าเห็ดของที่อื่น ที่ออกตามฤดู ถ้าเห็ดในฤดูขายได้กิโลละ 70 – 100 บาท แต่เห็ดบ้านเราออกก่อนขายได้กิโลละ 120 – 150 บาท ขายได้แพงกว่า ขายได้ก่อน รวยก่อน (หัวเราะ).....”

สอดคล้องกับนางสมทรง(นามสมมติ) เกษตรกรผู้เพาะเห็ดตับเต่า หมู่ที่ 5 พบว่า ประชากรมีรายได้ที่พออยู่พอกิน และมีการพัฒนาองค์ความรู้เพื่อความมั่นคงทางอาชีพและรายได้อย่างต่อเนื่อง กล่าวคือ

“ในสมัยก่อนต้องคอยดูอากาศ น้ำ และอาศัยประสบการณ์ที่ได้ลองผิดลองถูกมาว่าเห็ดมันจะออกที่ไหน ตอนไหน เดี่ยวนี้ป่าปลูกป่าโสนไว้สามแปลงแปลงละประมาณ 4 – 5 ไร่ ติดสปริงเกอร์คอยดูช่วงที่อากาศร้อนขึ้น แล้วเราก็ให้น้ำเพื่อเพิ่มความชื้นกระตุ้นให้เชื้อเห็ดโตขึ้น เป็นการบังคับให้เห็ดออกได้ตามสั่ง แต่ก่อนต้องเอาไปขายเอง เดี่ยวนี้มีคนมาหาซื้อถึงบ้านวันหนึ่งเก็บได้ไม่ต่ำกว่าสิบโล ช่วงออกเยอะๆ ได้วันละหลายสิบโลถึงร้อยโลก็เคยรายได้ดีมาก”

5.5 แนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน

แนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนนั้นพิจารณาจากสามมิติ คือ มิติสังคม มิติเศรษฐกิจ และมิติสิ่งแวดล้อม โดยตัวชี้วัดในมิติสังคม ได้แก่ การศึกษา อัตราการเจ็บป่วย การมีส่วนร่วม และความปลอดภัยในทรัพย์สิน เป็นต้น ในด้านมิติเศรษฐกิจมีตัวชี้วัด เช่น รายได้ การครอบครองที่ดิน ราคาผลผลิต เป็นต้น ตัวชี้วัดด้านมิติสิ่งแวดล้อม ได้แก่ งบประมาณด้านการจัดการมลพิษ คุณภาพแหล่งน้ำ สัดส่วนพื้นที่เกษตรยั่งยืนต่อพื้นที่เกษตรทั้งหมด ปริมาณของเสีย เป็นต้น

มิติสังคม ชุมชนตำบลสามเรือนมีความมั่นคงและยั่งยืนพอสมควร โดยพิจารณาจาก การที่เด็กได้รับการศึกษาในทุกกระดับ ผู้ใหญ่ได้รับการศึกษาที่สามารถอ่านออกเขียนได้ ในด้านการมีส่วนร่วมนั้น ชุมชนตำบลสามเรือนมีส่วนร่วมในเกณฑ์สูงในการร่วมกิจกรรมต่างๆ มีการรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมต่างๆ หลายกลุ่ม ในด้านโครงสร้างสังคมของชุมชนตำบลสามเรือนนั้นก็แบ่งได้เป็นสองแบบเช่นเดียวกันโดยในแบบแรกเป็นแบบสังคมเมือง ครอบครัวส่วนใหญ่จะเป็นครอบครัวเดี่ยวซึ่งไม่มีความสัมพันธ์กันเท่าใด

นัก (หมู่บ้านจัดสรร คอนโดมิเนียม) คริวเรือนในแบบดังกล่าวในช่วงเวลาวันทำงานจะพบคนอยู่ในบ้านเรือนน้อยมาก แต่จะพบกิจกรรมทางสังคมต่าง ๆ ของคริวเรือนในช่วงเย็นหลังเลิกงาน และวันหยุดอีกแบบหนึ่งเป็นแบบสังคมชนบท คริวเรือนที่เป็นญาติจะตั้งอยู่ใกล้กันและรวมกันอยู่เป็นกลุ่มบ้านสามารถเดินไปมาหาสู่กันได้สะดวก ชุมชนมีความสงบและไว้วางใจซึ่งกันและกันได้ดี การรวมกลุ่มในชุมชนตำบลสามเรือน มีการรวมตัวกันอย่างเหนียวแน่น มีระบบสัมพันธ์กันแบบเครือญาติ มีการนับถือตามอาวุโส ผู้ได้รับการยกย่องจากความเคารพนับถือ ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน และผู้อาวุโส

มิติเศรษฐกิจ ชุมชนตำบลสามเรือนประชากรในชุมชนมีรายได้หลักจากการประกอบอาชีพ 2 ประเภทหลักๆ คือ

1. รายได้จากการเกษตรกรรม โดยเกษตรกรในตำบลสามเรือนมาจาก 3 แหล่งสำคัญ คือ 1) รายได้จากการเกษตรเฉลี่ยคริวเรือนละ 65,000 บาท/ปี 2) รายได้ด้านค้าขายเฉลี่ยคริวเรือนละ 48,000 บาท/ปี และ 3) รายได้ด้านรับจ้างในภาคการเกษตรเฉลี่ยคริวเรือนละ 72,000 บาท/ปี

2. รายได้จากการประกอบอาชีพรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรมในนิคมอุตสาหกรรมในบริเวณใกล้เคียง คือ นิคมอุตสาหกรรมโรจนะ นิคมอุตสาหกรรมไฮเทค และนิคมอุตสาหกรรมบางปะอิน ซึ่งประชากรกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่มีรายได้ต่อไปค่อนข้างสูงและเป็นรายได้ประจำในแต่ละเดือนโดยเฉลี่ยอยู่ระหว่าง 10,000 – 20,000 บาท ต่อเดือน

มิติสิ่งแวดล้อม ภูมิศาสตร์ของตำบลสามเรือนมีลำน้ำสายสำคัญไหลผ่านกลางเขตของตำบลสามเรือน คือ คลองโพ และเป็นลำน้ำที่ไหลผ่านตำบลอื่นๆ ที่อยู่ใกล้เคียงอีกด้วย ทำให้คลองโพมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของผู้คนในเขตตำบลสามเรือนและตำบลใกล้เคียงเป็นอย่างมาก แต่เนื่องจากการขยายตัวของอุตสาหกรรมในเขตบริเวณใกล้เคียงทั้งนิคมอุตสาหกรรมโรจนะ นิคมอุตสาหกรรมบางปะอิน และนิคมอุตสาหกรรมไฮเทค ทำให้มีผู้ใช้แรงงาน อพยพย้ายถิ่นฐานเข้ามาอาศัยอยู่ในเขตของตำบลสามเรือนและตำบลใกล้เคียงเป็นจำนวนมากในช่วงสิบปีที่ผ่านมา โดยจากการศึกษาพบว่า ในเขตตำบลสามเรือนเป็นที่ตั้งของหมู่บ้านจัดสรรขนาดใหญ่จำนวน 3 โครงการ นอกจากนี้ยังมีหอพัก บ้านเช่า รวมถึงคอนโดมิเนียมทั้งขนาดเล็กและขนาดใหญ่ เพื่อตอบสนองการอยู่อาศัยของผู้ที่มาทำงานในเขตอุตสาหกรรมดังกล่าว จำนวนกว่าร้อยแห่ง ซึ่งส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมทางน้ำอย่างมาก เนื่องจากน้ำเสีย และขยะจากคริวเรือนระบายออกมาสู่ลำรางสาธารณะเป็นจำนวนมาก จนทำให้น้ำในแหล่งน้ำเสื่อมคุณภาพลง และมีวัชพืชน้ำ อาทิเช่น ผักตบชวา ขึ้นเต็มแหล่งน้ำจนกีดขวางเส้นทางน้ำเป็นอุปสรรคต่อการสัญจรทางน้ำ อีกทั้งยังส่งผลให้จำนวนพันธุ์ปลาในคลองโพ และแหล่งน้ำอื่นๆ ลดลงอย่างต่อเนื่อง

การพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง มั่นคง และยั่งยืนนั้นจากการประชุมกลุ่ม และการสัมภาษณ์สมาชิกชุมชน ผู้บริหารท้องถิ่นและข้าราชการ มีผลที่ไม่สอดคล้องกันแบ่งออกเป็นสองฝ่ายทั้งเห็นว่าชุมชนเข้มแข็ง มั่นคง และยั่งยืน และฝ่ายที่เห็นว่าชุมชนยังไม่เข้มแข็งมากนัก เมื่อพิจารณาบริบทสังคมในมิติสังคม มิติเศรษฐกิจ และมิติสิ่งแวดล้อมพบว่าในมิติสังคม มิติเศรษฐกิจชุมชนตำบลสามเรือนมีความเข้มแข็ง มั่นคง และยั่งยืนพอสมควรแต่สำหรับมิติสิ่งแวดล้อมพบว่า ชุมชนยังอ่อนแออยู่โดยเป็นเรื่องที่เป็นปัญหาร่วมกันในทั้งเขตที่เป็นชุมชนเมืองและชุมชนชนบท แต่กลับมีการให้ความสำคัญที่แตกต่างกัน สำหรับ

แบบสัมภาษณ์พบว่าชุมชนตำบลสามเรือนมีความเข้มแข็งดี มีความปลอดภัยดีและทำให้มีคุณภาพชีวิตดี และการรวมกลุ่มส่งผลให้ชุมชนมีความเข้มแข็งขึ้น มีความสามัคคีมากขึ้น ทำให้สิ่งแวดล้อมดีขึ้น มีการพัฒนาที่ดี มีความยั่งยืน มีความปลอดภัย มีคุณภาพชีวิตดีขึ้น มีภูมิคุ้มกันและชุมชนน่าอยู่มากขึ้น ทั้งทั้งหมดส่งผลต่อความยั่งยืนของชุมชน

ดังนั้นบริบทชุมชนที่มีลักษณะเป็นสังคมแบบ “ชุมชนเมืองผสมผสานกับชุมชนชนบท” และการเป็น เครือข่ายทางสังคม เป็นปัจจัยหลักที่จะส่งผลให้ชุมชนเข้มแข็งมั่นคง และยั่งยืน นอกจากนั้นยังนำไปสู่คุณภาพชีวิตดีขึ้น มีภูมิคุ้มกันและชุมชนน่าอยู่มากขึ้น

5.6 แนวทางขยายผลสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

จากการศึกษาพบว่า บริบทของชุมชนมีลักษณะเป็นสังคมแบบ “ชุมชนเมืองผสมผสานกับชุมชนชนบท” และความเป็นเครือข่ายทางสังคมของชุมชนเป็นปัจจัยที่ทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง มั่นคง และยั่งยืน โดยเฉพาะบริบทของวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกันมีบทบาทสำคัญของการทำให้ชุมชนเข้มแข็ง มั่นคง และยั่งยืน นอกจากนั้นบริบทสังคมในส่วนของความเป็นเครือญาติก็ส่งผลให้เกิดความเข้มแข็ง มั่นคง และยั่งยืนเช่นกัน ผลจากแบบสัมภาษณ์ก็บ่งชี้ว่าชุมชนและการรวมกลุ่มมีผลต่อความยั่งยืนของชุมชน การเป็นเครือข่ายส่งผลให้เกิดกิจกรรมร่วมกันทำให้เกิดความรักสามัคคีในหมู่คณะ มีการร่วมแรงร่วมใจในการกระทำกิจการต่าง ๆ ร่วมกันตามแนวทางของการมีกิจกรรมร่วม มีการรวมกลุ่มในการเก็บออม กิจกรรมระดมทุน การทำกิจกรรมเสริมรายได้ต่าง ๆ และการดูแลผู้ป่วย ทำให้เกิดความมั่นคงในด้านสวัสดิการและความเป็นอยู่ นอกจากนั้นบริบทด้านวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกันและการเป็นเครือข่ายทางสังคมยังส่งผลถึงคุณภาพชีวิตของชุมชนทำให้คนในชุมชนมีการตอบรับถึงการมีคุณภาพชีวิตที่ดีในวิถีเกษตรกรรม นอกจากคุณภาพชีวิตในด้านกายภาพแล้วชุมชนยังมีคุณภาพชีวิตที่ดีในด้านจิตใจ คุณภาพชีวิตที่ดีส่งผลต่อการนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนโดยหลักการรักษาทรัพยากรธรรมชาติเน้นความเป็นอยู่แบบเรียบง่าย เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการพัฒนายั่งยืนของชุมชน

ดังนั้นแนวทางการขยายผลการพัฒนาที่ยั่งยืนควรเข้าใจในบริบทของชุมชนทั้งชุมชนสังคมเมืองและชุมชนสังคมชนบท ในด้านของสังคม เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ควรสร้างเครือข่ายทางสังคมให้เกิดและมีความเข้มแข็งขึ้น เพื่อร่วมกันกับบริบทสังคมในการสร้างชุมชนที่เข้มแข็ง มั่นคง และยั่งยืน โดยการใช้กิจกรรมร่วมเป็นเครื่องมือ และร่วมกันนำไปสู่การมีคุณภาพชีวิตที่ดี ซึ่งการมีคุณภาพชีวิตที่ดีทั้งร่างกายและจิตใจสามารถนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้

บทที่ 5

สรุปผลการศึกษา อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

ในบทนี้จะนำเสนอการสรุปผลการศึกษาที่ได้จากทั้งการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยจะนำเสนอในด้านของบริบทชุมชน ความเป็นเครือข่าย ความเป็นชุมชนเข้มแข็ง มั่นคงและยั่งยืน คุณภาพชีวิต การพัฒนาที่ยั่งยืน และแนวทางการขยายผลสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน การอภิปรายผลและข้อเสนอแนะ เป็นลำดับ

5.1 สรุปผลการศึกษา

หัวข้อที่นำเสนอในบทนี้ได้แก่

5.1.1 บริบทของชุมชน

5.1.2 ความเป็นเครือข่ายทางสังคม

5.1.3 ความเข้มแข็ง มั่นคง และยั่งยืนของชุมชน

5.1.4 คุณภาพชีวิต

5.1.5 แนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน

5.1.6 แนวทางการขยายผลสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

5.1.1 บริบทของชุมชนตำบลสามเรือน

1) บริบทด้านสังคม

บริบทของชุมชนตำบลสามเรือนเป็นแบบ “ชุมชนชนบทผสมชุมชนเมือง” คือมีจำนวนประชากรหนาแน่นในบางหมู่บ้านซึ่งเป็นแถบย่านชุมชนที่พักอาศัย และย่านอุตสาหกรรม โดยมีประชากรหนาแน่นที่สุดในเขตหมู่ที่ 2 บ้านสามเรือน ซึ่งเป็นเขตที่ตั้งของหมู่บ้านจัดสรร คอนโดมิเนียม และหอพักของแรงงานที่ทำงานในเขตนิคมอุตสาหกรรมโรจนะ และยังมีบางหมู่บ้านที่มีมีความหนาแน่นของประชากรต่อพื้นที่ในอัตราต่ำ เนื่องจากเป็นพื้นที่เกษตรกรรม มีประชากรในวัยทำงาน (ประชากรวัย 31 – 40) เป็นกลุ่มที่มีอัตราส่วนสูงที่สุด และพบว่าอัตราของประชากรวัยฟุ้งฟิง คือ 0-14 ปี และ 64 ปี ขึ้นไป มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น กว่าข้อมูลในปี พ.ศ. 2557 ที่มีอัตราฟุ้งฟิงต่อร้อยละอยู่ที่ 22.79 อัตราฟุ้งฟิงแสดงให้เห็นว่าประชากรวัยทำงานจำนวนหนึ่งร้อยละคนมีการดูแลประชากรเด็กและผู้สูงอายุจำนวนมากเท่าใดในที่นี้ประมาณ 24 คน และจากการที่อัตราการฟุ้งฟิงสูงขึ้นแสดงให้เห็นภาระที่เพิ่มขึ้นของประชากรวัยทำงานด้วย

ประชากรของชุมชนตำบลสามเรือนมีความคล้ายคลึงกัน ในด้านขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม เนื่องจากเป็นคนพุทธเกือบทั้งหมด การประกอบอาชีพแบ่งออกเป็นสองกลุ่มใหญ่ๆ คือกลุ่มที่เป็นชุมชนเมือง รูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมแบ่งออกเป็นสองกลุ่ม โดยในแบบที่เป็นชุมชนเมือง (ในเขต ม.2 และ ม.3 บ้านสามเรือน) ประชากรจะไม่ค่อยมีความสัมพันธ์กันมากนัก ส่วนใหญ่เป็นครอบครัว

เดี่ยว ส่วนใหญ่จะมีกิจกรรมกันเฉพาะภายในครอบครัว ในช่วงเย็นหลังเลิกงาน และวันหยุดเท่านั้น อีกกลุ่มหนึ่งในแบบเป็นสังคมชนบท จะมีความสัมพันธ์เป็นแบบกันเอง เนื่องจากเป็นเครือญาติกันเกือบทั้งหมด ครัวเรือนที่เป็นญาติจะตั้งอยู่ใกล้กันและรวมกันอยู่เป็นกลุ่มบ้าน สามารถเดินไปมาหาสู่กันได้สะดวกและแต่ละบ้านไม่นิยมทำรั้วกันแบบถาวรอาจจะมีแนวคูหรือปลูกต้นไม้เป็นเขตพอสงเขปเท่านั้น เป็นวิถีชนบทที่แตกต่างอย่างมากกับวิถีชุมชนเมืองที่ต้องสร้างบ้านมีรั้วรอบขอบชิดมีการรวมตัวกันอย่างเหนียวแน่น มีระบบสัมพันธ์กันแบบเครือญาติ มีการนับถือตามอาวุโส ผู้ได้รับการยกย่องจากความเคารพนับถือ ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน และผู้อาวุโส

ด้านการดูแลสุขภาพและระบบสาธารณสุข พบว่าสมาชิกในชุมชนใช้บริการรักษาพยาบาลจากแพทย์แผนปัจจุบันเป็นส่วนใหญ่ หากเจ็บป่วยเล็กน้อยจะเลือกไปใช้บริการคลินิกหรือสถานอนามัยใกล้บ้าน กรณีการเจ็บป่วยหนักเกินขีดความสามารถของคลินิกหรือสถานอนามัยจะทำการส่งต่อไปยังโรงพยาบาลพระนครศรีอยุธยา หรือโรงพยาบาลอื่นๆ ตามสิทธิที่ได้รับการรักษาของผู้ป่วย ประชากรในชุมชนมากกว่าร้อยละ 60 มีสวัสดิการจากกองทุนประกันสังคม เนื่องจากประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพเป็นพนักงานในบริษัทเอกชน (รับจ้าง) ในการรักษาพยาบาลจึงเลือกใช้บริการสถานพยาบาลที่ระบุไว้ในสิทธิประกันสังคมเป็นส่วนใหญ่ มีส่วนน้อยที่ใช้สิทธิอื่นๆ ประชากรส่วนใหญ่จะเข้ารับการตรวจสุขภาพประจำปี นอกจากนี้ยังพบว่าประชากรส่วนใหญ่มีปัญหาสุขภาพเรื่องระบบทางเดินหายใจ สาเหตุเนื่องมาจากการทำงานในสถานประกอบการที่มีมลภาวะทางอากาศ และไม่ได้ป้องกันอย่างถูกวิธี และขาดการออกกำลังกาย รวมไปถึงขาดความตระหนักในการดูแลสุขภาพ โดยเฉพาะในเรื่องการบริโภค (น้ำหนักตัว) ซึ่งปัญหาที่ปรากฏ คือ ปัญหาของโรคที่ไม่ติดต่อและป้องกันได้ เช่น เบาหวาน ความดันโลหิตสูงและโรคหลอดเลือด พบว่าปัจจัยที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับสาเหตุของการเกิดโรคสามารถคือ ความเครียด ความพึงพอใจ และค่านิยม ประเพณีวัฒนธรรม ความรู้และความเข้าใจด้านสุขอนามัย และโภชนาการ การออกกำลังกาย และวิถีการบริโภค

ด้านการศึกษา ชุมชนตำบลสามเรือนมีศูนย์พัฒนาเด็กเล็กวัดสามเรือน ซึ่งจัดการศึกษาโดยองค์การบริหารส่วนตำบลสามเรือน ในช่วงก่อนวัยเรียน โดยจัดตั้งเพื่อแบ่งเบาภาระของผู้ปกครองในการเลี้ยงดูเด็กเล็กขณะที่ผู้ปกครองต้องไปประกอบอาชีพต่างๆ และมีโรงเรียนระดับประถมศึกษา คือ โรงเรียนวัดสามเรือน ซึ่งจัดการศึกษาดังแต่ระดับชั้นอนุบาล - ประถมศึกษาปีที่ 6 เป็นสถานศึกษาที่ชุมชนตำบลสามเรือนบางส่วนได้ให้บุตรหลานมาศึกษาเล่าเรียน นอกจากนี้ยังพบว่า ผู้ปกครองบางส่วนก็นิยมส่งบุตรหลานเข้าไปเรียนในตัวจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งอยู่ใกล้ไกลมากนัก ทั้งในระดับประถมศึกษา(โรงเรียนอนุบาลอยุธยา โรงเรียนหอแซฟฟออยุธยา โรงเรียนจิราศาสตร์ โรงเรียนเตรียมนานาชาติอยุธยา ฯลฯ) มัธยมศึกษา (โรงเรียนอยุธยาวิทยาลัย โรงเรียนจอมสุรางค์ ฯลฯ) ระดับ

อาชีวศึกษา (วิทยาลัยเทคนิคอยุธยา วิทยาลัยเทคโนโลยีอยุธยา ฯลฯ) จนถึงระดับอุดมศึกษา (มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ และมหาวิทยาลัยราชภัฏอยุธยา)

สภาพปัญหาของสังคมที่เป็นปัญหาหลักของชุมชน คือ ปัญหายาเสพติดในชุมชนและปัญหาอาชญากรรมซึ่งเป็นปัญหาที่อาจจะเรียกได้ว่า เกิดจากกระแสของการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ดังกล่าวให้เป็นเขตนิคมอุตสาหกรรมก็ว่าได้ เนื่องจากในอดีตไม่มีคดีประเภทนี้มากนักเนื่องจากเป็นสังคมชนบทและการเดินทางเป็นไปได้อย่างลำบาก ครั้งเมื่อความเจริญจากการพัฒนาเกิดขึ้นในชุมชน ปัญหาของยาเสพติดและปัญหาอาชญากรรมก็เกิดขึ้นตามมาด้วย สำหรับปัญหายาเสพติดประเภทสุราและเครื่องดื่มแอลกอฮอล์จากข้อมูลของโรงพยาบาลสุขภาพตำบลฯ ไม่พบปัญหาของผู้เป็นโรคพิษสุราเรื้อรัง แต่ส่วนใหญ่ประชากรจะดื่มเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ในช่วงหลังเลิกงาน ช่วงวันหยุด และช่วงการจัดงานสังสรรค์ต่างๆ ส่วนคดีความที่เกิดขึ้นในพื้นที่ จะมีเพียงคดีที่ไม่ร้ายแรง เช่น ทะเลาะวิวาท การลักขโมย และการกระทำความผิด พรบ.จราจร โดยในเขตตำบลสามเรือนไม่มีคดีอุกฉกรรจ์และสะเทือนขวัญ คดีประทุษร้ายต่อชีวิต ร่างกาย และเพศ คดีประทุษร้ายต่อทรัพย์สินมีในอัตราต่ำ คดียาเสพติดเป็นคดีที่มีผู้กระทำความผิดมากที่สุดและจับกุมได้มากที่สุด

2) บริบทด้านเศรษฐกิจของชุมชน

จากการศึกษาเอกสารและการสัมภาษณ์ พบว่าแหล่งน้ำที่สำคัญในการใช้เพื่อการอุปโภคบริโภค และการทำการเกษตรของตำบลสามเรือน ได้แก่ แหล่งน้ำธรรมชาติ ประเภทแหล่งน้ำผิวดินของตำบลสามเรือน ได้จากลำคลองต่างๆ ได้แก่ คลองโพ คลองทราย คลองชลประทาน และจากหนอง บึง ใหญ่ เล็ก จำนวนมากในพื้นที่ มีสาธารณูปโภคด้านน้ำประปาครบทุกครัวเรือน ประชาชนมีไฟฟ้าใช้ครบทุกครัวเรือน มีเส้นทางคมนาคมทางบกเป็นสำคัญโดยมีถนนภายในหมู่บ้านเชื่อมกับถนนเลียบคลองชลประทาน ถนนโรจนะ และถนนจอมพล ป.พิบูลย์สงคราม เป็นเส้นทางในการคมนาคมระหว่างหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และจังหวัด

การใช้พื้นที่ทางการเกษตรของตำบลสามเรือน พบว่า ตำบลสามเรือนมีพื้นที่ทั้งหมด มีพื้นที่การเกษตรเป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะพื้นที่ทำนาเป็นส่วนใหญ่โดยการทำนาหว่านน้ำตม ทำทั้งนาปีและนาปรัง มีผลผลิตเฉลี่ย 750 - 800 กิโลกรัม/ไร่ และมีการปลูกไม้ผลแบบไว้รับประทานเอง และปลูกแบบสวนหลังบ้าน นอกจากนี้ยังมีการทำแปลงจำลองแบบธรรมชาติในการเพาะเห็ดตับเต่า เพื่อจำหน่ายเป็นรายได้ของครอบครัวจนทำให้สร้างรายได้เป็นจำนวนมากให้กับประชาชนในตำบล และสร้างชื่อเสียงให้ตำบลสามเรือนเป็นอย่างมาก รายได้ของเกษตรกรในตำบลสามเรือน มาจาก 3 แหล่งสำคัญ คือ 1) รายได้จากการเกษตรเฉลี่ยครัวเรือนละ 65,000 บาท/ปี 2) รายได้ด้านค้าขายเฉลี่ยครัวเรือนละ 48,000 บาท/ปี และ 3) รายได้ด้านรับจ้างในภาคการเกษตรเฉลี่ยครัวเรือนละ 72,000 บาท/ปี

นอกจากนี้พื้นที่ทำการเกษตรแล้ว ตำบลสามเรือนยังเป็นเขตที่มีประชากรหนาแน่น ในบางหมู่บ้าน คือ ในหมู่ที่ 2 บ้านสามเรือน เนื่องจากเป็นที่ตั้งของหมู่บ้านจัดสรรขนาดใหญ่ ถึง 3 แห่ง และแต่ละแห่ง มีจำนวนบ้านไม่ต่ำกว่า 200 หลังคาเรือน นอกจากนี้ยังมีหอพักและคอนโดมิเนียมอีก

เกือบ 88 แห่ง เพื่อรองรับแรงงานที่เข้ามาทำงานในนิคมอุตสาหกรรมใกล้เคียง ทำให้ประชากรที่ย้ายถิ่นฐานเข้ามาอยู่ใหม่มีจำนวนมาก ซึ่งประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรม ในนิคมอุตสาหกรรมในบริเวณใกล้เคียง คือ นิคมอุตสาหกรรมโรจนะ นิคมอุตสาหกรรมไฮเทค และนิคมอุตสาหกรรมบางปะอิน ซึ่งประชากรกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่มีรายได้ต่อไปค่อนข้างสูงและเป็นรายได้ประจำในแต่ละเดือน ประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพรับจ้าง รองลงมาคืออาชีพเกษตรกรรม รายได้ส่วนใหญ่อยู่ในช่วง 10,000 ถึง 20,000 บาท โดยคนส่วนใหญ่คิดว่ารายได้ของตนไม่เพียงพอใช้จ่าย

3) บริบทด้านการเมือง

ชุมชนตำบลสามเรือนมีการบริหารงานในระดับนโยบายท้องถิ่นโดยองค์การบริหารตำบลสามเรือน โดยมี นายศุภฤกษ์ กลั่นเกล้า ดำรงตำแหน่งนายกองค์การบริหารส่วนตำบลสามเรือน เป็นผู้บริหารสูงสุดในหน่วยงาน และมีสมาชิกสภา อบต. ซึ่งเป็นตัวแทนของแต่ละหมู่บ้านเพื่อร่วมในการกำหนด กำกับดูแลการดำเนินนโยบายของหน่วยงาน โดยมีนายชนาธิป ธารีจิตร ดำรงตำแหน่งประธานสภาองค์การบริหารส่วนตำบลสามเรือน ภายในองค์การบริหารส่วนตำบลสามเรือนมีการแบ่งส่วนราชการภายในตามภาระหน้าที่รับผิดชอบเป็น 3 ส่วน คือ สำนักปลัด ส่วนการคลัง และส่วนโยธา โดยมี ว่าที่ร้อยเอกชลิต อินทร์สุวรรณ ตำแหน่งปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลสามเรือนเป็นผู้กำกับดูแล อีกทั้งยังมีกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้อาวสุในชุมชน และพระภิกษุสงฆ์ ซึ่งเป็นที่เคารพนับถือ ซึ่งปรานการทำงานร่วมมือกับองค์การบริหารส่วนตำบลสามเรือน ในการที่จะช่วยดูแลเอาใจใส่สมาชิกในชุมชนในเรื่องต่างๆ

ด้านแผนพัฒนาตำบล พบว่า องค์การบริหารส่วนตำบลสามเรือน มีแผนพัฒนาตำบลในทุกๆด้านทั้งด้านโครงสร้างพื้นฐาน เศรษฐกิจชุมชน พัฒนาสังคม พัฒนาการศึกษา ศาสนาวัฒนธรรม พัฒนาสาธารณสุข และพัฒนาสิ่งแวดล้อมโดยพัฒนาสาธารณสุข แผนพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน และแผนพัฒนาสิ่งแวดล้อม ดังต่อไปนี้

นโยบายการพัฒนาท้องถิ่น แบ่งการพัฒนาเป็น 5 ด้าน ดังนี้

1. การพัฒนาด้านการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม
2. การพัฒนาด้านสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม
3. การพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐาน
4. การพัฒนาด้านเศรษฐกิจและสังคม
5. การพัฒนาด้านการเมืองการบริหาร

4) บริบทด้านวัฒนธรรม

ชุมชนตำบลสามเรือนมีความเชื่อในด้านศาสนา ชาวบ้านยังยึดถือเรื่องราวเกี่ยวกับศาสนาอย่างเหนียวแน่น โดยมีวัดสามเรือนเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนในตำบล ขนบธรรมเนียม ประเพณีต่างๆ ชาวบ้านยังยึดถือปฏิบัติตามกันตลอดมา จะสังเกตได้จาก เมื่อวัดสามเรือนมีงานประเพณีอะไร

ชาวบ้านก็จะมาช่วยกันแน่นัด ชาวตำบลสามเรือนยังจัดเป็นชุมชนและองค์กรที่มีความเข้มแข็ง และมีความสามัคคีของคนในชุมชน มีการยึดถือขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน เช่น การตักบาตร ทำบุญวันเข้าพรรษา และออกพรรษา การทำพิธีกรรมทางศาสนา การรดน้ำดำหัวผู้สูงอายุในวันสงกรานต์ และประเพณีลอยกระทง เป็นต้น แสดงถึงจิตใจของชาวบ้าน และความรักในประเพณีดั้งเดิม ซึ่งข้อห้ามต่างๆ ก็คือ การถือศีลเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจไม่ให้คนทำความชั่วไม่ให้ทำบาปหรือทำผิดกฎหมาย นอกจากนี้เทศบาลที่กำลังได้รับความนิยมของนักท่องเที่ยว อีกทั้งยังเป็นการส่งเสริมให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง ความมั่นคงทางด้านอาชีพและรายได้ของคนในชุมชน คืองานเทศกาลเห็ดตับเต่า โดยใช้ชื่อว่า “วันเห็ดตับเต่าสามเรือน” ซึ่งทางองค์การบริหารส่วนตำบลสามเรือน ได้จัดติดต่อกันเป็นประจำทุกปีต่อเนื่องมาเป็นปีที่ 6 เพื่อส่งเสริมให้ผู้ที่ยังไม่รู้จักเห็ดตับเต่าได้เรียนรู้ความเป็นมาและลองรับประทาน อีกทั้งยังส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนให้เข้มแข็ง เนื่องจากผู้ปลูกเห็ดตับเต่ามีการรวมตัวแลกเปลี่ยนความรู้จากภูมิปัญญา สามารถเพาะขยายพื้นที่เพาะเห็ด มีผลผลิตออกมากที่สุดในประเทศไทย สร้างรายได้ให้แก่ประชาชนในชุมชน และที่สำคัญองค์การบริหารส่วนตำบลสามเรือน ต้องการพัฒนาส่งเสริมพื้นที่เพาะเห็ดตับเต่าให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวิชาการ เกษตร และอนุรักษ์ธรรมชาติแห่งใหม่ของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งขณะนี้จะมีประชาชน และนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวชม และศึกษาในแต่ละปีจำนวนเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆทุกปี

5) บริบทด้านสิ่งแวดล้อม

จากการศึกษา พบว่าปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชนตำบลสามเรือน สามารถแบ่งออกเป็น 3 ปัญหาสำคัญๆ ซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือจากทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชนในพื้นที่ร่วมดำเนินการแก้ไข ดังนี้

1.) ปัญหาเรื่องดินที่มีสภาพเป็นกรดจัด อาจขาดแร่ธาตุอาหารพืชพวกไนโตรเจน และฟอสฟอรัส หรืออาจมีสารละลายพวกอลูมิเนียม และเหล็กมากเกินไปจนเป็นพิษต่อพืช เนื่องจากสภาพพื้นที่ราบเรียบถึงราบลุ่มเนื้อดินเป็นดินเหนียวการระบายน้ำเลวเลว มีความอุดมสมบูรณ์ค่อนข้างต่ำ ดินมีปฏิกิริยาเป็นกรดจัดมาก ถึงเป็นกรดจัด pH 4.5 - 5.0 ในช่วงฤดูฝนจะมีน้ำขังอยู่ที่ผิวดิน ระหว่าง 4 - 6 เดือน แต่ถ้าดินเหล่านี้ได้รับการปรับปรุงบำรุงดินใช้ปุ๋ยและปูนในอัตราที่เหมาะสม และมีการควบคุมน้ำหรือจัดระบบชลประทานที่มีประสิทธิภาพพืชที่ปลูกจะให้ผลผลิตดีขึ้น และมีศักยภาพเหมาะสมที่จะใช้ทำนาในทุกฤดู

2.) ปัญหาเรื่องมลภาวะทางน้ำ เนื่องจากภูมิศาสตร์ของตำบลสามเรือนมีลำน้ำสายสำคัญไหลผ่านกลางเขตของตำบลสามเรือน คือ คลองโพ และเป็นลำน้ำที่ไหลผ่านตำบลอื่นๆที่อยู่ใกล้เคียงอีกด้วย ทำให้คลองโพมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของผู้อยู่ในเขตตำบลสามเรือนและตำบลใกล้เคียงเป็นอย่างมาก แต่เนื่องจากการขยายตัวของอุตสาหกรรมในเขตบริเวณใกล้เคียงทั้งนิคมอุตสาหกรรมโรจ

นะ นิคมอุตสาหกรรมบางปะอิน และนิคมอุตสาหกรรมไฮเทค ทำให้มีผู้ใช้แรงงาน อพยพย้ายถิ่นฐานเข้ามาอาศัยอยู่ในเขตของตำบลสามเรือนและตำบลใกล้เคียงเป็นจำนวนมากในช่วงสิบปีที่ผ่านมา โดยในเขตตำบลสามเรือนเป็นที่ตั้งของหมู่บ้านจัดสรรขนาดใหญ่จำนวน 3 โครงการ นอกจากนี้ยังมีหอพัก บ้านเช่า รวมถึงดอนโดมีเนียมทั้งขนาดเล็กและขนาดใหญ่ ทำให้ในเขตหมู่ที่ 2 บ้านสามเรือน มีประชากรอาศัยอยู่หนาแน่นมากที่สุด ซึ่งส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมทางน้ำอย่างมาก เนื่องจากน้ำเสีย และขยะจากครัวเรือนระบายออกมาสู่ลำรางสาธารณะเป็นจำนวนมาก จนทำให้น้ำในแหล่งน้ำเสื่อมคุณภาพลง และมีวัชพืชน้ำ อาทิเช่นผักตบชวา ขึ้นเต็มแหล่งน้ำจนกีดขวางเส้นทางน้ำเป็นอุปสรรคต่อการสัญจรทางน้ำ อีกทั้งยังส่งผลให้จำนวนพันธุ์ปลาในคลองโพ และแหล่งน้ำอื่นๆ ลดลงอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ของเสียจากครัวเรือนแล้ว ในภาคการเกษตร เกษตรกรส่วนใหญ่ก็ยังมีการใช้สารเคมีทั้งปุ๋ยเคมี และยาปราบศัตรูพืช โดยเฉพาะในการทำนาซึ่งต้องมีการสูบน้ำและปล่อยน้ำ ทำให้สารเคมีจากภาคการเกษตรปนเปื้อนเข้าสู่แหล่งน้ำธรรมชาติ

3.) ปัญหาเรื่องมลภาวะทางอากาศ เนื่องจากตำบลสามเรือนมีอาณาเขตใกล้เคียงกับนิคมอุตสาหกรรมโรจนะ และเป็นเขตที่มีการจราจรในช่วงชั่วโมงเร่งด่วนที่แออัด เนื่องจากมีถนนโรจนะตัดผ่าน และเป็นเส้นทางหลักในการสัญจรของผู้ที่ทำงานในเขตนิคมอุตสาหกรรมส่งผลให้มีมลพิษทางอากาศจากก๊าซคาร์บอนมอนนอกไซด์จำนวนมาก ทำให้ประชากรที่อาศัยอยู่ในบริเวณใกล้เคียงประสบปัญหาเรื่องสุขภาพ โดยเฉพาะระบบทางเดินหายใจ จากการตอบแบบสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูล จะพบว่าผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ มีปัญหาสุขภาพในเรื่องระบบทางเดินหายใจมากที่สุด

5.1.2 ความเป็นเครือข่ายทางสังคม

ชุมชนตำบลสามเรือนมีเครือข่ายโดยการแบ่งออกเป็นกลุ่มต่างๆ ทั้งกลุ่มที่เป็นทางการ เช่น กลุ่มขององค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) กลุ่มกรรมการชุมชน กลุ่มกรรมการกองทุนหมู่บ้าน เป็นต้น และมีกลุ่มที่ไม่เป็นทางการ เช่น กลุ่มอาชีพ กลุ่มแม่บ้าน เป็นต้น เป็นที่สังเกตว่ากลุ่มที่มีการจัดตั้งอย่างเป็นทางการหรือเกี่ยวข้องกับการเงินมักจะมีการเขียนกฎระเบียบไว้อย่างชัดเจน ส่วนกลุ่มที่จัดตั้งกันเองอย่างไม่เป็นทางการจะอาศัยความไว้วางใจในการปฏิบัติงานร่วมกัน เป็นหลักการลงทุนทางมนุษย์และทุนทางสังคมที่สร้างขึ้นจากภายในชุมชนเอง แสดงให้เห็นถึงการเกาะกลุ่มของกลุ่มต่างๆ ไม่แน่นหนามากนัก แนวทางการพัฒนาชุมชนตำบลสามเรือน โดยผ่านกลุ่มต่างๆ นั้นสามารถกระทำได้โดยเฉพาะกับกลุ่มแกนหลัก 5 กลุ่มที่สำคัญข้างต้น ได้แก่ กลุ่มขององค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) กลุ่มกรรมการชุมชน กลุ่มกรรมการกองทุนหมู่บ้าน กลุ่มอาชีพ และกลุ่มแม่บ้าน ซึ่งหากสนับสนุนผลักดันและเชื่อมโยงเครือข่ายให้มีความหนาแน่นกว่านี้จะเป็นแรงขับเคลื่อนที่สำคัญของชุมชนตำบลสามเรือนในอนาคต ทั้งนี้การศึกษาเครือข่ายจากการสัมภาษณ์พูดคุย การประชุมกลุ่ม และแบบสัมภาษณ์แล้วพบว่าบริบทของชุมชนตำบลสามเรือนมีความเป็นชุมชนเกษตรกรรมผสมกับชุมชนเมือง มีความศรัทธาใน

ศาสนาอย่างมั่นคงและมีความเคารพเชื่อถือนำหน้า นอกจากนั้นโดยความเป็นเครือญาติยิ่งทำให้ความสัมพันธ์มีความแน่นหนามากขึ้น การรวมกลุ่มตามความคิดของสมาชิกในชุมชนเห็นว่ามีความเข้มแข็งเป็นบางกลุ่มและบางส่วน บางส่วนของชุมชนยังไม่มีความเข้มแข็งมากนัก ทั้งนี้ก็ขึ้นกับกิจกรรมหรือโครงการที่จะดำเนินการ ดังเช่นเมื่อพิจารณาจากการร่วมกิจกรรมในการทำบุญต่างๆของชุมชน จะได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี ทุกคนขยันขันแข็งในการต้องการมีส่วนร่วมในกิจกรรม หรือการไปเยี่ยมผู้ป่วย การไปงานศพ ทุกคนก็จะร่วมมือกันเป็นอย่างดี เครือข่ายของชุมชนตำบลสามเรือนเป็นเครือข่ายตามธรรมชาติ เริ่มจากความสัมพันธ์ทางสายเลือดมีความผูกพันกัน ทำกิจกรรมร่วมกัน แต่ละชุมชนควรมีอัตลักษณ์ของตนเองโดยเฉพาะเช่นการเป็น “ชุมชนเกษตรกรรมผสมกับชุมชนเมือง” ที่อยู่ร่วมกันแบบเกื้อกูล ไร้ความขัดแย้ง เป็นต้น ชุมชนมีโครงข่ายเครือข่ายของความสัมพันธ์ มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (Solidarity) ชุมชนมีความเคลื่อนไหวไม่คงตัวและสมาชิกมีความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชน ซึ่งองค์ประกอบดังกล่าวจะนำชุมชนไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้

5.1.3 ความเข้มแข็ง มั่นคง และยั่งยืนของชุมชน

จากการสังเกตทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน การประชุมกลุ่ม การสัมภาษณ์เชิงลึก และจากการทำแบบสัมภาษณ์พบว่า มีความคิดที่หลากหลายมีทั้งเห็นว่าชุมชนมีความเข้มแข็ง และมีที่เห็นว่าไม่เข้มแข็งเหมือนเดิม ที่เห็นว่าชุมชนมีความเข้มแข็งเนื่องจากมีฐานะที่ดีขึ้นมีความสุขสบายมากขึ้น ชีวิตที่ทันสมัยทำให้คล่องตัวมากขึ้นสามารถช่วยเหลือกันได้มากขึ้น มีปัญหาอะไรสามารถบอกกล่าวกันได้ช่วยเหลือกันมีความสามัคคีกันดีกว่าในอดีต นอกจากนั้นการอยู่แบบเครือญาติเป็นปัจจัยหลักของความเข้มแข็งของชุมชน เพราะเป็นเหมือนญาติกันทั้งหมด มาจากต้นตระกูลเดียวกันความสามัคคีกลมเกลียวก็ยังเหมือนเดิมและบางครั้งในหมู่ญาติพี่น้องจะไม่ทิ้งกัน

สำหรับผู้เห็นว่าชุมชนไม่เข้มแข็งเหมือนเดิมเนื่องจากสังคมเริ่มเปลี่ยนเป็นสังคมเมืองมากขึ้น ทำให้ในสมัยนี้อยู่กันแบบตัวใครตัวมัน ปัจจุบันขาดความเคารพนับถือผู้ใหญ่ ขาดความไว้วางใจกัน ซึ่งแตกต่างจากในอดีตที่ยึดมั่นในคำพูดและมีความเคารพผู้อาวุโส กระแสโลกาภิวัตน์ที่เข้าสู่ชุมชน ประกอบกับเทคโนโลยีที่ก้าวหน้าทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงมากขึ้นในด้านความเข้มแข็งของชุมชนที่ลดลง กระแสโลกาภิวัตน์ทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งลดน้อยลง ปัญหาเศรษฐกิจกลับเป็นปัญหาที่ชุมชนให้ความสนใจมากกว่าปัญหาของสังคม ทำให้เกิดความเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวมากกว่าประโยชน์ส่วนรวม นอกจากนั้นปัญหาจากการเดินทางที่สะดวกขึ้นก็ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการติดต่อกับสังคมภายนอกมากขึ้น จึงพอที่จำสรุปได้ว่า ถ้าพิจารณาในมิติสังคมและมิติเศรษฐกิจชุมชนตำบลสามเรือนมีความเข้มแข็งมั่นคง และยั่งยืนพอสมควร แต่สำหรับมิติสิ่งแวดล้อมพบว่าชุมชนยังอ่อนแออยู่

5.1.4 คุณภาพชีวิต

คุณภาพชีวิตกับความจำเป็นพื้นฐานความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) ในปัจจุบันมี 6 หมวด 42 ตัวชี้วัด หมวดต่างๆ ประกอบด้วยสุขภาพดี มีบ้านอาศัย ฝึกฝนการศึกษา รายได้ก้าวหน้า ปลูกฝัง ค่านิยม และร่วมใจพัฒนา จากข้อมูลความจำเป็นพื้นฐานแสดงว่าชุมชนตำบลสามเรือนมีการพัฒนาจนผ่านเกณฑ์ในทุกตัวชี้วัด ข้อมูลเบื้องต้นสำหรับกำหนดมาตรฐานการครองชีพของประชาชนว่าควรมี มาตรฐานขั้นต่ำอย่างไรบ้างตามตัวชี้วัดที่ระบุไว้ ทำให้แนวทางการพัฒนาของภาครัฐที่มีต่อชุมชนตำบล สามเรือนลดความสำคัญลงโดยภาครัฐเน้นการพัฒนาชุมชนอื่นที่ยังขาดด้อยกว่า เช่น การทำ ถนนลาดยางให้กับหมู่บ้านที่ยังไม่มี เป็นต้น และปัจจัยสำคัญที่ทำให้ขาดการส่งเสริมการพัฒนาก็คือ งบประมาณ ซึ่งในปัจจุบันมีการกระจายอำนาจให้อำนาจหน้าที่และงบประมาณตกอยู่กับองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นมากกว่าอำเภอและจังหวัด จากข้อมูลของนายกอบต. ทำให้ทราบว่าแนวทางการ พัฒนาของอบต.เน้น สาธารณูปโภคเป็นหลัก การพัฒนาชุมชนก็ได้ทำการส่งเสริมก็คือการอบรมอาชีพ และการส่งเสริมให้ชุมชนมีผลิตภัณฑ์อันเป็นรายได้เสริม และให้การรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน การฝึกอบรม การทัศนศึกษา การสร้างแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ในชุมชนโดยใช้งบสนับสนุนจากภายนอก เช่น สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างสุขภาพ (สสส.) รกส. สถาบันอุดมศึกษาในพื้นที่ ธนาคารเพื่อ การเกษตรและสหกรณ์การเกษตร เป็นต้น

นอกจากนี้ ชุมชนตำบลสามเรือนมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีรายได้พอเพียงในครัวเรือนมีอุปกรณ์ อำนาจความสะดวกต่างๆ มีการแบ่งปันช่วยเหลือกัน ครอบครัวมีความสุขชนิดที่เรียกว่า **"ไม่มีหนี้ มี ข้าวกิน มีเงินใช้"** จากข้อมูลความจำเป็นพื้นฐานแสดงว่าชุมชนตำบลสามเรือนมีการพัฒนาจนผ่าน เกณฑ์ในทุกตัวชี้วัด ความเป็นเครือญาติกันในชุมชนเป็นปัจจัยหลักของความเป็นเครือข่ายที่เข้มแข็ง และการมีคุณภาพชีวิตที่ดี การขับเคลื่อนชุมชนสามารถทำได้โดยการขับเคลื่อนกลุ่มแกนหลักโดยผสาน กับวิถีของชุมชนที่เข้มแข็งในกลุ่มต่างๆ ซึ่งเป็นแนวทางของวิถีความพอเพียงและสามารถนำไปสู่ความ ยั่งยืนได้

5.1.5 แนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน

แนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนนั้นพิจารณาจากสามมิติ คือ มิติสังคม มิติเศรษฐกิจ และมิติ สิ่งแวดล้อม โดยตัวชี้วัดในมิติสังคม ในด้านมิติเศรษฐกิจ และด้านมิติสิ่งแวดล้อม

มิติสังคม ชุมชนตำบลสามเรือนมีความมั่นคงและยั่งยืนพอสมควร ในด้านการมีส่วนร่วมนั้น ชุมชนตำบลสามเรือนมีส่วนร่วมในเกณฑ์สูงในการร่วมกิจกรรมต่างๆ มีการรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมต่างๆ หลายกลุ่ม ในด้านโครงสร้างสังคมของชุมชนตำบลสามเรือนนั้นก็แบ่งได้เป็นสองแบบเช่นเดียวกันโดยใน แบบแรกเป็นแบบสังคมเมือง ครอบครัวส่วนใหญ่จะเป็นครอบครัวเดี่ยวซึ่งไม่มีความสัมพันธ์กันเท่าใดนัก (หมู่บ้านจัดสรร คอนโดมิเนียม) ครัวเรือนในแบบดังกล่าวในช่วงเวลาวันทำงานจะพบคนอยู่ใน บ้านเรือนน้อยมาก แต่จะพบกิจกรรมทางสังคมต่างๆ ของครัวเรือนในช่วงเย็นหลังเลิกงาน และวันหยุด

อีกแบบหนึ่งเป็นแบบสังคมชนบท ครัวเรือนที่เป็นญาติจะตั้งอยู่ใกล้กันและรวมกันอยู่เป็นกลุ่มบ้านสามารถเดินไปมาหาสู่กันได้สะดวก ชุมชนมีความสงบและไว้วางใจซึ่งกันและกันได้ดี การรวมกลุ่มในชุมชนตำบลสามเรือน มีการรวมตัวกันอย่างเหนียวแน่น มีระบบสัมพันธ์กันแบบเครือญาติ มีการนับถือตามอาวุโส ผู้ได้รับการยกย่องจากความเคารพนับถือ ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน และผู้อาวุโส

มิติเศรษฐกิจ ชุมชนตำบลสามเรือนประชากรในชุมชนมีรายได้หลักจากการประกอบอาชีพ 2 ประเภทหลักๆ คือ 1. รายได้จากการเกษตรกรรม โดยเกษตรกรในตำบลสามเรือนมาจาก 3 แหล่งสำคัญ คือ 1) รายได้จากการเกษตร 2) รายได้ด้านค้าขาย และ 3) รายได้ด้านรับจ้างในภาคการเกษตร

2. รายได้จากการประกอบอาชีพรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรมในนิคมอุตสาหกรรมในบริเวณใกล้เคียง คือ นิคมอุตสาหกรรมโรจนะ นิคมอุตสาหกรรมไฮเทค และนิคมอุตสาหกรรมบางปะอิน ซึ่งประชากรกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่มีรายได้ค่อนข้างสูงและเป็นรายได้ประจำในแต่ละเดือน

มิติสิ่งแวดล้อม ภูมิศาสตร์ของตำบลสามเรือนมีลำน้ำสายสำคัญไหลผ่านกลางเขตของตำบลสามเรือน คือ คลองโพ และเป็นลำน้ำที่ไหลผ่านตำบลอื่นๆ ที่อยู่ใกล้เคียงอีกด้วย ทำให้คลองโพมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของผู้คนในเขตตำบลสามเรือนและตำบลใกล้เคียงเป็นอย่างมาก แต่เนื่องจากการขยายตัวของอุตสาหกรรมในเขตบริเวณใกล้เคียง ทำให้มีผู้ใช้แรงงาน อพยพย้ายถิ่นฐานเข้ามาอาศัยอยู่ในเขตของตำบลสามเรือนและตำบลใกล้เคียงเป็นจำนวนมากในช่วงสิบปีที่ผ่านมา โดยในเขตตำบลสามเรือนเป็นที่ตั้งของหมู่บ้านจัดสรรขนาดใหญ่จำนวน 3 โครงการ มีหอพัก บ้านเช่า รวมถึงดอนโดมิเนียมทั้งขนาดเล็กและขนาดใหญ่จำนวนกว่าร้อยแห่ง ซึ่งส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมทางน้ำอย่างมาก เนื่องจากน้ำเสีย และขยะจากครัวเรือนระบายออกมาสู่ลำรางสาธารณะเป็นจำนวนมาก จนทำให้น้ำในแหล่งน้ำเสื่อมคุณภาพลง และมีวัชพืชน้ำ อาทิเช่น ผักตบชวา ขึ้นเต็มแหล่งน้ำจนกีดขวางเส้นทางน้ำเป็นอุปสรรคต่อการสัญจรทางน้ำ อีกทั้งยังส่งผลให้จำนวนพันธุ์ปลาในคลองโพ และแหล่งน้ำอื่นๆ ลดลงอย่างต่อเนื่อง

การพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง มั่นคง และยั่งยืน มีผลที่ไม่สอดคล้องกันแบ่งออกเป็นสองฝ่ายทั้งเห็นว่าชุมชนเข้มแข็ง มั่นคง และยั่งยืน และฝ่ายที่เห็นว่าชุมชนยังไม่เข้มแข็งมากนัก เมื่อพิจารณาบริบทสังคมในมิติสังคม มิติเศรษฐกิจ และมิติสิ่งแวดล้อมพบว่าในมิติสังคม มิติเศรษฐกิจชุมชนตำบลสามเรือนมีความเข้มแข็ง มั่นคง และยั่งยืนพอสมควรแต่สำหรับมิติสิ่งแวดล้อมพบว่า ชุมชนยังอ่อนแออยู่โดยเป็นเรื่องที่เป็นปัญหาาร่วมกันในทั้งเขตที่เป็นชุมชนเมืองและชุมชนชนบท แต่กลับมีการให้ความสำคัญที่แตกต่างกัน จากแบบสัมภาษณ์พบว่าชุมชนตำบลสามเรือนมีความเข้มแข็งดี มีความปลอดภัยดีและทำให้มีคุณภาพชีวิตดี และการรวมกลุ่มส่งผลให้ชุมชนมีความเข้มแข็งขึ้น มีความสามัคคีมากขึ้น ทำให้สิ่งแวดล้อมดีขึ้น มีการพัฒนาที่ดี มีความยั่งยืน มีความปลอดภัย มีคุณภาพชีวิตดีขึ้น มีภูมิคุ้มกันและชุมชนน่าอยู่มากขึ้น ทั้งทั้งหมดส่งผลต่อความยั่งยืนของชุมชน บริบทชุมชนที่มีลักษณะเป็นสังคมแบบ “ชุมชนเมืองผสมผสานกับชุมชนชนบท” และการเป็นเครือข่ายทางสังคม เป็นปัจจัยหลักที่จะส่งผลให้ชุมชนเข้มแข็ง มั่นคง และยั่งยืน นอกจากนั้นยังนำไปสู่คุณภาพชีวิตดีขึ้น มีภูมิคุ้มกันและชุมชนน่าอยู่มากขึ้น

5.1.6 แนวทางการขยายผลสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

จากการศึกษาพบว่า บริบทของชุมชนและความเป็นเครือข่ายทางสังคมของชุมชนเป็นปัจจัยที่ทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง มั่นคง และยั่งยืน โดยเฉพาะบริบทของวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกันมีบทบาทสำคัญของการทำให้ชุมชนเข้มแข็ง มั่นคง และยั่งยืน นอกจากนั้นบริบทสังคมในส่วนของความเป็นเครือญาติก็ส่งผลให้เกิดความเข้มแข็ง มั่นคงและยั่งยืนเช่นกัน ผลจากแบบสัมภาษณ์ก็บ่งชี้ว่าชุมชนและการรวมกลุ่มมีผลต่อความยั่งยืนของชุมชน การเป็นเครือข่ายส่งผลให้เกิดกิจกรรมร่วมกันทำให้เกิดความรักสามัคคีในหมู่คณะ มีการร่วมแรงร่วมใจในการกระทำกิจการต่าง ๆ ร่วมกันตามแนวทางของการมีกิจกรรมร่วม มีการรวมกลุ่มในการเก็บออม กิจกรรมระดมทุน การทำกิจกรรมเสริมรายได้ต่างๆ และการดูแลผู้ป่วย ทำให้เกิดความมั่นคงในด้านสวัสดิการและความเป็นอยู่ นอกจากนั้นบริบทด้านวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกันและการเป็นเครือข่ายทางสังคมยังส่งผลถึงคุณภาพชีวิตของชุมชนทำให้คนในชุมชนมีการตอบรับถึงการมีคุณภาพชีวิตที่ดีในวิถีเกษตรกรรม นอกจากคุณภาพชีวิตในด้านกายภาพแล้วชุมชนยังมีคุณภาพชีวิตที่ดีในด้านจิตใจ คุณภาพชีวิตที่ดีส่งผลต่อการนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนโดยหลักการรักษาทรัพยากรธรรมชาติเน้นความเป็นอยู่แบบเรียบง่าย เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการพัฒนายั่งยืนของชุมชน

ดังนั้นแนวทางการขยายผลการพัฒนาที่ยั่งยืนควรเข้าใจในบริบทของชุมชนในด้านของสังคม เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ควรสร้างเครือข่ายทางสังคมให้เกิดและมีความเข้มแข็งขึ้น เพื่อร่วมกันกับบริบทสังคมในการสร้างชุมชนที่เข้มแข็ง มั่นคง และยั่งยืน โดยการใช้กิจกรรมร่วมเป็นเครื่องมือ และร่วมกันนำไปสู่การมีคุณภาพชีวิตที่ดี ซึ่งการมีคุณภาพชีวิตที่ดีทั้งร่างกายและจิตใจสามารถนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้

นอกจากนี้เทศกาลที่กำลังได้รับความนิยมของนักท่องเที่ยว อีกทั้งยังเป็นการส่งเสริมให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง ความมั่นคงทางด้านอาชีพและรายได้ของคนในชุมชน คือ งานเทศกาลเห็ดตับเต่า โดยใช้ชื่องานว่า “วันเห็ดตับเต่างามที่สามเรือน” ซึ่งทางองค์การบริหารส่วนตำบลสามเรือน ได้จัดติดต่อกันเป็นประจำทุกปี เพื่อส่งเสริมให้ผู้ที่ยังไม่รู้จักเห็ดตับเต่าได้เรียนรู้ความเป็นมาและลองรับประทาน อีกทั้งยังส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนให้เข้มแข็ง เนื่องจากผู้ปลูกเห็ดตับเต่ามีการรวมตัวแลกเปลี่ยนความรู้จากภูมิปัญญา สามารถเพาะขยายพื้นที่เพาะเห็ด มีผลผลิตออกมากที่สุดในประเทศไทย สร้างรายได้ให้แก่ประชาชนในชุมชน และที่สำคัญองค์การบริหารส่วนตำบลสามเรือน ต้องการพัฒนาส่งเสริมพื้นที่เพาะเห็ดตับเต่าให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวิชาการเกษตร และอนุรักษ์ธรรมชาติแห่งใหม่ของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งขณะนี้จะมีประชาชน และนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวชม และศึกษาในแต่ละปีจำนวนเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆทุกปี

5.2 อภิปรายผล

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยภาคสนามผสมรูปแบบการวิจัยทั้งการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และใช้เทคนิคการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) ในการศึกษาบริบทของชุมชนความเป็นเครือข่ายทางสังคมของชุมชน ความเข้มแข็ง มั่นคง และยั่งยืนของชุมชน และคุณภาพชีวิตของชุมชนในการนำไปสู่การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน เป็นการศึกษาเฉพาะกรณีโดยจะทำการศึกษาเฉพาะในเขตพื้นที่ของชุมชนตำบลสามเรือน อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ผลการศึกษาทำให้ทราบว่าชุมชนตำบลสามเรือน เป็นแบบ “ชุมชนเมืองผสมผสานกับชุมชนชนบท” คือ มีทั้ง “ชุมชนเมือง” ที่เป็นที่อยู่อาศัยของแรงงานที่มีทำงานในเขตอุตสาหกรรม เช่น หอพัก ห้องเช่า และหมู่บ้านจัดสรร ซึ่งประชากรส่วนใหญ่จะเป็นประชากรแฝงซึ่งส่วนใหญ่จะไม่ค่อยมีส่วนร่วมกับกิจกรรมของชุมชน เนื่องจากต้องทำงานในนิคมอุตสาหกรรมตลอดทั้งวัน และ “ชุมชนชนบท” ที่มีความสัมพันธ์ทางสังคมก็เป็นแบบกันเอง เนื่องจากเป็นเครือญาติกันเกือบทั้งหมด ไม่มีความแตกต่างทางชนชั้น มีการรวมตัวกันอย่างเหนียวแน่น ประชากรส่วนใหญ่เป็นเกษตรกร มีอาชีพทำนาข้าวเป็นอาชีพหลัก ปัญหาของชุมชนที่มี เช่น ปัญหายาเสพติด ปัญหาเศรษฐกิจ และปัญหาสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะมลพิษทางน้ำ เนื่องจากพื้นที่ในตำบลสามเรือนมีลำคลองไหลผ่าน (คลองโพธิ์) และมีกิจกรรมที่หลากหลายที่ต้องอาศัยลำคลองดังกล่าว ปัจจุบันก็มีแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงในการทำงานรับจ้างมากขึ้น ด้วยสาเหตุด้านรายได้จากการทำนาไม่เพียงพอและบางครั้งรอบครัวไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง การเข้านาทำนาไม่อาจจะเลี้ยงตัวเองได้ ประกอบกับคนรุ่นใหม่มีการศึกษาที่สูงขึ้นทำให้มีโอกาสในการประกอบอาชีพอื่นมากขึ้น อีกทั้งเขตจังหวัดพระนครศรีอยุธยายังมีการขยายตัวของอุตสาหกรรมในเขตบริเวณใกล้เคียงทั้งนิคมอุตสาหกรรมโรจนะ นิคมอุตสาหกรรมบางปะอิน และนิคมอุตสาหกรรมไฮเทค ทำให้มีผู้ใช้แรงงาน อพยพย้ายถิ่นฐานเข้ามาอาศัยอยู่ในเขตของตำบลสามเรือนและตำบลใกล้เคียงเป็นจำนวนมากในช่วงสิบปีที่ผ่านมา ส่งผลให้ลดทอนความเข้มแข็งของชุมชนความสามัคคีกลมเกลียวกันในชุมชนเริ่มลดลง ค่านิยมแบบโลกาภิวัตน์เริ่มสั่นคลอน ส่งผลให้เกิดปัญหาครอบครัวเนื่องจากเด็กไม่ได้รับการดูแลเท่าที่ควร ครอบครัวมีแต่คนสูงอายุกับเด็ก เป็นปัญหาสังคมจากวัยรุ่นตามมาจากหลายสาเหตุทำให้คนชุมชนประสบกับปัญหาของโรคที่ไม่ติดต่อ เช่น เบาหวาน ความดันโลหิตสูง และโรคหัวใจ โดยหลักใหญ่ๆแล้วพิจารณาว่าเกิดจากสองปัจจัยหลักคือการบริโภค และกรรมพันธุ์ กระแสโลกาภิวัตน์ที่ทำให้วิถีการดำเนินชีวิตของชุมชนบางส่วนเปลี่ยนแปลงไป

จุดแข็งของชุมชนตำบลสามเรือนก็คือความเป็นเครือญาติ ซึ่งเกือบทั้งหมดของครอบครัวในชุมชนตำบลสามเรือนในหมู่บ้านต่างๆ เป็นเครือญาติกันหมด เน้นความเป็นพี่น้องกันทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งในระดับหนึ่ง การร่วมแรงร่วมใจในการทำกิจกรรมยังพอปรากฏให้เห็นได้ในชุมชนในกิจกรรมต่างๆในชุมชน โดยเฉพาะกิจกรรมทางศาสนาต่างๆ เช่น งานบวช งานศพ และงานบุญตามเทศกาลต่างๆ ทำให้เป็นสายใยเชื่อมโยงคนในชุมชนให้เหนียวแน่นต่อกัน ประกอบกับการมีกลุ่มกิจกรรมของชุมชนอยู่หลายกลุ่มเป็นการดีหากสามารถทำให้กลุ่มต่างๆมีความเข้มแข็งยิ่งขึ้น ซึ่งจะส่งผลต่อความ

เข้มแข็ง มั่นคง และยั่งยืนของชุมชนด้วย เมื่อมีเครือข่ายและชุมชนที่เข้มแข็ง มั่นคง และยั่งยืนก็จะส่งผลต่อคุณภาพชีวิต ทำให้คุณภาพชีวิตของคนในชุมชนตำบลสามเรือนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นตามไปด้วย

จุดอ่อนของชุมชนก็คือการที่ชุมชนตำบลสามเรือนเป็นแบบ “ชุมชนเมืองผสมผสานกับชุมชนชนบท” คือ มีทั้ง “ชุมชนเมือง” ที่เป็นที่อยู่อาศัยของแรงงานที่มีทำงานในเขตอุตสาหกรรม เช่น หอพัก ห้องเช่า และหมู่บ้านจัดสรร ซึ่งประชากรส่วนใหญ่จะเป็นประชากรแฝงซึ่งส่วนใหญ่จะไม่ค่อยมีส่วนร่วมกับกิจกรรมของชุมชน เนื่องจากต้องทำงานในนิคมอุตสาหกรรมตลอดทั้งวันทำให้ขาดความร่วมมือในการแก้ปัญหาาร่วมกัน โดยเฉพาะการแก้ปัญหาล้างแวล้อมเรื่องคุณภาพน้ำซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือในการแก้ปัญหาร่วมกัน

อุปสรรคของชุมชนตำบลสามเรือนในการพัฒนาก็คืองบประมาณที่จัดสรรให้ชุมชนนั้นไม่เพียงพอในการจัดทำโครงการต่างๆ เพื่อการพัฒนาชุมชน จึงต้องอาศัยโครงการที่เกิดจากการสนับสนุนขององค์กรอื่นๆ เช่น สสส. ธกส. เป็นต้น และโอกาสในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนก็ยังไม่มีความหลากหลายเท่าที่ควร สินค้าของชุมชนนอกจากเห็ดตับเต่าแล้ว สินค้าตัวอื่นก็ไม่มีแนวทางการพัฒนามากนัก สิ่งที่ได้ทำมาระยะหนึ่งก็คือการพัฒนาพื้นที่ในชุมชนเพื่อรองรับการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศในอนาคต หากมีหน่วยงานที่สามารถสนับสนุนเรื่องสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานต่างๆ ให้ได้มาตรฐานมากกว่านี้จะเป็นโอกาสในการพัฒนาชุมชนมากขึ้น

โอกาสของชุมชนตำบลสามเรือนก็มีเนื่องจากหน่วยงานในระดับจังหวัดมีนโยบายที่จะส่งเสริมตำบลสามเรือนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ โดยอาศัยจุดเด่นในชุมชนในเรื่องเห็ดตับเต่า และต่อยอดจากการจัดงานเทศกาลเห็ดตับเต่ามาต่อเนื่องกันทุกปี เพื่อส่งเสริมให้มีกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืนให้กับชุมชน และการขยายตลาดการบริโภคเห็ดตับเต่าให้เป็นที่รู้จักในวงกว้างมากขึ้น

ชุมชนตำบลสามเรือนมีความเป็นอยู่ที่มีความสามัคคีกัน มีการช่วยเหลือกัน มีความไว้วางใจ เชื่อใจกัน มีการรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมต่างๆอย่างต่อเนื่อง นอกจากนั้นยังพบว่าคนในชุมชนตำบลสามเรือนเห็นด้วยว่า การรวมกลุ่มทำกิจกรรมทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งขึ้น ทำให้ชุมชนมีความสามัคคีมากขึ้น ทำให้ชุมชนมีความยั่งยืน ทำให้คนชุมชนมีคุณภาพชีวิตดีขึ้น ทำให้ชุมชนมีภูมิคุ้มกัน และทำให้ชุมชนน่าอยู่มากขึ้น ซึ่งส่งผลให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนในที่สุด

ข้อมูลที่ได้จากแบบสัมภาษณ์นั้นแสดงว่าความเข้มแข็ง มั่นคง และยั่งยืนของชุมชนจะขึ้นกับปัจจัยด้านการรวมกลุ่มของชุมชนและปัจจัยด้านชุมชนเป็นหลัก สอดคล้องกับแนวคิดการใช้กิจกรรมร่วมในการพัฒนาชุมชน และการที่เป็นชุมชนที่มีความใกล้ชิดเป็นเครือญาติกัน เป็นปัจจัยสำคัญในการทำให้ชุมชนเข้มแข็ง มั่นคง และยั่งยืน การเป็นเครือข่ายของคนในชุมชนก็เป็นปัจจัยสำคัญในความความเข้มแข็ง มั่นคง และยั่งยืนของชุมชน ซึ่งทั้งบริบทชุมชน การเป็นเครือข่าย และการเป็นชุมชนเข้มแข็ง มั่นคง และยั่งยืน ส่งผลต่อคุณภาพชีวิต ซึ่งทั้งในด้านกายภาพและจิตใจนั้นชุมชนตำบลสามเรือนจัดได้ว่ามีคุณภาพชีวิตที่ดี คุณภาพชีวิตของชุมชนตำบลสามเรือนหากพิจารณาจากข้อมูลของความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ) แล้วพบว่ามีการพัฒนาที่ดีมาโดยตลอดและจากข้อมูลปี พ.ศ.2557 พบว่าเกือบทุกตัวชี้วัดได้คะแนนเต็ม 100 และจากการสัมภาษณ์ การระดมสมอง การประชุมกลุ่ม ก็บ่งชี้ว่าคนในชุมชนมี

ความสุข และคิดว่าตนมีคุณภาพชีวิตที่ดี อีกทั้งการเป็นเครือญาติกันยังส่งผลให้เกิดการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ทำให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีอีกด้วย มีการแบ่งปันช่วยเหลือกัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ในยามเจ็บไข้ได้ป่วย ก็มีการเยี่ยมเยียนไปมาหาสู่กัน มีสุขภาพกายและสุขภาพใจดี ผู้สูงอายุได้รับการดูแลจากลูกหลานและชุมชนเป็นอย่างดี ครอบครัวมีความสุขชนิดที่เรียกว่า "ไม่มีหนี้ มีข้าวกิน มีเงินใช้"

6.3 ข้อเสนอแนะ

6.3.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

การวิจัยครั้งนี้มีข้อเสนอแนะเชิงนโยบายด้านการพัฒนาชุมชนเพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน ดังนี้

1) การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนโดยพิจารณาจากความต้องการของชุมชนเป็นหลักจากการศึกษาพบว่าการจัดทำโครงการหลายโครงการที่ไม่ประสบความสำเร็จ เนื่องจากขาดการมีส่วนร่วมของชุมชนโดยเฉพาะการร่วมคิดและเสนอโครงการ สิ่งที่ตามมาคือการขาดการปฏิบัติในเชิงรูปธรรม มีการปฏิบัติบ้างในเบื้องต้นแต่ไม่อาจขับเคลื่อนให้โครงการเคลื่อนไปได้ ส่วนหนึ่งเนื่องจากชุมชนขาดความรู้ความเข้าใจในโครงการประกอบกับไม่ตอบสนองความต้องการของชุมชนด้วย บางโครงการได้รับการตอบรับดี เช่น โครงการงานเทศกาลเห็ดตับเต่าประจำปี เนื่องจากชุมชนเห็นประโยชน์ของการพัฒนาและประชาสัมพันธ์ขยายตลาด ส่งเสริมการบริโภคเห็ดตับเต่า เพื่อก่อให้เกิดความมั่นคงในอาชีพและรายได้ของคนในชุมชน ดังนั้นการให้ชุมชนมีส่วนร่วมกำหนดและตัดสินใจโดยตนเองเป็นการส่งเสริมให้ชุมชนดำเนินงานด้วยพลังของตนเอง

2) เครือข่ายทางสังคมเป็นทุนทางสังคมที่มีประโยชน์ต่อการขับเคลื่อนเพื่อการพัฒนาที่ต่อเนื่องและยั่งยืน โดยเฉพาะในการพัฒนาชุมชน ภาครัฐจึงควรกำหนดนโยบายพัฒนาเครือข่ายชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งทั้งภายในและภายนอกชุมชน การมีเครือข่ายทางสังคมที่เข้มแข็งทั้งภายในและภายนอกจะเป็นกลไกสำคัญที่จะขับเคลื่อนการพัฒนาต่าง ๆ อย่างมีประสิทธิภาพ ต่อเนื่อง และยั่งยืน หากชุมชนมีเครือข่ายทางสังคมที่ไม่เข้มแข็งการพัฒนางานก็จะดำเนินไปได้ยาก ดังนั้นควรมีนโยบายและแนวทางในการพัฒนาเครือข่ายให้เกิดความเข้มแข็ง จากการศึกษาพบว่ากระแสโลกาภิวัตน์เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เครือข่ายสังคมของชุมชนลดความเข้มแข็งลง ดังนั้นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องจึงควรต้องหันกลับมาพัฒนากิจกรรมเพื่อส่วนรวม การส่งเสริมและพัฒนาเครือข่ายโดยผ่านองค์กรเครือข่ายที่มีเครือข่ายเข้มแข็งอยู่แล้วน่าจะเป็นแนวทางที่ประสบความสำเร็จโดยง่าย

3) นโยบายด้านสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งที่หลายชุมชนตำบลสามเรือนควรให้ความสนใจ อย่างเร่งด่วน เนื่องจากเป็นปัจจัยที่จะส่งผลให้เกิดความขัดแย้งภายในชุมชนได้ง่ายที่สุด เนื่องจากในเชิงภูมิศาสตร์ของชุมชนมีลำคลองสายหลักคือ คลองโพธิ์ ซึ่งไหลผ่านพื้นที่ที่มีกิจกรรมแตกต่างกันมาก ซึ่งในบางกิจกรรมอาจส่งผลกระทบต่อคุณภาพน้ำทำให้เกิดผลกระทบกับกิจกรรมอื่นเป็นลูกโซ่ เช่น การที่ชุมชนมีทั้งหมู่บ้านจัดสรร คอนโดมิเนียม หอพัก ซึ่งมีน้ำเสียจากครัวเรือนจำนวนมาก และบางส่วนอาจมีการบำบัดน้ำไม่ถูกวิธี ทำให้น้ำที่ไหลลงสู่ลำน้ำสาธารณะส่งผลกระทบต่อคุณภาพน้ำ ซึ่งเกษตรกรจำเป็นต้องอาศัยน้ำจากแหล่งน้ำเพื่อทำการเกษตรอาจจะทำให้เกิดประเด็นความขัดแย้งกันได้ แต่จาก

การศึกษาพบว่ายังไม่มีหน่วยงานภาครัฐใดให้การความสำคัญอย่างจริงจัง จึงควรมีแนวนโยบายที่ชัดเจนในการสนับสนุนและส่งเสริมการร่วมมือกันในการดูแลปัญหาสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียได้มีกิจกรรมร่วมกันในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกัน จะได้มีเห็นความสำคัญของความปลอดภัยและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

6.3.2 ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

การวิจัยครั้งนี้มีข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติดังนี้

1) การพัฒนาที่ยั่งยืนควรให้ความรู้ความเข้าใจในหลักการพื้นฐานของการพัฒนาที่ยั่งยืนให้กับชุมชน ให้เข้าใจในสามมิติคือมิติสังคม มิติเศรษฐกิจและมิติสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ชุมชนสามารถมีกิจกรรมร่วมกันในการส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืน

2) เครือข่ายทางสังคมควรมีการพัฒนาให้มีกิจกรรมร่วมและกิจกรรมเพื่อส่วนรวมและสังคมมากขึ้น หรือพยายามสอดแทรกไปกับกิจกรรมต่างๆที่ชุมชนทำร่วมกัน โดยผ่านทางผู้นำกลุ่มต่างๆ ทั้งกลุ่มที่เป็นทางการ และกลุ่มที่ไม่เป็นทางการ โดยให้สมาชิกของเครือข่ายร่วมคิด ร่วมลงมือปฏิบัติ ร่วมประเมินผล ร่วมรับผลการดำเนินงาน เพื่อเป็นการร่วมเรียนรู้ การจัดกิจกรรมควรเน้นการสร้างคามเข้มแข็งให้กับเครือข่ายเพื่อจะได้เป็นแกนหลักในการหมุนพาชุมชนไปสู่การพัฒนา และควรสร้างเครือข่ายสำหรับคนรุ่นใหม่ไว้สืบทอดเจตนารมณ์ด้วย และเป็นการทำกิจกรรมลดปัญหาของเยาวชนที่กำลังโดยกระแสโลกาภิวัตน์คุกคามและเป็นปัญหาของสังคมด้านยาเสพติด จึงควรจัดกิจกรรมเครือข่ายให้เด็กและเยาวชนได้มีโอกาสในการร่วมแสดงออก

3) ด้านสิ่งแวดล้อมควรการสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์น้ำ โดยให้มีส่วนร่วมทั้งตัวแทนจากชุมชนเมืองและชุมชนชนบท โดยจัดให้มีโครงการในการเรียนรู้และอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ให้เรียนรู้ตั้งแต่เด็กเล็กไปจนถึงผู้ใหญ่ ให้เกิดการรับรู้ปัญหาร่วมกัน และก่อให้เกิดความตระหนักถึงสภาพแวดล้อมที่กำลังเปลี่ยนแปลง การลด การใช้สารเคมีที่เป็นพิษกับสิ่งแวดล้อม การเน้นการสร้างจิตสำนึกร่วมกันในการอนุรักษ์แหล่งน้ำเพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกัน

6.3.3 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

เนื่องจากในการศึกษาครั้งนี้มีระยะเวลาที่ไม่มากพอทำให้เข้าถึงชุมชนได้ไม่ถี่นัก การทำกิจกรรมกับชุมชนก็ยังไม่สามารถทำได้เต็มที่ หากสามารถจัดหางบประมาณได้เพียงพอควรทำการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมต่อเนื่อง เพื่อให้ชุมชนได้พัฒนาการเรียนรู้ร่วมกับผู้วิจัยมากขึ้น นอกจากนั้นจากข้อมูลที่ได้ในการวิจัยครั้งนี้พบว่าปัญหาของชุมชนที่ทุกฝ่ายเห็นว่าเป็นปัญหาคือ เรื่องมลภาวะทางน้ำเป็นปัญหาที่อ่อนไหว และอาจจะก่อให้เกิดความขัดแย้งภายในชุมชนระหว่างชุมชนเมืองกับชุมชนชนบทได้ จึงควรที่จะทำการศึกษาวิจัยเจาะลึกถึงประเด็นปัญหาดังกล่าว และเน้นให้ชุมชนมีส่วนร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมประเมินผล ร่วมปรับปรุงเพื่อให้ปัญหานี้หมดไปอย่างแท้จริง โดยอาศัยเครือข่ายชุมชนที่มีอยู่เป็นหลักเพื่อก่อให้เกิดความเข้าใจและได้ประโยชน์ร่วมกัน

บรรณานุกรม

- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2551. การพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทไทย (Online). www.nesdb.go.th/Default.aspx?tabid=125, 5 กุมภาพันธ์ 2558.
- กรณยพล จิรารัตนวัฒนา. บทบาทในการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคมในการพัฒนาชุมชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลหนองควาย อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่: วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (เศรษฐศาสตร์การเมือง), มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2556.
- คมคิด ชัชวราภรณ์. การออกแบบเครื่องประมวลผลแบบเคลื่อนที่สำหรับการแนะนำข้อมูลสถานที่ท่องเที่ยวส่วนบุคคลโดยใช้บริการเครือข่ายทางสังคม: วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี, 2556.
- ณัฐวัชร เภาภู. การพัฒนาอย่างยั่งยืน: ความเป้น เครือข่ายทางสังคม คุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อมของชุมชนมุสลิมบ้านสมอเอก ตำบลดอนฉิมพลี อำเภอบางน้ำเปรี้ยว จังหวัดฉะเชิงเทรา: วิทยานิพนธ์ปริญญา ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (พัฒนสังคมและการจัดการสิ่งแวดล้อม), สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2554.
- นันทิยา หุตานุวัตร และณรงค์ หุตานุวัตร. “เครือข่ายองค์กรชุมชน”. วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ 29 (มกราคม – มิถุนายน 2546) : 16 – 28
- นันทนา เลิศประสพสุข และคณะ. “ประชาสังคมกับการจัดการและอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนเพื่อสังคมและเศรษฐกิจที่ยั่งยืน”. เศรษฐกิจพอเพียงและประชาสังคมการเสวนาสหสาขาวิชาการระหว่างสถาบันแห่งชาติ ครั้งที่1/2544. โครงการเสวนาสหสาขาวิชาการระหว่างสถาบันฯ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2544
- บำเพ็ญ เขียวหวาน, เบญจมาศ อยู่ประเสริฐ, และ ส่งเสริม หอมกลิ่น. 2550. โครงการศึกษาแนวทางการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง: กรณี ภาคกลาง. คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ประเวศ วะสี. ชุมชนเข้มแข็ง ทนทางสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร : มปท., 2542
- ปราณี จินาบุญ. แนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งของพัฒนาการศึกษากรณีการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในพื้นที่ศูนย์ช่วยเหลือทางวิชาการพัฒนาชุมชนเขตที่ 8: วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2554.
- ศราวดี สุภายอง. การสร้างแผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้เครือข่ายทางสังคมเรื่องความเป็นพลเมืองโลกสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนลำปางกัลยาณี: วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (การสอนสังคมศึกษา), มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2555.

สัมพันธ์ สมประสงค์. การพัฒนาแบบทดสอบวัดทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์สำหรับ
เด็กปฐมวัย ของโรงเรียนเครือข่ายพัฒนาคุณภาพการศึกษาเครือข่ายที่ 2
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาราชบุรี เขต 1: วิทยานิพนธ์ปริญญา
ครุศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง, 2554.

สุวิมล ตีรกานันท์. ระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์ : แนวทางสู่การปฏิบัติ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546.

โสณกุญชร ทรัพย์สมบัติ. การพัฒนาเครือข่ายชุมชนพึ่งตนเองในการแก้ไขปัญหาเสพติด:
วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2556.

อภิชัย พันธเสน และคณะ. 2546. จะประยุกต์พระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงกับอุตสาหกรรมขนาด
กลางและขนาดย่อมได้อย่างไร. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

อุไรวรรณ พวงสายใจ. “ทุนทางสังคมที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน” วิทยานิพนธ์
ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการศึกษาจากระบบ บัณฑิตศึกษา
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2545.

Narayan, Depa and Lant Prichett. **“Social capital: evidence and implications”**. In Social
Capital Amultifaceted Perspective. p 269-290. Washington D.C.: World Bank,
1999.

Rose, Richard **“Getting things done in an antimodern society: social capital network
in russia”**. In Social Capital Amultifaceted Perspective. p 215-246. Washington
D.C.: World Bank, 1999.

ภาคผนวก

แบบสัมภาษณ์ชุมชนตำบลสามเรือน

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยทางวิชาการมีวัตถุประสงค์ศึกษาข้อมูลของชุมชนตำบลสามเรือน อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อประโยชน์ในการนำเสนอแนวทางการปรับปรุงคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนและประโยชน์ทางการศึกษาเท่านั้น ข้อมูลที่ได้จะเก็บเป็นความลับส่วนบุคคล และไม่เปิดเผย แบบสอบถามนี้มีสามส่วนส่วนแรกเป็นข้อมูลส่วนบุคคล ส่วนที่สองเป็นข้อมูลด้านชุมชน และส่วนสุดท้ายเป็นข้อมูลด้านความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ

คณะผู้วิจัยขอขอบคุณในความอนุเคราะห์ด้านข้อมูลและเวลาจากท่านผู้ให้สัมภาษณ์มา ณ โอกาสนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคล

1. เพศ ☐ ชาย ☐ หญิง
2. ขณะนี้ท่านอายุ ☐ ต่ำกว่า 20 ปี ☐ 21 – 30 ปี ☐ 31 – 40 ปี
☐ 41 – 50 ปี ☐ 51 – 60 ปี ☐ 40 ปีขึ้นไป
3. สถานภาพสมรส ☐ โสด ☐ สมรส ☐ หย่าร้าง/หม้าย
4. ท่านอาศัยอยู่ในชุมชนนี้มานานกี่ปี ☐ ต่ำกว่า 5 ปี ☐ 6 – 10 ปี
☐ 11 – 15 ปี ☐ 16 – 20 ปี
☐ 21 – 25 ปี ☐ 25 ปีขึ้นไป
5. จำนวนคนที่พักอยู่รวมกับท่าน ☐ ต่ำกว่า 3 คน ☐ 3 – 5 คน
☐ 6 – 8 คน ☐ 8 คนขึ้นไป
6. ระดับการศึกษา ☐ ไม่ได้รับการศึกษา ☐ ประถมศึกษา ☐ มัธยมต้น
☐ ปวส./อนุปริญญา ☐ มัธยมปลาย ☐ ป.ตรี ☐ สูงกว่า ป.ตรี
7. อาชีพ ☐ รับราชการ/รัฐวิสาหกิจ ☐ เกษตรกรรม ☐ ค้าขาย
☐ ธุรกิจส่วนตัว ☐ ลูกจ้างหน่วยงานรัฐ/เอกชน
☐ รับจ้างทั่วไป ☐ แม่บ้าน ☐ นักเรียน/นักศึกษา
☐ ไม่ได้ประกอบอาชีพ ☐ ข้าราชการบำนาญ
8. รายได้ (โดยประมาณ) ☐ ต่ำกว่า 10,000 บาท ☐ 10,001 – 15,000 บาท
☐ 15,001 – 20,000 บาท ☐ 20,001 – 25,000 บาท
☐ 25,001 – 30,000 บาท ☐ 30,001 – 35,000 บาท
☐ 35,001 – 40,000 บาท ☐ 40,000 บาทขึ้นไป

9. ท่านเป็นสมาชิก (กลุ่ม) ☐ วิสาหกิจชุมชน ☐ แม่บ้าน ☐ อสม.
☐ อปพร. ☐ อื่นๆ
10. ท่านมีอุปกรณ์ในการประกอบอาชีพอะไรบ้าง
☐ รถทำการเกษตร ☐ เครื่องจักรอุตสาหกรรม ☐ เครื่องมือพื้นบ้าน
☐ อื่นๆ
11. ท่านมีเครื่องอำนวยความสะดวกในบ้านอะไรบ้าง
☐ โทรทัศน์ ☐ พัดลม ☐ เครื่องปรับอากาศ ☐ ตู้เย็น
☐ เครื่องซักผ้า ☐ อื่นๆ
12. ท่านมียานพาหนะอะไรบ้าง
☐ จักรยาน ☐ มอเตอร์ไซด์ ☐ รถกระบะ ☐ รถเก๋ง
☐ อื่นๆ
13. ท่านมีสวัสดิการของรัฐบาลอะไรบ้าง ☐ ประกันสังคม ☐ บัตรทอง
☐ สวัสดิการข้าราชการ ☐ ไม่มี
☐ อื่นๆ
14. เมื่อเจ็บป่วยเล็กน้อยท่านรักษาอย่างไร
☐ โรงพยาบาล ☐ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ ☐ คลินิก
☐ แพทย์แผนโบราณ ☐ อื่นๆ
15. หากเจ็บป่วยมากท่านรักษาอย่างไร
☐ โรงพยาบาล ☐ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ ☐ คลินิก
☐ แพทย์แผนโบราณ ☐ อื่นๆ
16. ท่านเป็นโรคเหล่านี้หรือไม่
☐ เบาหวาน ☐ ความดัน ☐ หัวใจ ☐ เกี่ยวกับทางเดินหายใจ
17. ท่านเคยใช้ปุ๋ยเคมีหรือไม่ ☐ เคย ☐ ไม่เคย
หากเคยใช้ท่านใช้ปีละ กิโลกรัม
18. ท่านเคยใช้สารเคมีกำจัดแมลงหรือไม่ ☐ เคย ☐ ไม่เคย
หากเคยใช้ท่านใช้ปีละ ลิตร
19. ท่านเคยใช้สารเคมีปราบศัตรูพืชหรือไม่ ☐ เคย ☐ ไม่เคย
หากเคยใช้ท่านใช้ปีละ ลิตร
20. ท่านเคยเข้ารับการตรวจสุขภาพหรือไม่ ☐ เคย ☐ ไม่เคย

21. ท่านทำบุญบ่อยมากเพียงใด ☐ ทุกครั้ง ☐ บ่อยครั้ง
☐ นานๆครั้ง ☐ ไม่ค่อยมีโอกาสได้ทำบุญ
22. รายได้ของท่านจัดว่า ☐ ไม่ค่อยเพียงพอ ☐ พอใช้ ☐ ใช้จ่ายสบาย ☐ มีเงินเหลือเก็บ
23. ท่านได้ไปใช้สิทธิในการเลือกตั้ง(ทุกระดับ)หรือไม่ ☐ ใช่ ☐ ไม่ได้ใช้
24. ท่านเคยเสียภาษีเงินได้หรือไม่ ☐ เคย ☐ ไม่เคย

ส่วนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับชุมชน

คำถามส่วนนี้สอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นของผู้ตอบ โดยหากเห็นด้วยว่า “ดีมาก” ให้เลือกหมายเลข 5 เห็นด้วยว่า “ดี” ให้เลือกหมายเลข 4 เห็นว่า “ปานกลาง” ให้เลือกหมายเลข 3 เห็นว่า “ไม่ดี” เลือกหมายเลข 2 เห็นว่า “ไม่ดีย่างมาก” เลือกหมายเลข 1 (กรุณาตอบให้ครบทุกข้อและให้เลือกหมายเลขใดเลขหนึ่งเพียงเลขเดียว)

ข้อ	ประเด็นคำถาม	ระดับความคิดเห็น				
		5 ดีมาก	4 ดี	3 ปานกลาง	2 ไม่ดี	1 ไม่ดีย่างมาก
24	ชุมชนที่ท่านอยู่มีความสามัคคีกันดีหรือไม่					
25	ชุมชนที่ท่านอยู่มีการช่วยเหลือกันดีหรือไม่					
26	ชุมชนที่ท่านอยู่มีกฎเกณฑ์หรือระเบียบดีหรือไม่					
27	ชุมชนที่ท่านอยู่มีความไว้วางใจกันดีหรือไม่					
28	ชุมชนที่ท่านอยู่มีการรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมดีหรือไม่					
29	ชุมชนที่ท่านอยู่มีผู้นำ (ทางการ) ดีหรือไม่					
30	ผู้นำ (ทางการ) ของท่านช่วยเหลือ ท่านได้ดีหรือไม่					
31	ชุมชนที่ท่านอยู่มีผู้นำ (ไม่เป็นทางการ) ดีหรือไม่					
32	ผู้นำ (ไม่เป็นทางการ) ของท่านช่วยเหลือท่านได้ดี					
33	ชุมชนที่ท่านอยู่สามารถพึ่งพาอาศัยยามเดือดร้อนได้ดี					
34	ชุมชนที่ท่านอยู่สามารถช่วยแก้ปัญหาให้ท่านได้					
35	ชุมชนที่ท่านอยู่สามารถช่วยแก้ปัญหาให้ท่านได้ดี					
36	ชุมชนที่ท่านอยู่มีกิจกรรมช่วยเหลือกันดีหรือไม่					
37	ชุมชนของท่านมีระบบสวัสดิการดีหรือไม่					
38	ชุมชนของท่านมีความเข้มแข็งดีหรือไม่					
39	ชุมชนของท่านมีความปลอดภัยดีหรือไม่					
40	ชุมชนของท่านสามารถช่วยเหลือตัวเองได้ดีหรือไม่					
41	ชุมชนของท่านช่วยให้ท่านมีคุณภาพชีวิตที่ดีหรือไม่					

ส่วนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ

คำถามส่วนนี้สอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นของผู้ตอบ โดยหากเห็นด้วยว่า “ดีมาก” ให้เลือกหมายเลข 5 เห็นด้วยว่า “ดี” ให้เลือกหมายเลข 4 เห็นว่า “ปานกลาง” ให้เลือกหมายเลข 3 เห็นว่า “ไม่ดี” เลือกหมายเลข 2 เห็นว่า “ไม่ดีย่างมาก” เลือกหมายเลข 1 (กรุณาตอบให้ครบทุกข้อและให้เลือกหมายเลขใดเลขหนึ่งเพียงเลขเดียว)

ข้อ	ประเด็นคำถาม	ระดับความคิดเห็น				
		5 ดีอย่าง มาก	4 ดี	3 ปาน กลาง	2 ไม่ดี	1 ไม่ดี อย่างมาก
42	การรวมกลุ่มทำกิจกรรมทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งขึ้น					
43	การรวมกลุ่มทำกิจกรรมทำให้ชุมชนมีความสามัคคีมากขึ้น					
44	การรวมกลุ่มทำกิจกรรมทำให้ชุมชนมีการช่วยเหลือกันมากขึ้น					
45	การรวมกลุ่มทำกิจกรรมทำให้ชุมชนมีสิ่งแวดล้อมดีขึ้น					
46	การรวมกลุ่มทำกิจกรรมทำให้ชุมชนมีการพัฒนาดีขึ้น					
47	การรวมกลุ่มทำกิจกรรมทำให้ชุมชนมีความยั่งยืน					
48	การรวมกลุ่มทำกิจกรรมทำให้ชุมชนมีความปลอดภัยมากขึ้น					
49	การรวมกลุ่มทำกิจกรรมทำให้คนชุมชนมีคุณภาพชีวิตดีขึ้น					
50	การรวมกลุ่มทำกิจกรรมทำให้มีผู้สนใจเข้ามาในชุมชนมากขึ้น					
51	การรวมกลุ่มทำกิจกรรมทำให้ชุมชนสามารถแก้ปัญหาได้					
52	การรวมกลุ่มทำกิจกรรมทำให้ชุมชนมีภูมิคุ้มกัน					
53	การรวมกลุ่มทำกิจกรรมทำให้ชุมชนน่าอยู่มากขึ้น					

54. ท่านคิดว่าปัญหาที่มีอยู่ในชุมชนคือ

.....

.....

.....

.....

55. ท่านคิดว่าต้นเหตุของปัญหาคือ

.....

.....

.....

56. ท่านคิดว่าแนวทางการแก้ปัญหาคือ

.....

.....

.....

57. ท่านคิดว่ารัฐบาลและองค์กรของรัฐควรช่วยเหลือชุมชนสมอเอกในเรื่องใดบ้าง

.....

.....

.....

58. ข้อเสนอแนะอื่นๆ

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

สัมภาษณ์เสร็จเวลา ผู้สัมภาษณ์